

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»**

**Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»**

Матеріали міжвузівського міського науково-практичного семінару

**«ФІЛОСОФІЯ В АКСІОСФЕРІ ГЛОБАЛІЗУЮЧОГО СОЦІУМУ»
(PHILOSOPHY IN THE AXIOSPHERE
OF THE GLOBALIZING SOCIETY),**

**присвяченого Всесвітньому Дню філософії
14 листопада 2024 року**

Харків 2024

У збірнику подано тези доповідей міжвузівського міського науково-практичного семінару «Філософія в аксіосфері глобалізуючого соціуму», присвяченого Всесвітньому дню філософії. Розглянуті актуальні питання філософського дискурсу сьогодення за такими напрямками: філософія у системі соціогуманітарного знання; людина і соціум в ціннісних пріоритетах сучасного світу; проблеми сучасної науки та аерокосмічної техніки: новації і інновації. У роботі конференції прийняли участь професори, доценти, викладачі та здобувачі I - III ступенів освіти вищих навчальних закладів Харкова.

Затверджено до друку рішенням Вченої Ради Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 5 від 25. 12. 2024).

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ СЕМІНАРУ

Співголови оргкомітету:

ПРОЦЕНКО Ольга (д. філос. н., проф., НАУ «ХАІ»);

ТАРОРОСВ Яків (д. філос. н., проф., НТУ «ХП»).

Члени оргкомітету:

БІЛЬЧУК Наталя (к. філос. н., доц., НАУ «ХАІ»);

УШНО Ірина (к. філос. н., доц., НАУ «ХАІ»);

ШИРОКА Світлана (к. філос. н., доц., НАУ «ХАІ»).

Секретаріат оргкомітету:

ГАПЛЄВСЬКА Ольга (ст. викл., НАУ «ХАІ»).

Доповіді пленарного засідання

Філософія у новій парадигмі гуманітарних знань

Олексій ЛИТВИНОВ,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
виконуючий обов'язки ректора*

*Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»*

Необхідність нового за формою і змістом аналізу соціальних процесів (у широкому їх трактуванні) постає сьогодні у зв'язку з теми трансформаціями, які останнім часом відбулися в соціальній реальності: війна, кризи, катастрофи. Вплинувши на характер наукового осмислення, вказані процеси поставили питання про адекватність змін у теоріях і концептах, розширення відповідних дослідницьких об'єктів. Ці зміни дозволяють фіксувати стан соціальності, що змінився, і створити відповідну цьому моменту нову парадигмальну основу гуманітарної науки.

Ми глибоко переконані, що розробка нової проблематики зараз є пріоритетною. І не лише тому, що це затребувано практично, а й тому, що вона стала можливою, як тільки нові методології стали можливими для аналізу політики, економіки, культури і соціальної практики. У цьому позначається як новий стан гуманітарної науки, так і новий стан різних, які вважалися раніше «периферійними» по відношенні до неї, сфер соціальності.

Трансформації всередині гуманітарних наук пов'язані з процесами деконструкції реальності. Зміни, звичайно, вплинули і на характер наукового осмислення соціальності, викликали її нову концептуалізацію. Розгорнута по-новому соціальна реальність, в свою чергу, вимагала і нового погляду на характер наукового аналізу.

Що ж такого змінилося в «новому» баченні соціальності? Відповідь на це запитання є важливою в плані пошуку адекватних засобів для подальшої трансформації гуманітарного знання, що відповідатимуть контурам і трендам соціальних процесів сьогодення. Ризикнемо поставити питання більш конкретно – як сучасна гуманітарна наука збирається реагувати на перепрофілювання об'єктів своїх наукових інтересів? Виходячи з яких підстав, бачить їх специфіку в змінній соціальній ситуації?

Відповідь полягає в тому, що конструюючи власний стиль осмислення і побудови світу соціального, сучасні гуманітарні науки не збирають під центральну ідею розрізнені елементи соціальної реальності. І нехай цей конструкт не буде владною, стабільно організованою системою, а буде продуктом нестійкої комунікації лібералізованих, різнорідних структур. «Криза», «перехід», «хаос» зараз не якась тимчасовість, період, який можна

перечекати, щоб знову увійти в спокійне життя. Навпаки, вони є в наявності в соціальному бутті як його суще.

Варто бути свідомим щодо специфіки окремих елементів. Вони складно передбачувані і прогнозовані у векторах свого розвитку. Слід враховувати методологічний плюралізм, какофонію різноголосих інструментів, використовуваних щодо аналізу різних соціальних процесів. Уявляється, що в цьому разі можна навіть допустити і відсутність єдиної «правильної» методології, і різновекторність досліджень, і хаотичне зчеплення одержаних результатів, і взаємну дифузію різноголазових висновків, і калейдоскоп міждисциплінарних зв'язків, що виникають при цьому.

Гуманітарне знання зараз – це не класична наука, її стиль аналізу провокує її віртуальність і медійний стан. Останні і постають в якості соціальної основи, яка фіксує тепер свободу творчого пошуку, постійні зміни комунікацій між дослідниками. Адже втрачаючи базовість основи гуманітарні науки більше не підпорядковується суворій логічній вивіреності і вимагають нової форми організації і здійснення.

Ці та подібні тренди актуалізовані сьогодні досить чітко. Тож трансформація сучасної гуманітарної науки також на часі. У ситуації, коли вже заявили про себе нові методологічні підходи до наукового аналізу, все ще продовжувати використовувати способи і методи, засновані на застарілих, таких, що себе вичерпали, прийомах – це нонсенс. Тож варто відійти від класичної концептуалізації реальності, побудованої навколо єдиного, штучно звеличеного факту, і створити нове бачення соціальності в ракурсі некласичної, комунікативної онтології. Така процедура необхідна для того, щоб гуманітарна наука – комунікації і рух – побачити в якості предмета аналізу. Проблема, таким чином, зводиться до того, щоб, дослідивши соціокультурні комунікації і процеси і запропонувавши їх в якості предмета аналізу, закласти основи для розробки нового дослідницького інструментарію гуманітарної науки. Адже «старі» інструменти не можуть бути комунікативними і динамічними.

Актуалізація кантівського питання «долі розуму» у раціональних стратегіях філософії науки

*Надія КОРАБЛЬОВА, доктор філософських наук, професор
кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Навіть за оголошення божевілля і цинізму формою раціональності і розуму (Мішель Фуко, Петер Слотердайк) проблему концептуалізації сучасності все ще можна зводити до особливого типу раціональності, до того ж зі зникненням розуму, зникає і філософія, яка лежить в підвалинах європейської цивілізації. Сучасний розум, опинившись під завалами постмодерністських деконструкцій і у «розбитій на скельця» філософії (Р. Рорті), окрім тотальної практичної відповідальності і безумовного поетичного первородства нічим не володіє. Розум і розумний світ сьогодні знову проходять випробування на предмет присутності по той бік речей-в-собі, переозначаючи питання, чи це

черговий кінець світла розуму, а можливо іншими є історія і культура, які змінюють свої вимоги до розуму і раціональності [Перепелиця, 2016]. Тому метою є аналіз зміни парадигми сучасного філософування, *актуальність* якого обумовлена необхідністю самовизначення філософії науки, дослідження в якій підсилюються перекроюванням нашого академічного поля за лекалами англосаксонської традиції, де саме цей напрямок – автентичний філософії як такої.

Зміна образів філософії, теорій і практик філософської освіти пов'язане зі зміною функціонування філософії в культурі, що призводить до висування на перший план тієї чи іншої філософської дисципліни, навіть тієї, що давно вже була присутня у філософії, але актуалізувалась певним чином під впливом зміни обставин і контекстів. В XIX столітті такою дисципліною була наука, Огюсту Конту вдалось впровадити нову філософську свідомість – філософія «за образом і подобою» природничих наук. Далі – прагматизм з його критикою картезіансько-кантіанської матриці теорії пізнання (епістемології). Розширив цю матрицю Річард Рорті (сучасний американський неопрагматик) за рахунок аргументів, взятих з галузі досліджень сучасної аналітичної філософії («Філософія і дзеркало природи»). Рорті, намагаючись подолати філософію як таку, звів її до літературного жанру, помістив на маргінесі літератури. Сьогодні в англосаксонській традиції та філософія постмодернізму, яка стала домінуючою в академічному полі харківських філософів, існує і розробляється на кафедрах літературознавства. Для реалізації амбітної ідеї – перетворення філософії на дискурс, Р. Рорті треба було подолати епістемологію, яка входила у філософське знання як його структурна частина. До англосаксонської філософії розуму залучається теорія екологічної свідомості, яка збагачує філософію розуму новими принципами та ідеями з їх евристичним потенціалом у побудові нових науково-дослідницьких програм дослідження форм раціоналізації розуму. З впровадженням розуму дискурсивного представниками посткласичної філософії розум розглядається у поєднанні з людським буттям, суттю якого виступає ірраціональне, несвідоме.

Причина відмови від філософії не лише у тому, що література, гуманітарні науки у XXI столітті стали визначальними, а й у тому, що з часів Канта філософи дотримувались правила про незмінну природу суб'єкта пізнання, у тому, що саме він визначає сфери і межі людського пізнання. Дослідження цих апіорних обмежень в рамках неемпіричної теорії пізнання дозволяє отримати знання про підстави знання як такого, визначати когнітивний статус не лише наукових дисциплін, а й сфер культури (форм абсолютного духу у Гегеля, форм суспільної свідомості у Маркса), таких як мораль, мистецтво, релігія. У класичному форматі філософії як методології знання розвиток знання є позаісторичним, звідси і претензії на методологічну роль філософії щодо науки. Критика фундаменталізму епістемології, введення історизму в науку, зацікавленість історією ідей спростували претензії філософії існувати за межами історії, виявляти позачасові основи пізнання, що було замаскованим намаганням увіковічнити дискурс конкретної епохи.

Відмова філософії від епістемологічно привілейованої позиції потребувала пошуку нових форм самопрезентації сучасною філософією науки. Якщо скористатися концептом «пристібки» з роботи Славоя Жижека «Піднесений об'єкт ідеології», де «пристібка» є вільним радикалом, філософія зайнялась створенням нової мови, нових словників, пошуком нових аргументів, щоб зберегти затребуваність, вже не претендуючи на особливу роль методологічного рефері. «Пристібка» як нішева мода спрацювала як результат безкінечного розкручування науки при виникненні синергетики. Синергетика, яка жила структуралізмом і ввібрала в себе все, що було евристично плідним для неї, у вирішенні проблеми долання буття як такого, відмовилась від самого його принципу, але виявилась продуктивною у забезпеченні роботою науковців, питома вага яких по відношенню до загальної кількості працюючих увесь час зростає, тем і проблем не вистачає, виникають теми, де відбувається схрещування типу морська свинка (і не морська, і не свинка). Сьогодні це легітимні наукові процедури: описати прийменник, показати, як він працює і ти в науковому колі, бо завдання нарощування знання не стоїть взагалі. Як зазначає Т. Кун, завдання вченого – розв'язувати головоломки («Структура наукових революцій»), а не відкривати істини, не в тому, щоб «будь-якою ціною відстоювати свою позицію, а в тому, щоб обговорити умови, на яких її можна здати» (К. Поппер).

Прояснюючи і обґрунтовуючи нормативні принципи науки, філософи не можуть претендувати на безумовне прийняття їх аргументації всіма членами наукової спільноти, та й спільноти різноманітні, іноді воюючі між собою, що підриває віру в науку і наукових експертів. Не варто перебільшувати і ступінь розбіжностей різних філософських підходів у визначенні цінностей сучасної науки, бо стосується це лише зміни характеру актуального філософування. Серія книг Мішеля Фуко вказує на зміну методологічних програм стосовно розуму і раціональності. Крім божевілля як форми розуму у методологічній програмі Фуко обґрунтовується ідея, щодо відмінності між природничими і гуманітарними науками: природничі науки керуються змінами типів раціональності, а гуманітарні – епістемами через спосіб фіксації порядку відносин між словами і речами, які є археологічним підґрунтям практик виробництва знання, ядром організації пізнання («Слова і речі») через епістемологічний конструкт людини. Ще Іммануїл Кант зазначав, що всі три його критики (чистого, практичного розуму і здатності судження) можна звести до питання, «Що таке людина?». Кантівський епістемологічний конструкт людини містить емпіричного суб'єкта, який намагається бути безкінечною причиною самого себе, вищою інстанцією, яка усе опосередковує собою. Сьогодні це людина креатур індивідуальної віртуальної реальності, яка залежно від способу подачі, екстраполяції цієї реальності, проголошується генієм, творцем, інженером, поетом, девіантом і шизофреніком. Зростання і стратифікація метареальностей при різкому зменшенні кількості прихильників, епігонів кожної з них (Ж.-Ф. Ліотар), причина атомізації суспільства, індивідуалізації у плинній сучасності (Зігмунд Бауман). Нівелювання різниці

між соціальною та симульованою реальністю стрімко структурувало кіберпростір, ієрархізувало кіберсуб'єктів за типом і алгоритмом соціальної структури.

Війни переформатовують філософську думку, війни завжди стимулювали її: Людвіг Вітгенштайн писав свій «Логіко-філософський трактат» в окопах Першої світової, могутній сплеск екзистенціалізму з його проблемою «тягара свободи і відповідальності» (Ж.-П. Сартр), «національної винуватості» (К. Ясперс), абсурду у якому живе людина (А. Камю) припадає на Другу світову війну. Філософія у ситуації війни виявляє свій живильний і відновлювальний потенціал не просто як мисленєва практика, а як психотерапевтична метода і техніка життєтворчості. В ситуації війни доля філософа – бути людиною, вважає Славою Жижек, якщо якийсь з гуманітаріїв не висловив своє відношення до агресії Росії проти України, то він не має права називатися гуманітарієм. Саме людина надає значення всьому тому, що сьогодні з нею відбувається, людина зробила можливою людську ситуацію на взаємознищення. Європа, побудована на могутньому філософському фундаменті, створила монстра. Ту ситуацію, у якій перебуває сучасне європейське і світове людство можна означити як «ситуацію після Освенціма» (Т. Адорно). У Європі розгортається новий Освенцім. Його філософське підґрунтя вже відоме не лише філософам, а й широкому загалу. Про філософію Івана Ільїна, його концепт фашизму, переписаний мовою сучасної постмодерністської філософії Александром Дугіним, офіційним філософом Путіна, говорить Славою Жижек [Жижек, 2022]. Завдання цієї доктрини – впливати на мислення лідерів, їх ціннісні перспективи і дії.

Сучасна еволюційна епістемологія включає в своє проблемне ядро кейс «людина – середовище»: Бруно Латур («Приземлитися на Землі»), проголошує природу дієвцем поряд з людьми. Зслизання в актуалізм демонструє філософія науки, аналітична філософія з її «реабілітацією метафізики» (П. Стросон) [Стросон, 2024]. Ще один аргумент на користь цієї тези повідомлення з сайту Nature. Jesse Winter for Nature. Нейронауковець програв 25-річне парі з філософом щодо розкриття механізму свідомості. Філософ Девід Чалмерс (David Chalmers) переміг нейронауковця Крістофа Коха (Christof Koch) за результатами парі 1998 року, що до 2023 року вдасться розгадати таємниці свідомості, виявивши відповідальні за неї нейрони. Філософ сказав, що ні, не вдасться і переміг. Це погодили обоє учасників парі на щорічній зустрічі Асоціації досліджень свідомості у Нью-Йорку, повідомляє сайт Nature. Jesse Winter for Nature. Нейронауки: технологія функціональної магнітно-резонансної томографії мозку, що дозволяє у режимі реального часу виявляти зв'язок частин мозку з окремими процесами. Разом із тим, активно розвивалась технологія онтогенетики, завдяки якій можна контролювати і перевіряти функції окремих нейронів у мозку тварин. Науковець вважав, що за таких умов і досягнень науки розкриття механізмів свідомості є справою кількох років, а вже 25 точно достатньо. Було сформульовано дві основні гіпотези. Перша – теорія інтегрованої інформації: свідомість утворена особливим типом

нейронного зв'язку у задній частині кори мозку, яка активна під час певного переживання, наприклад, споглядання зображення. Друга – теорія глобальної мережі робочого простору, що свідомість виникає тоді, коли інформація передається на початку і в кінці переживання через взаємопов'язану мережу нейронів мозку із залученням префронтальної кори. Шість незалежних лабораторій перевіряли правдивість цих гіпотез, отримали результати, які не підкріплюють певною мірою жодну з них, а це означає, що потрібно більше досліджень, щоб розібратися в природі свідомості. Згадаймо критику вульгарного матеріалізму (Фогт, Бюхнер, Моллешот), початку XIX ст.

Пантекстуалізмом завершився лінгвістичний поворот у філософії. Лінгвістичне моделювання світу стало кінцем Логосу. Від реальності залишилось плетиво відносин – знаки і структура. Структурно-лінгвістичний поворот – кінець сенсуалізму і емпіризму, зникнення трансцендентального і трансцендентного полюса культури, духовності. Структуралістська парадигма перемогла (подолала) субстанціоналістську. Це вже не теоретичне, а соціально-практичний мислєдіяльнїсний рух як особлива соціокультурна субстанція, де мислення еманує у світ (але не в платоністичному розумінні), коли не людина мислить, а мислення мислить через людину, людина просто матеріал, носій мислення. Елімінація суб'єкта стала умовою повної заміни буття структурою і логосом зі здатністю виходити за їх межі. Після відмови від людини (її смерті проголошеної Фуко), зникає і її мисленнєва діяльність, бо мислення є «функцією місця», його елементи – вузол відносин, складка, складка складки, точка мутації, сингулярність, обез-личення (відсутність лиця). Все це створює специфічний стиль філософування, який для людини «в пошуках смислу» (В. Франкл) не стільки розкриває смисл, скільки приховує.

Все це змінює професійну самосвідомість філософів, Майкл Фізерстоун зв'язує ці зміни з інтенсивним розвитком специфічного нового прошарку «культурних посередників» (спеціалістів з реклами і PR, стилістів, дизайнерів тощо), відзначає поєднаність знання і культурних цінностей з ринком і іграми влади [Featherstone M. 1991]. Вони продукують надлишок теоретичних дискурсів як «результат збільшення міждисциплінарності в науках, а сама міждисциплінарність може розглядатися як результат колапсу, поставленості під питання старих дисциплін»... є потреба у тому, «щоб надати свідчення про множинність теоретиків і теорій з галузі літератури, філософії, психоаналізу, кіно і візуальних мистецтв, історіографії і сексуальної політики» [Masey D., 2000]. Зміни в тлумаченні розуму і раціональності відбулися завдяки «лінгвістичному повороту» в постметафізичній філософії, кризою типу філософської раціональності, заснованої на моделі свідомості і перехід до моделі мовної комунікації. В результаті лінгвістичного повороту менталіське тлумачення розуму, центрованого в суб'єкті, «було замінене детрансценденталізованим поняттям ситуативного розуму. Це проклало шлях до посткласичної критики модерну і, як зазначає Ю. Габермас, може отримати продовження на основі іншого поняття розуму: втіленого в мові і розуму «ситуативного» [Habermas J., 1998].

Таким чином, сучасна філософія науки, де розум і раціональність – визначальні категорії, які постійно вимагають конкретизації і переозначення в нових соціокультурних контекстах і антропологічних ситуаціях, дозволяють поглиблювати розуміння смислів і цінностей, що входять до ідеї Європи.

Література

1. Жижек Славой. *Про російську агресію в Україні*. Отримано з <https://md-eksperiment.org/post/20220316-slavoj-zhizhek-pro-rosijsku-agresiyu-proti-ukrayini>
2. Сайт: Nature. Jesse Winterfor Nature nauka.ua/news/nejronaukovec-prograv-25-richne-pari-z-filosofom.
3. Featherstone M. Consumer Culture and Postmodernism. London: Sage, 1991. P. 43 – 47.
4. Macey D. The Penguin Dictionary of Critical Theory. Penguin Books, 2000.
5. Habermas J. Konzeption ender Moderne. Ein Ruckblick auf zwe iTraditionen // Ders. Die postnationale Konstellation. Politische Essays. Frankfurt/M.:Suhrkamp, 1998. S. 221-222].
6. Перепелиця, О. (2016). Буття і насолода: від суб'єкта cogito Декарта до суб'єкта imago де Сада . *Sententiae*, 35(2), 82–93.

Місце філософії і парадигм філософування в системі сучасного знання

*Ігор БІЛЕЦЬКИЙ, кандидат філос. наук, доцент
кафедри теорії культури і філософії науки ХНУ імені В.Н. Каразіна*

Термін «наука», як, зрештою, й багато інших термінів, вживається в різних значеннях. Одне з найбільш широких визначень подає науку як сферу дослідницької діяльності, яка направлена на виробництво нових знань про природу, суспільство й мислення і включає в себе всі умови й моменти цього виробництва: вчених з їх знаннями й уміннями, кваліфікацією та досвідом, з розподілом і кооперацією наукової праці; наукові установи, дослідне обладнання; методи науково-дослідницької роботи, понятійно-категоріальний апарат, систему наукової інформації, а також усю сукупність наявного наукового знання, що виконує роль передумови, засобу чи результату наукового виробництва.

Ключовий момент у цьому визначенні – це аспект виробництва, в зв'язку з чим виникає запитання про місце і роль філософії в цьому виробництві. Філософи-позитивісти, які стояли біля витоків сучасної філософії науки, визнавали філософію здебільшого як допоміжну дисципліну, функція якої полягає у виробленні на основі даних окремих наукових дисциплін загальної наукової картини світу, а також в аналізові наукової методології та термінології. В 1962-му році виходить перше видання книги Т. Куна «Структура наукових революцій», яке кардинально змінює наші уявлення про розвиток науки і відкриває фазу, так званого, постпозитивізму, ключовим моментом якого стає визнання умовного (до певної міри) змісту наукових уявлень, їх культурно-історичної обумовленості, що означає перехід від логічного до історично-контекстуального аналізу у філософії науки.

В контексті вищесказаного ми пропонуємо проаналізувати місце науки як такої в системі культурно-історичних уявлень. Для цього ми пропонуємо застосувати нашу теорію парадигм філософування. Поняття парадигми

запозичене з теорії Куна і, якщо застосовувати його до філософії, то ми вважаємо можливим виділити п'ять загально філософських парадигм: індійську, китайську, античну, авраамічну, сучасну або сциєнтиську.

Індійська філософія відштовхується від уявлень про реінкарнацію, сансару та звільнення з тенет сансари [7]. Китайська спирається на організмичне світобачення: всесвіт сприймається як свого роду єдиний гігантський організм, кожна річ, кожна людина є чимось на кшталт органу всередині цього організму і так само, як орган всередині звичайного організму, мають свої місце і функцію (своє дао) [6]. Антична (найбільш проблематична, оскільки все, що залишилося від неї на сьогодні, - це тексти, які інколи можуть інтерпретуватися діаметрально протилежним чином), можна припускати, виходить з пошуків щастя у ворожому людині світі [1]. Авраамічна виходить з ідей монотеїзму та креаціонізму.

Сучасна сциєнтиська виходить із загального визнання картини реальності, яку дають природничі науки. «Наука є символом віри сучасної людини». Тобто наука – це те, в що дійсно вірить сучасна людина, і що вона сприймає як само собою зрозуміле. Всі різноманітні напрямки сучасної філософії так чи інакше розвиваються в контексті світогляду, спертого на природничі науки.

Наука розвивається на основі й у відповідності з існуючою філософською парадигмою. Так, якщо в Індії розповсюджена ідея про те, що зовнішній світ – це сон, майя, підпорядкований законові причинності чи карми, то, відповідно, там не могло з'явитися чогось подібного до сучасних природничих наук – який смисл досліджувати те, що є сном. Замість цього там розвивалися різноманітні йогічні та медитативні техніки, кінцева мета яких полягає в досягненні звільнення.

В рамках китайської організмичної парадигми наука зводиться до пошуків способів відновлення та підтримки гармонії та рівноваги в оточуючому світі. Це можна бачити на прикладі традиційної китайської медицини (в її порівнянні із західною).

Якщо антична парадигма зорієнтована на пошуки щастя (сама філософія є не просто інтелектуальною дисципліною, а способом жити – див. П. Адо [1]), то головною наукою (основним розділом філософії) є етика (тобто роз'яснення способу життя, необхідного для досягнення щастя). Фізика – це не наука про об'єктивну дійсність, а обґрунтування етики (чому саме так, а не інакше), а логіка (включаючи епістемологію) – обґрунтування фізики (звідки ми це знаємо). Математика, приміром, розглядалася як спосіб очищення душі [3, с. 104-111].

Авраамічні релігії – це релігії віри. Зміст віри (у що і як вірити) визначається відповідним священним писанням, а для того щоб правильно зрозуміти його необхідна герменевтика та теологія, що спирається на неї. Філософія – служниця богослов'я, тобто метод правильного роз'яснення й розуміння. Усе інше – додатки (в часи середньовіччя). Природничі науки розвиваються в контексті теології (див. Ньютон, який розглядав свої

дослідження з фізики як частину досліджень у галузі теології, чи Декарт, який казав, що не розуміє, як атеїст може займатися фізикою).

Особливістю сциєнтиської парадигми стає те, що наука стає об'єктивним знанням про об'єктивну дійсність (безвідносно до людини та людського буття). Висхідними постулатами виступає метафізика суб'єкта й об'єкту. Тобто є об'єктивне (яке єдине дійсно існує) і суб'єктивне (якого ніби немає). Методологія – емпіризм (візуальні факти) та математика. Як було показано М. Мак-Люеном, пріоритет математичних методів є наслідком переходу до візуального сприйняття в Новий час (оскільки строге застосування методів візуальної логіки потребує вимірювання), а також, що в основі емпіризму Нового часу лежить суб'єкт-об'єктна дихотомія. Саме вона лежить у основі уявлень сучасної науки з її класичною теорією істини, згідно з якою істина є знанням, яке відповідає дійсності. Антична парадигма не мала уявлень про суб'єкт-об'єктну дихотомію, вперше вона з'являється в працях середньовічних схоластів, обов'язковою ж вона стає саме у новий час. Суб'єкт-об'єктна дихотомія витікає з особливостей візуального сприйняття. Саме воно передбачає обов'язкове розділення між мною та тим, що я сприймаю; інші види сприйняття навпаки передбачають поєднання. Те, що відділене від мене, не залежить від моєї волі – звідси ідея об'єктивної реальності як такої, що існує сама по собі, об'єктивно чи незалежно від моєї свідомості. Суб'єктивне ж стає протилежністю об'єктивного: більшу частину інформації тепер людина одержує з читання, читає ж вона, усамітнівшись і залишившись наодинці зі своїми комплексами, страхами, фантазіями – усім тим, що ми називаємо суб'єктивним, тобто ефемерним і насправді неіснуючим [4].

Таким чином сучасна наукова раціональність, яка спирається на принципи суб'єкт-об'єктної дихотомії і візуальної логіки та математичні методи, не є єдиною можливою. Функція ж філософії полягає в тому, щоб продемонструвати її місце серед інших варіантів раціонального мислення, культурно-історичні контексти та роль у житті відповідних суспільств.

Література

1. Адо П'єр. Що таке антична філософія? / Переклад з французької С. Йосипенко. - Київ: Новий Акрополь, 2014. – 428 с.
2. Білецький І.П. Феномен науки в контексті парадигм філософування // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Серія: Теорія культури та філософія науки – 2017, випуск 5. - с. 80-84.
3. Білецький І.П. Математика як метод і як' духовна практика // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Серія: Теорія культури та філософія науки – 2014, № 1092. - с. 104-111.
4. Мак-Люен Маршалл. Галактика Гутенберга: Становлення людини друкованої книги / Пер. з англ. А.А. Галушки, В.І. Постнікова. – Київ: Ніка-Центр, 2008. – 392 с.
5. Рассел Бертран. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука. – Київ: Основи, 1995. – 759 с.
6. Fung Yu-lan. A Short History of Chinese Philosophy // New York, the Macmillan Company, 1958. – 368 p.
7. Radhakrishnan S. Indian Philosophy / New York, the Macmillan Company, 1923. V. 1 – 688 p., v.2 – 822 p.

Природа як ціннісний вимір людини

*Віктор МІЩЕНКО, доктор філософії, доцент кафедри філософії
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*

*У космос дивляться люди,
Щоб себе пізнати...*

Як відомо, що у передмові «Тлумачного словника наук, мистецтв та ремесла» Д. Дідро написав: «Я хочу, щоб читаючи цю книгу люди бачили розвиток людського розуму у всіх народів і в усі віки» і в якій було б відображено новий, науковий світогляд». Якщо у загальній картині розвитку техніки, як у дзеркалі відбивається людського розуму, то у відношенні до природи відбивається сама людина, її духовність. Щоб понять хто є людина достатньо порозмислити над його відношенням до мати природи і рідної планети. Суперечливість нашого часу полягає в тому, що поряд з усвідомленням свого ноосферного покликання, своєї особливої ролі у Всесвіті, яку дарувала йому доля, наділивши розумом, здатним усвідомити світобудову у всій його пишності та трагедійності, небезпеках і можливих катастрофах, які несе в собі природа космо людство мало що робить. Воно пасивно спонукає за поступовим руйнуванням нашого будинку - природи.

Мабуть кожний рік, подібно тому, як відмічають день подяки у Сполучених Штатах за те що Бог дарував можливість жити у світі природи, яка піклується про людину й дарує йому щасливе життя, кожний житель планети має дякувати долю, що народився на планеті Земля. Але наскільки розуміння унікальності нашої планети стало надбанням нашого розуму, наскільки ясно і зрозуміло сам факт можливості буття цивілізації в космосі висвітлюється у системі нашої середньої та вищої освіти?

Планета дарувала той необхідний діапазон температурних умов життя (тисячна доля проценту на фоні галактичного холоду), необхідний відсоток коливання кисню у повітрі (його коливання на два-три процента кардинально змінило умови життя). Планети захищена магнітним полем від вторгнення метеоритів, має достатньо вологи для відтворення життя, одна з небагатьох планет у сонячної системи – кругову, а не еліпсоїдну траєкторію руху, що зберігає життя, необхідний баланс ваги планети і атмосфери, флори і фауни, навіть, необхідний відсоток водяних парів у так званому «парниковому ефекті» атмосфери, що не дає замерзнути світовому океану. Якщо скласти все це воєдино, приєднати ще багату кількість показників, включаючи фізичні константи світобудови та інші планетарно-космічні показники і характеристики, то зрозуміло, що це фантастичний по збігу багатої кількості характеристик проект, який завершився виникненнм життя і людини. Природа не тільки сприяла формуванню розумної тварини Homo sapiens, вона дала можливість формуванню людини духовної – Homo spiritus. Починаючи з осьового часу (завіса часу не дає можливості зазирнути в далекі межі еволюції людини), на протязі двох формацій розвивається космогенна цивілізація, безпосереднє пов'язана з природою та виникає катарсична духовність, яка виникла завдяки почутті святості та благоговіння внаслідок осмислення дива буття людини та

природи. Краса та дивовижний природний устрій сприяє народженню міфології, мистецтва, філософії, виникають поняття порядку (космосу) і хаосу, гармонії, мімезису, як слідування до природи, агрі-культури, як не тільки покращення і удосконалення природи, але й духовного, дбайливого до неї ставлення. У зміні людського ставлення до природи народжується гуманістичне світобачення Символами формування духовності, як «людського у людині», відходу від тваринного початку у людині, символом якого може бути єгипетський сфінкс, який уособлює переважання тваринного початку над людським, – до Геракла (а потім – Самсона), який розриває пащу Немейському леву, що є символом подолання тваринного початку.

Епоха Відродження починає формувати цінності антропоцентризму, а з початком Великих географічних відкриттів людина відходить від стратегії освоєння природи та приймає ідеологію «підкорення природи». З розвитком техніки виникає Номо Faber – людина, яка «веде розмову» з природою за допомогою технічних пристроїв, формується техногенна цивілізація, техносфера виконує роль посередника між людиною і природою. Мабуть одним з перших, хто побачив неповноцінність суто «книжкового виховання» та запропонував гасло «Назад до природи!» щоб не втратити природну енергію та здібності, навички людини був Жан-Жак Руссо, а Арнольд Швейцер побачив як в ціннісних орієнтаціях технократизму почуття гуманізму зникає у суспільстві, сімейних стосунках і в системі освіти, запропонував тезу «Благоговіння перед природою».

Викривлено ставлення до природи сприяє війнам заради збагачення, виникненню певної межі за якою починається екологічна катастрофа. Технологічна сингулярність, зростання темпів розвитку якої не дає змогу рефлексії усіх значущих подій у розвитку суспільства техно і інфо сфери швидкими темпами змінює образ людини – від Дарта Вейдера, який представ в якості Галактичного тирана, як підкорює вже не тільки природу а вісь космос, – до Термінатора, який прагне до підкорення вже самої людини. Такі фантастичні образи виникають не випадкове, вони є підсвідомим виразом психологічних настанов та певної філософії природи, яка панує у сучасному суспільстві.

Але у людства є шанс. Запорукою тому є подальший розвиток ноосферного сприйняття, яке здійснюється не дивлячись на шалену критику опонентів. Важливим аспектом є усвідомлення кризисного характеру сучасного розвитку, який став розглядатись як універсальна криза, яка притаманна усім цивілізаціям Всесвіту, які підійшли до так званого перехідного періоду у власному розвитку.

Особливості цього перехідного періоду – від планетарної до планетарно-космічної цивілізації, коли нестача ресурсів приводить до перманентних воєн та військових конфліктів, змушує людину шукати нові джерела енергії навіть у космічному просторі, шукати шляхи управління кліматом та викликати штучні опади, щоб перетворити пустелі у оазиси та облаштувати нові території для життя стрімко зростаючого населення, людина виходить на новий рівень

взаємодії з природними системами, які мають відкритий характер і не дають можливість тотального управління.

Іншим важливим аспектом зміни відношення людства до природи є усвідомлення філософії нестабільності Іллі Пригожина. Світоглядні настанови, які були сформовані у період, коли домінувала наукова парадигма Ньютона, перестає працювати. В основу сучасної синергетичної парадигми має бути обрана філософія нестабільності Іллі Пригожина, яка відкриває складні процеси самоорганізації природних процесів, посилює на сучасні дослідження таких складних побудованих систем як навколишнє середовище, клімат, екологія, нервова система. Наше сприйняття природи, на його думку, стає дуалістичним і стрижневим моментом у такому сприйнятті стає уявлення про нестабільність, яка є важливою характеристикою природних явищ, навіть космологія тепер всю світобудову розглядає як значною мірою безладне — середовище, в якому викристалізовується порядок. І. Пригожин розкриває справжній світ природи, в якому ми родились, і який треба вивчати таким, який він є. На його думку, дослідження нестабільності у поведінці складних природних систем дає змогу відкрити певні унікальні явища, такі цікаві речі, як «атрактор». Прикладом такого атрактора можуть служити так звані хімічні годинники. процес, в ході якого розчин періодично змінює своє забарвлення з синій на червоний. Атрактор як поняття з теорії динамічних систем, описує стан, якого прагне система після тривалого часу, незалежно від початкових умов, потенційний стан системи, якого вона еволюціонує, кінцева область неминучого сходження фазових траєкторій руху складної системи. Атрактори можуть бути різних типів:

Точковий аттрактор — це стан, в який система приходить і залишається в одному конкретному положенні. Прикладом може бути маятник, який зрештою зупиняється в одному положенні.

Циклічний аттрактор — стан, у якому система повторює цикл, повертаючись до початкової точки. Приклад — ідеальний годинник, який ходить по колу.

Дивний аттрактор — складніша форма атрактора, при якій траєкторія системи не повторює один і той же рух, але і не розпадається на випадкові блукання. Прикладом може бути рух у хаотичних системах, наприклад, турбулентний потік рідини. У дивному аттракторі система рухається від однієї точки до іншої детермінованим чином, але траєкторія руху врешті-решт настільки заплутується, що передбачити рух системи загалом неможливо - це суміш стабільності та нестабільності.

Світ перестає бути повністю і абсолютно передбаченим, він вимагає системного цілісного світобачення, щоб бути у змозі врахувати можливі варіанти поведінки системи. Цікавим є порівняння з висновками І. Пригожина з поглядами сучасного польського філософа Адама Хмелевського, який розглядав людину, як істоту, яка здатна та прагне до упорядкування світу, існує як *homo ordines* — людина, яка упорядковує світ [1]. Людина дійсно має призначення перебудови хаосу у космос, роботи світ логічним, справедливим,

екологічним згідне його внутрішній структурі та холістичному світосприйняттю усіх важливих взаємозв'язків та відношень. Але людина має не тільки володіти системним світобаченням, але й відкритістю світу, має бути спрямованим на виявлення акторів нестабільності, аналізу інноваційних зрушень.

Одним з головним висновків І. Пригожина є розуміння того факту, що передбачення можливе, але на досить короткий інтервал часу. Це важливе положення філософії нестабільності Іллі Пригожина, яке вимагає бути у стані постійного відстеження. Таке відстеження має бути процесом створення системного динамічного аналізу, тобто процесом модулювання, формуванням постійно діючих імітаційних моделей управління середовищем існування. Але, навіть такі системи мають певну загрозу ризику та вимагають постійного удосконалення співпраці людини і мислячого штучного інтелекту.

Отже, природа у сучасному світі, як це підкреслює І. Пригожин, перестає бути покірною слугою, а людина має бути адекватною реаліям світу, повинна «більш обережно і делікатно відноситися до світу, який її оточує» [2, с. 397]. Така філософія з одного боку, повертає нас до катарсичної духовності і вимагає зберігати почуття благоговіння перед дивним світом природи, а з іншого, з позицій сучасної духовності, яка має бути інтелектуальною і моральною – прагнути, визначав внутрішню логіку її розвитку – прагнути до її одухотворення: збереження її сил і ресурсів та відродження її найкращих форм, як були втрачені з урахуванням природних катаклізмів і безвідповідальної людської діяльності. Важливою основою нового ноосферного світобачення має біти синергетика та філософія нестабільності І. Пригожина, яка постійним нагадуванням про крихкість світу природи та, як це бачив сам бельгійський вчений – запрошенням до нових експериментальних та теоретичних досліджень, формування нового типу раціональності.

Література

1. Chmielewski Adam. Doczegopotrzebnajest filozofia? Filo–Sofija. (2014/3). No. 26 P. 41–54. URL: www.filo-sofija.pl/index.php/czasopismo/article/.../714
2. Prigogine I. The philosophy of instability. "Futures" August. 1989. P. 396 – 409.

Універсальність філософії в осягненні сучасності

*Андрій АРТЕМЕНКО, доктор філос. н., професор,
професор кафедри методологій крос-культурних практик
Харківської державної академії дизайну та мистецтв.*

Сучасна ситуація у світі складна через безліч взаємопов'язаних факторів: глобальні геополітичні та економічні кризи, поляризація суспільства та збільшення кількості соціальних конфліктів та розбіжностей, переформатування системи регіональних та глобальних зв'язків. Глобалізація сприяє міграції населення, що призводить до змішання культур та зміни соціокультурних норм. Ці фактори взаємодіють один з одним, створюючи складну та динамічну глобальну реальність. Філософія в цих умовах стикається з одним із найважливіших завдань – створення системи опису та пояснення

сучасності. Її мета, як науки, полягає не тільки у критичному аналізі фактів, а й розкритті перспектив розвитку суспільства.

Найбільш очевидним для нас є технологічний прорив останніх двох десятиліть, пов'язаний із використанням інформаційних технологій. Це позначається на характері виробництва і системі економік, але й тягне за собою наслідки у соціальній сфері. Змінюється природа праці, з'являються нові можливості, виклики і філософії доводиться переосмислювати соціальну теорію. Виникають концепції постіндустріального, інформаційного суспільства, де описані дії нових сил та структури, що виникли останнім часом. Ми можемо говорити про появу нового класу – прекаріату, залученого до нової системи нетрадиційних трудових відносин, глобального руху трудових ресурсів. Автор ідеї прекаріату Гай Стендінг підкреслює, що прекаріат є не тільки економічною категорією, а й соціокультурним феноменом, який вимагає нового підходу до політики, організації соціально-культурного середовища та системи функціонування суспільства.

Сучасний світ змінює соціальні структури та індивідуальні перспективи. Філософія досліджує, як ці зміни впливають не лише на суспільство загалом, а й на людину. Соціальні мережі та цифрова комунікація дозволяють взаємодіяти людям із різних культур, що відкриває нові горизонти для самоідентифікації. Це сприяє створенню віртуальних спільнот та нових форм ідентичності. Але разом із цим народжується і розуміння нової технології соціальної взаємодії, нової форми соціальної активності, а також формуються специфічні умови для визначення особистої та колективної ідентичності. Філософія допомагає зрозуміти, як люди можуть зберегти свою індивідуальність у багатокультурному світі, опинившись перед вибором між збереженням традиційних культурних норм та прийняттям глобальних цінностей, таких як толерантність та індивідуальна свобода.

У глобалізованому світі люди отримують доступ до величезної кількості інформації та культурних впливів, але це може породжувати почуття невизначеності та кризи ідентичності. Люди можуть одночасно ідентифікувати себе з кількома культурами чи групами, що відображає динаміку їхнього життя.

Одним із варіантів пояснення сучасної ситуації є концепція Зигмунта Баумана «Індивідуалізоване суспільство». Вона визначає суспільство, де акцент робиться на індивідуальність, особисті права та свободи. В умовах глобалізації та змін у соціальному устрої люди прагнуть самовираження та автономії, що часто призводить до ослаблення традиційних соціальних зв'язків. Відкривається нові аспекти соціальної нерівності та тиску, виявлення сучасних форм колоніалізму та неоколоніалізму.

Так у наші дні проявляється процес культурної взаємодії, при якому елементи однієї культури нав'язуються іншим народам, часто через медіа, зразки поведінки та спосіб життя, які подаються як «нормальні» чи «бажані». Але насправді це декларація домінування культури (найчастіше західної) на світовій арені, тоді як інші культури можуть гнобитися, маргіналізуватися чи витіснятися. Ми стикаємося з явищем апропріації - запозичення елементів

однієї культури іншою, що часто викликає суперечки про межі поваги та експлуатації. Апропріація стає проблемою, коли вона здійснюється без поваги та розуміння, і коли культурні елементи використовуються в комерційних цілях, не визнаючи їхнього вихідного значення чи контексту.

Таким чином, ми торкнулися найголовніших проблем сучасності та побачили їх глобальний та мережевий характер. Від технологічного прориву до усвідомлення людиною свого місця та ролі у світі. Безумовно, розуміння цих складних та взаємопов'язаних явищ неможливе без універсального наукового, міждисциплінарного підходу, який можливий у рамках філософії як науки. Філософія в сучасних умовах виконує роль інструменту для аналізу, осмислення та вирішення складних питань, з якими стикається людство. Вона допомагає людям знаходити сенс, розробляти етичні норми та розвивати критичне мислення, що особливо актуально в умовах невизначеності та швидкої зміни світу.

Гендерна стратегія в аерокосмічній галузі: жінка в авіації

Надія СЕВЕРИН, кандидат філос. наук, доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Головними напрямками, де найчастіше проявляє себе українська жінка, є освіта, наука, виробництво та відтворення. Однак ми сфокусуємо увагу не на вказаних сферах діяльності, а скоріше на винятковій, а саме – авіаційній сфері. Тож розглянемо безпосередньо яскравий персональний приклад.

Прізвище Єлизавети Аветівни Шахатуні не широко відоме пересічним громадянам, однак у світі авіації воно знайоме кожному. Це видатний творець літаків марки «АН», авіаконструктор, доктор технічних наук, професор, головний конструктор, дружина відомого авіаконструктора Олега Костянтиновича Антонова. Вона є єдиною в світі жінкою, яка досягла таких висот у галузі авіабудування. Вона брала участь у створенні літаків від АН-2 до АН-225 «Мрія», що характеризує її як талановитого інженера-конструктора. Уродженка Вірменії, у 1935 році Є. Шахатуні закінчила Московський авіаційний інститут за спеціальністю «Розрахунки на міцність, втому металу та міцності випробування авіатехніки». З 1937 року Є. Шахатуні працювала на планерному заводі в Тушині, де вона була першим і єдиним дипломованим фахівцем з міцності конструкцій літальних апаратів. У роки війни 1941-1945 рр. вона проєктувала планери для армії. З 1946 року працювала в КБ і ОКБ, які очолював О. К. Антонов, на посадах начальника КБ та заступника головного конструктора, де й познайомилася з О. К. Антоновим і згодом стала його дружиною. Про заслуги Антонова написано дуже багато, а ось про заслуги Шахатуні – єдиної жінки в історії авіації, яка була заступником Головного конструктора і займалася найвідповідальнішими проблемами літакобудування – міцністю літальних апаратів, чомусь зовсім мало. Спільна робота над створенням унікального літака Ан-2, який не має аналогів у світовій авіаційній техніці, оскільки розрахований на перевезення пасажирів у важкодоступні

місця, де немає доріг і аеродромів, поєднала інтереси й долі двох видатних авіаконструкторів. Їхній спільний витвір – літак Ан-2 – це єдиний в історії літальний апарат, серійне виробництво якого триває більше семи десятиліть, про що свідчить запис у Книзі рекордів Гіннеса. І до сьогодні у світі збудовано понад 18 тисяч Ан-2 майже 40 модифікацій. Ан-2 побував на всіх континентах, а у 2015 році 41-річний Ан-2 перетнув Атлантичний океан.

Важливі завдання були до снаги цій тендітній жінці. Вона керувала роботою з розрахунку міцності літака СХА-1 («кукурузника»), розрахунок міцності літаків Ан-8, Ан-10, Ан-12 також був проведений колективом під керівництвом Є. Шахатуні. А найголовнішим її успіхом став розрахунок міцності літака Ан-22 «Антей», який мав злітну вагу біль ніж 250 тон і міг підняти у повітря 80 тон вантажу. Цей літак встановив 41 світовий рекорд, включаючи максимальну вантажність.

При створенні літаків-гігантів Ан-22 «Антей», Ан-124 «Руслан», Ан-225 «Мрія» необхідно було робити такі розрахунки на міцність, яких ще ніхто в світі не виконував. З цією метою Є. Шахатуні організувала Науково-технічний комплекс «Міцність» з розрахунково-дослідними підрозділами та експериментальними лабораторіями, у якому працювало близько 150 фахівців. На той час такий комплекс мало лише КБ Антонова.

Розрахунки на міцність всіх літаків, які носять на фюзеляжі позначення «Ан», здійснені під керівництвом Є. Шахатуні. Їй належить винахід зварювання-склеювання конструкції літака, внаслідок чого термін експлуатації літаків збільшився до 45 тисяч годин. Під керівництвом цієї талановитої жінки-конструктора у 1976 році було створено групу «конструкційної міцності матеріалів». Група виконувала зовсім не жіночі відповідальні завдання, пов'язані з: – виготовленням та випробуванням різних зразків та матеріалів на втомну міцність, тривалість зростання тріщин та в'язкість руйнування; – покращенням властивостей матеріалів для силових деталей планера; – проведенням аналізу зазначених результатів та виданням рекомендацій конструкторам та міцністам [1]. Є. Шахатуні зробила вагомий внесок у розвиток теорії міцності, аеропружності та ресурсу літальних апаратів. Кожен створений нею літак містить у собі частку душі цієї видатної жінки-авіаконструктора.

Сьогодні професія пілота цивільної і військової авіації, конструктора літаків не має гендерних обмежень. Жінки вміють не лише вправно керувати літаком та гелікоптером, працювати з металом, робити складні технічні розрахунки, але й змінювати стандарти, реалізовувати надважливі проєкти в авіаційній галузі, у тому числі й в Україні. Жінки підкорювали небо два століття тому, розвивали аерокосмічну галузь і продовжують цю на перший погляд не жіночу, але важливу й відповідальну справу сьогодні всупереч усталеним гендерним теоріям.

Література

1. Грачов С. Їх поєднала авіація: Олег Антонов та Єлизавета Шахатуні. Київський політехнік, № 31-32, 2022.

Секція І. Філософія у системі соціогуманітарного та технічного знання

Космос як еманация пасіонарності

*Анатолій КУЗНЕЦОВ, доктор філос. наук, доцент, професор ХАІ
Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Одне з найбільш спірних підстав гумельовської теорії етногенезу є положення про джерело виникнення вогнища, в локальності якого виявляється первинний імпульс пасіонарності. Сама ж пасіонарність є тією соціальною енергією, яка революціонізує світ. Отже, теорії етногенезу необхідно обґрунтувати природу енергетичного імпульсу. Як відомо, енергетичні чинники на спонтанне соціальний розвиток безпосередньо не можуть впливати. Отже, вони впливають на природний бік людського організму, який живе, як усі організми, за рахунок біохімічної енергії живої речовини біосфери, описаної В. І. Вернадським. Зміни концентрації цієї енергії створюють підйоми і спади пасіонарності, а якщо так, то етногенез – функція пасіонарних флуктуацій, що порушуються екзогенними ексцесами. Наскільки знаємо, спираючись на авторитет робіт Вернадського В.І. наша планета отримує енергію із трьох джерел: 1. Сонця. 2. Підземного радіо розпаду. 3. Галактичних пучків енергій, що у розсіяному стані.

Виходячи з декларованих теорією етногенезу констант, ми одночасно можемо відкинути солярну гіпотезу, оскільки в рамках спостережуваного Сонце висвітлює одночасно цілу півкулю, а не досить вузьку смугу шириною приблизно 250 кілометрів, що декларує теорія етногенезу. Не годиться і підземна, тому що смуги варіюють незалежно від геологічної будови територій, якими вони проходять. Таким чином залишається лише можливою лише третя гіпотеза – гіпотеза варіабельного космічного опромінення. Звичайно, на сьогодні вона суворо не доведена, проте й фактів, що явно суперечать їй, ми не знаходимо.

Яка з гіпотез про природу поштовхів переможе, сказати важко. Мабуть, та, що пояснить механізм мутацій. Пасіонарії - мутанти, і давньо єгипетські, і римські, і монгольські, були однаково пасіонарні. Отже, рекомбінація (чи розрив) фрагментів хромосоми зародка людини є певна, повторювана від поштовху до поштовху хімічна реакція, що відбувається дуже швидко і незворотно під впливом невідомого поки що випромінювання оптичної частини спектра. Ми знаємо зараз, що подібні перебудови генетично легко стимулюються променем лазера, що вже знайшло застосування в народному господарстві для отримання врожайних сортів сільськогосподарських рослин. Здається, що характер «пасіонарного» випромінювання має бути близьким за своєю природою до подібних променів. Чи випромінюють їх Сонце чи зірки, що спалахують час від часу в нашій Галактиці, покаже подальший розвиток науки.

На перехресті почуттів і думок: взаємодія мистецтва та філософії

Олександра ЗІНЧИНА, кандидат соціол. наук,

Олександра ПЛИГУН, здобувачка освіти

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Мистецтво відкриває ту істину,

яку філософія шукає.

Мартін Гайдеггер

Питання про взаємодію філософії і мистецтва є таким саме вічним питанням, якими опікуються ці дві форми пізнання та відображення світу. У системі культури філософія і мистецтво відіграють подібну роль, допомагаючи людині пізнавати світ, пізнавати себе і, відповідно, на цій основі змінювати і себе, і світ. Їхні інтереси, в першу чергу, перехрещуються на людині та її сутнісних началах, перипетіях її історичної долі. Взаємозв'язок цей давній і глибокий. Не можна «прорватися» до таємниці твору мистецтва, оминаючи щільні кола його філософських, історичних та культурно-художніх смислів.

Філософія ж – сфера тлумачень та інтерпретацій вічних смисложиттєвих проблем; вона так чи інакше адаптує, виражає, створює умонастрій епохи, вибирає ті варіанти рішень і відповідей, які найбільш співзвучні часу.

Розвиток філософії та мистецтва часто йшов паралельними шляхами, оскільки філософія за своєю творчою природою набагато ближче мистецтву, ніж науці. І в мистецтві, і в філософії спостерігається зближення кінцевих цілей. Зусилля філософії спрямовані на досягнення останньої істини, граничної сутності буття. Певною мірою таку ж мету має перед собою і мистецтво. Художня творчість прагне до створення образів з безмежною символікою, загальнозначущих у своєму вираженні. Але і філософія намагається досягнути буття не тільки в системі категорій, що є ознакою науковості, але й у поняттях-образах, поняттях-метафорах, що наближує філософію до літератури як жанру мистецтва. Різниця полягає в тому, що філософія прагне до істини, в той час як твір мистецтва вже іманентно містить істину всередині себе. Мабуть, саме це мав на увазі Г.-Г. Гадамер, зауваживши, що у поетичного і філософського способів мови є одна спільна риса: вони не можуть бути помилковими.

Філософія та мистецтво схожі між собою в тому, що вони подають дійсність через людське до неї відношення, а не відсторонено; окрім того, для філософії і мистецтва немає нецікавих або заборонених тем: вони проникають усюди й усюди знаходять предмет своєї уваги.

Важливо відзначити й те, що філософія і мистецтво надають суттєвої ваги людському самовідчуттю та інтуїції, проте розходяться вони у тому, що філософія постає розумовим досягненням світу, а мистецтво подає його через почуття та переживання. Вихідною формою думки для філософії є поняття, а вихідною формою художньої творчості постає художній образ. Мистецтво до того ж надає вирішального значення уяві як творця, так і тієї людини, яка сприймає його твори, а тому воно зображує дійсність із значною долею

умовності, хоча ця умовність постає своєрідним способом проникнення в глибини процесів дійсності.

Отже, філософія і мистецтво тісно переплітаються, утворюючи багатогранний синтез у розумінні соціокультурних явищ.

Філософія часто виступає інструментом аналізу мистецтва. Різні філософські теорії (екзистенціалізм, феноменологія, постмодернізм тощо) дозволяють аналізувати та інтерпретувати твори мистецтва, надаючи їм нові смисли та інтерпретації. Наприклад, екзистенціалісти досліджують питання сенсу життя та людської свободи через призму мистецтва, тоді як феноменологія концентрується на суб'єктивному досвіді та сприйнятті художнього твору. Методологічні підходи, такі як герменевтика та феноменологія, дозволяють заглибитися у соціокультурний контекст мистецтва, розкриваючи його багатшаровість та значущість.

Мистецтво ж, у свою чергу, відображає соціальні та культурні процеси. Історичний контекст відіграє важливу роль у розумінні мистецтва: наприклад, твори епохи Відродження відображають гуманістичні ідеї свого часу, підкреслюючи цінність індивідуальності та людського потенціалу. Сучасне мистецтво також активно взаємодіє із соціальними питаннями, такими, як права людини, екологія та гендерна рівність. Художники використовують свої роботи, щоб привернути увагу до цих актуальних проблем, створюючи діалог із суспільством.

У минулі часи філософія та мистецтво були тісно пов'язані з релігійними та міфологічними уявленнями. Філософи, наприклад, Платон і Арістотель, розглядали мистецтво як засіб пізнання істини та морального виховання. Арістотель вважав, що мистецтво імітує реальність, тобто воно намагається відобразити природу або людське життя. Це можна побачити у класичних живописних творах (портретах, пейзажах), які прагнуть якомога точно передати деталі зовнішнього світу. Проте в XX-му столітті, з розвитком абстракціонізму, з'явилися роботи, які не мали явного зв'язку з реальністю. Наприклад, твори Василя Кандинського, який вважав, що мистецтво повинно відображати внутрішній світ художника, а не зовнішні об'єкти. Його картини часто є абстрактними комбінаціями кольорів і форм, які не мають конкретного предметного змісту, але передають емоційний стан або духовний досвід.

Мистецтво завжди прагнуло відображати (а можливо, формувати) соціокультурні цінності та ідеали, слугуючи інструментом для передачі знань і культурних традицій. Наприклад, античні грецькі скульптури та архітектура відображали ідеали краси та гармонії, що були важливими для тогочасного суспільства.

У новітні часи філософія та мистецтво продовжують взаємодіяти, але в більш складних і різноманітних формах. Роль мистецтва в суспільстві полягає не лише у відображенні, але й у впливі на соціальні зміни. Мистецтво сприяє формуванню громадської думки, викликаючи у глядачів емоції та спонукаючи їх до роздумів та дій. Воно також слугує засобом комунікації, через який художники виражають свої ідеї та емоції, встановлюючи зв'язок з аудиторією

на більш глибокому рівні. Мистецтво стає засобом критичного осмислення соціокультурних явищ, відображаючи складність і багатогранність сучасного світу. Роботи сучасних художників часто досліджують теми ідентичності, глобалізації та технологічного прогресу. Наприклад, творчість Ай Вейвєя, Бенксі, представників політичного активізму є яскравим прикладом мистецтва, що звернено до соціальних проблем.

У новітні часи взаємодія філософії та мистецтва стає ще більш інтенсивною. Сучасні технології, такі, як цифрове мистецтво, віртуальна реальність, біоарт, відкривають нові горизонти для художньої творчості. Філософія досліджує етичні та соціальні аспекти цих нових форм мистецтва, допомагаючи зрозуміти їхній вплив на суспільство та культуру. З появою цифрового мистецтва та віртуальної реальності ми стикаємося з новими формами художнього вираження, які ставлять під питання традиційні уявлення про реальність і віртуальність. VR-мистецтво, наприклад, може відображати філософські ідеї, створюючи нові способи сприйняття та взаємодії з художнім твором. А роботи медіахудожників часто зауважують на проблемах взаємодії людини і машини, природі реальності та майбутнього людства.

Філософія відіграє важливу роль у збагаченні нашого світопізнання. Вона допомагає нам зрозуміти глибокі зв'язки між культурою, технікою та мистецтвом, розкриваючи нові горизонти для творчості та інтелектуального розвитку. Мистецтво, натхненне філософськими ідеями, стає потужним засобом для дослідження та інтерпретації світу, сприяючи духовному та культурному зростанню суспільства.

Хоча мистецтво і філософія мають різні підходи, вони взаємодіють і доповнюють одне одного. Мистецтво часто стає джерелом натхнення для філософів, допомагаючи їм побачити світ під іншим кутом. Наприклад, Ж.-П. Сартр, А. Камю розмірковували про літературу і театр як засоби вираження людської свободи і абсурду буття.

З іншого боку, філософія може впливати на мистецтво, задаючи йому нові напрямки. Ідеї Ф. Ніцше про «волю до влади» і «надлюдину» знаходили відображення в багатьох художніх творах кінця XIX-го і початку XX-го століття, що зосереджувалися на темах боротьби, сили та індивідуального самовдосконалення.

Філософія також порушує питання про критерії оцінки творів мистецтва. Наприклад, формалізм пропонує оцінювати мистецтво за його формальними якостями – композицією, кольором, технікою. Кубістські картини П. Пікассо визнані видатними через новаторське використання геометричних форм. Інша точка зору – це експресіонізм, де головне – здатність твору передати сильні емоції. Картина Едварда Мунка «Крик», привертає увагу до людських почуттів тривоги і відчаю, її цінують за емоційний вплив, а не за точність зображення.

Чи завжди мистецтво має мати сенс? У сучасному мистецтві існує тенденція до концептуальності, коли ідея, закладена в творі, важливіша за його естетичні характеристики. Наприклад, Марсель Дюшан, виставивши звичайний пісуар під назвою «Фонтан», запитав, чи може звичайний об'єкт стати

мистецтвом, якщо його розмістити в художньому контексті. І таких прикладів у сучасному авангардистському мистецтві досить багато.

Філософія, таким чином, спонукає нас переглянути наші уявлення про те, що таке мистецтво, яку роль воно відіграє в житті людини і як ми маємо його розуміти та оцінювати. Вона допомагає не лише знайти нові відповіді, але й поставити нові питання, що робить мистецтво невичерпним джерелом інтелектуальних та емоційних пошуків.

Незважаючи на те, що мистецтво і філософія можуть різнитися своїми методами, обидва способи пізнання прагнуть досягти глибшого розуміння дійсності. Вони задаються питанням про сенс людського існування, природу краси, істину і моральність. Філософія шукає відповіді через поняття і логічні системи, тоді як мистецтво пропонує символи та естетичні переживання, які звертаються до інтуїції і почуттів.

Це робить їх однаково важливими для духовного та інтелектуального розвитку людини. Мистецтво допомагає відчувати і переживати світ, тоді як філософія стимулює мислення і пошук сенсу. Разом вони створюють багатовимірну картину дійсності, дозволяючи людині глибше освоювати й розуміти світ у всій його складності.

Дегуманізація у цифровому освітньому середовищі: ризики та перспективи

Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос н., доцент

Світлана ШИРОКА, канд. філос н., доцент

*Національного аерокосмічного університету ім. М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Важко заперечувати переваги інформаційних технологій, які впроваджуються в освітній процес та базуються на зростаючих можливостях комп'ютерної інфраструктури та глобальних систем зв'язку. Вони дають змогу забезпечити доступ до величезного масиву знань, відкривають нові можливості для дистанційного навчання та розширюють горизонти освітніх практик. Як писав Мартін Гайдеггер, «техніка не є просто засобом; вона є способом розкриття» [1, с. 12]. Використання цифрової техніки дозволяє людині відкрити нові грані реальності та зрозуміти складність не тільки зовнішнього, а й внутрішнього світу. Завдяки можливості обробляти великі обсяги даних, інтерактивним платформам та віртуальним середовищам, людина здатна отримати нові перспективи на існуючі проблеми та знайти більш ефективні шляхи їх вирішення. Інформаційні технології в навчанні забезпечують безперервний доступ до величезної кількості знань, дозволяючи студентам вивчати матеріали в будь-який час і з будь-якого місця, що значно розширює горизонти навчання.

Однак, надмірна залежність від таких технологій може призвести до зменшення людської присутності та зворотного впливу на саму сутність навчального процесу. В даному випадку варто звернути увагу на «зворотний бік медалі», про який воліють мовчати апологети технічного прогресу і

всіляких нововведень. Цей зворотний бік можна умовно назвати «технологічною дегуманізацією освіти», що в широкому розумінні означає витіснення живої людини з навчального процесу та заміну її штучними технічними засобами та комп'ютерною технікою. В умовах тотального дистанціювання це становить загрозу традиційним принципам, умовам і перспективам освіти. «Технології, які не супроводжуються людяністю, стають тиранією бездушного прогресу» - писав Еріх Фромм [3, с. 67], підкреслюючи, що без уваги до моральних орієнтирів технології можуть перетворитися на інструменти, що домінують над людиною, замість того, щоб служити їй. У такому контексті технологічної дегуманізації освіти, важливо також врахувати потенційні ризики, які виникають із безконтрольного впровадження цифрових технологій у навчальний процес. Якщо освіта стає лише технічним процесом, що базується на автоматизації та дистанційному навчанні, ми ризикуємо втратити не лише взаємодію між учнем і вчителем, але й здатність до критичного мислення, моральної рефлексії та справжнього гуманітарного розвитку. Зростання автоматизованих навчальних платформ і систем може призвести до зменшення особистого контакту між викладачем і студентом. Технології, хоча і забезпечують доступ до величезних обсягів інформації, не можуть замінити живе спілкування, емоційну підтримку та індивідуальний підхід, що є важливими елементами в освіті. З огляду на це варто розглянути основні загрози, які несе цифровізація.

Серед ключових ризиків можна конкретизувати наступні:

- невизначеність мети та цілей навчання;
- втрата навичок критичного, аналітичного, абстрактного мислення;
- нездійсненні вимоги до викладання;
- споживання інформації замість активного пошуку;
- відокремлення теоретичних знань від практичного застосування;
- нівелювання практичних професійних навичок;
- надмірно грайливе мислення;
- дегуманітаризація;
- втрата навичок самосвідомості та самовиховання;
- невизначеність та розмитість моральних цінностей;
- відсутність відповідальності за виконані завдання, надану інформацію, прийняте рішення;
- неготовність до реальних моральних викликів;
- перетворення учасників освітнього процесу на користувачів інформаційного простору;
- відсутність зворотного зв'язку;
- втрата навичок позавіртуального спілкування, співпраці, роботи в групах;
- звуження розуміння соціальної дійсності.

Ці ризики, що виникають через цифровізацію освіти, вимагають ретельного осмислення соціальних та етичних викликів. Адже технології, які активно змінюють освітнє середовище, без належного гуманістичного

супроводу можуть призвести до значних змін у ціннісних орієнтирах та моральних принципах: «Технології створюють ілюзію нейтральності, але насправді вони трансформують наші етичні стандарти, впливаючи на наше сприйняття правильного і неправильного» [4, с. 126]. Особливо важливою є необхідність розуміння того, як (де)гуманізація освіти впливає на моральні орієнтири сучасного суспільства. У світлі цих проблем важливо приділяти увагу питанням формування відповідальності, самосвідомості та моральної рефлексії, що є основою для розвитку не лише інтелектуальних, а й гуманістичних цінностей у навчальному процесі. «Освіта повинна формувати не лише технічні навички, але й емпатію, моральну уяву та здатність до саморефлексії – саме ці якості найбільше під загрозою у світі, керованому технологіями», пише Марта Нуссбаум [2, с. 45], підкреслюючи небезпеку сліпого поклоніння технологічному прогресу без осмислення його етичних та соціальних наслідків.

Звісно, дивним було б ставати абсолютними противниками цифровізації та закликати відмовитися від її впровадження в освітній процес. Певна драматизація виступає тут як інструмент для привернення уваги до перелічених ризиків. В той же час швидкість і катастрофічність змін іноді випереджають будь-які прогнози. Зігмунт Бауман, зауважуючи, що «сучасне суспільство ризикує втратити людяність, коли технології починають формувати наші потреби замість того, щоб служити їм» [5], підкреслює важливість критичного ставлення до цифрових інновацій, які все більше визначають наші дії та бажання. У контексті дегуманізації цифровізованої освіти це твердження набуває особливого значення: технології, замість того щоб підтримувати і розвивати освіту, можуть стати домінуючим фактором, який формує потреби учнів та викладачів. У такому разі навчальний процес ризикує перетворитися на механічне споживання інформації, де технології визначають контент і методи навчання, а не адаптуються до індивідуальних потреб учасників освітнього процесу. Бауман попереджає про небезпеку, коли людина втрачає контроль над технологіями, що змінюють її життєві орієнтири та самоусвідомлення. Тому варто вже зараз зважати на потенційну небезпеку у процесі оцифрування освітнього середовища та забезпечити збалансований підхід, який би враховував як переваги, так і можливі негативні наслідки цифрової трансформації.

Необхідним кроком є розроблення стратегії для подолання дегуманізації, яка б враховувала основний принцип Сократа: «Найвище благо – це турбота про душу». Тільки через повернення до фундаментальних людських цінностей можна зберегти освіту як процес не лише передачі знань, але й формування гідної, свідомої та моральної особистості.

Література

1. Гайдеггер М. Питання про техніку / М. Гайдеггер; пер. з нім. В. Іващенко. – Київ: Основи, 2003. – 160 с.
2. Нуссбаум, М. К. Освіта не для прибутку: чому демократія потребує гуманітарних наук / Марта К. Нуссбаум. — Київ: Лабораторія, 2024. — 192 с.

3. Фромм, Е. Мати чи бути? / Еріх Фромм; пер. О. Семенова. — Київ: Літературна агенція, 2020. — 304 с.
4. Харарі, Ю. Н. 21 урок для 21-го століття / Ювал Ной Харарі. — Київ: Фабула, 2022. — 416 с.
5. Bauman, Z. Liquid times: living in an age of uncertainty. — Cambridge: Polity Press, 2007. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1017/S0021875809006513>

Компетентність у контексті глобалізованої симуляції

*Олексій ЗЕНЯКІН, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди*

Глобалізаційні процеси, пов'язані з суттєвими трансформаціями суспільства, а також здобутки науково-технічної революції, безумовно, вплинули на всі сфери суспільного життя.

Можливо, саме тому фолк-психологія, голос мислячого народу, відзначає, що еволюція суспільства супроводжується так званою переоцінкою цінностей, що викликали деструкцію класичних парадигм. У цій роботі представлена спроба охарактеризувати такий особистісний конструкт як компетентність у контексті глобальної симуляції.

Метою роботи є визначення онтологічної характеристики компетентності як ноумену, її осяжних рис як феномену (у термінах І. Канта) [2], а також виокремлення викликів, які постають перед спеціалістами в галузі компетентнісного підходу, що обумовлені глобалізацією та видозмінами симуляційного характеру.

Методологічний базис роботи складають загальнонаукові методи: аналіз і синтез, дедукція та індукція, а також спостереження, порівняння й зіставлення. Таким чином, об'єктом дослідження є компетентність, а предметом — актуалізація компетентності у контексті глобальної симуляції.

Нова епоха, до якої увійшло людство, характеризується багатьма як епоха постмодернізму. Цікаво, що поняття оновленості певної самості цієї епохи задовго описувалося різними мислителями у їхніх роботах, спрямованих на сприйняття та прогнозування розвитку суспільства з філософських засад. Концепція *нового* відображалася як у релігійно-синкретичних віяннях (наприклад, у напрямку *New Age*), так і в абсолютно наразі відкинутих загальною наукою теоріях конспірологічного характеру, одним із наріжних каменів яких було поняття «*нового світового порядку*».

Метафорично описуючи сучасне суспільство, а також сучасний етап еволюції людської цивілізації як постмодерн, необхідно звернутися до сутнісної характеристики постмодерну як такого. Відповідно до думки, яку поділяє значна кількість фахівців, постмодерну притаманні такі риси: деконструкція конструктивного; зміна масок як проявів соціальних ролей; відкинення авторитетів або їх трансформація; зміна вподобань; створення нових міфологем; вільна модуляція реальності через алогічність або поєднання апріорі інконгруентних елементів.

Сьогодні суттєвих переосмислень зазнали цінності: консервативні цінності протиставляються прогресивним, які вирізняються більш ліберальним характером та часто трактуються із позитивною конотацією.

Дивлячись на сучасну популярну культуру, продукти масового виробництва та масового сприйняття, можна відзначити, що змін зазнали й класичні архетипи філософських міфологем. Адже більше не існує дихотомії *хтонічного* та *профанного*: вони можуть змінюватися місцями не лише під час *карнавалу*, а й *постійно* в житті. Це обумовлено розмиттям ціннісних орієнтирів і варіюванням норм.

Не секрет, що однією з ключових цінностей суспільства є наявність у людини, що має у структурі своєї особистості таке позитивне новоутворення як компетентність. Її відсутність не можна замінити чимось іншим. Однак варто зауважити, що така ситуація була можливою та незмінною у своїй фундаментальності лише дотепер.

У межах глобалізації триває нова науково-технічна революція. Сьогодні завдяки продуктам ІТ-сектору стало можливим виконання багатьох завдань, які раніше були винятково людськими. Наприклад, обробка та генерація, автоматизація праці, створення зображень, музики, поезії чи навіть розробка креслень для подальшого друку на 3D-принтері об'ємних моделей і скульптур.

З одного боку, така автоматизація праці звільняє більше часу й можливостей для самовдосконалення фахівців. З іншого боку, вона буквально звільняє фахівців із робочих місць, оскільки людина, як виконавець певного завдання, стає непотрібною, бо її функцію заміняє «розумна» машина (штучний інтелект). Постає питання: чи є ця машина дійсно розумною, і чи можна її називати штучним *інтелектом*? На сьогодні достеменно невідомо, як функціонує людський мозок, адже повного його аналізу, картування та опису функцій вищої нервової діяльності ще не зроблено. Відомо лише, що мозок є дуже енергоекономним пристроєм, який, використовуючи невелику кількість енергії, виконує безліч завдань.

Крім того, штучний інтелект може бути використаним не лише для суспільно корисних завдань, а й із деструктивними цілями. Наприклад, технологія *deep fake* дозволяє змінювати зовнішній вигляд людини так, що її важко відрізнити від іншої особи. ChatGPT, уже використовуються для проходження співбесід або виконання інших завдань. Використання таких програм дозволяє людині успішно впоратися із завданням, проте, з іншого боку, – підриває довіру до справжніх фахівців.

Так, прогрес призводить до *розмиття* цінностей і прозорості, а справжні фахівці змушені конкурувати з не добросовісними користувачами технологій. Це створює негативний вплив і для користувачів таких програм, адже вони, на відміну від професіоналів, не можуть ані повторити, ані розвинути свої вміння далі, залишаючись залежними від автоматизованих систем.

Тим не менш, суспільство ставить питання: де можна шукати та як оцінювати справжнього професіонала, і що таке наразі компетентність, якщо її формальні прояви можна замінити та продукувати за допомогою комп'ютера.

На наш погляд, в сучасних умовах це є конче важливим етичним питанням, яке можна врегулювати через прийняття спеціального законодавства.

Розглядаючи симуляцію компетентності, звертаємося до фундаментального питання філософії, а саме єдності та протиставлення форми та змісту через глобалізаційну експансію мас-медіа та масової культури, яка оперує зазвичай штампами та кліше. Суспільство звикає дедалі сильніше до панування формальних ознак, аніж до змістових, адже тиражовані формальні ознаки краще сприймаються, і за рахунок повторюваності стають імпринтом моделей поведінки індивідуума через осмислення них як стереотипів.

Один з найвідоміших філософів сучасності, Ноам Хомський, зазначає, що так званий штучний інтелект, хоча й називається генеративним, але він не створює оригінальні роботи, а генерує текстовий або візуальний чи аудіальний продукт за рахунок симуляції та компіляції вже наявних і створених до нього людиною творів мистецтва, текстів або інших результатів людської діяльності. Тобто він є загальним симулятором реальної роботи. У цьому розрізі повернемося до роботи Жана Бодрієра «Симулякри та симуляція» [1]. У своїй роботі французький філософ модерна філософії аргументує наявність декількох ступенів симуляторів. Один з них – це відтворення певного копіювання оригіналу, що може бути початковим, а кінцевий ступінь – це створення копії неіснуючого оригіналу, коли форма повністю привалює над змістом. На сучасному етапі є загроза симулякризації професійної діяльності, коли компетентність людини лише копіюється або симулюється без її розвиненості в структурі особистості. Тим не менш, такий стан справ, доведений до його апогею, створює екзистенційну загрозу людській цивілізації, адже евристика є тією цариною, яка історично та онтологічно має бути непідвласною автоматичним системам, адже в ній пролягає диференціація між людиною та машиною.

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогодні компетентність як складна комбінація знань, умінь та навичок у контексті глобальної симуляції актуалізується у двох вимірах: у суспільствах зі середнім або підвищеним рівнем критичного мислення, але пониженим рівнем науково-технічної експансії компетентність сприймається як особистісне надбання, яке передусім має змістовність та усталену форму, а в суспільствах з підвищеним розвитком науково-технічного потенціалу, але зі зниженням критичного мислення, компетентність сприймається більше як формалізована характеристика індивідуума.

Оскільки ми не можемо зупинити розвиток та еволюцію суспільства, необхідно спробувати аргументувати ці трансформації так, аби вони не становили загрози її творцям. У такому контексті компетентність має зберегтися як характеристика власне особистості, на її розмивання повинен бути мораторій та невтручання автоматизованих систем в її видозміну. Це можливо винятково за рахунок того, що існують оновлені етичні норми, що регулюють застосування, зокрема, і штучного інтелекту, розуміння суспільством хибного шляху повної автоматизації та відмови від людської

когніції у всіх сферах, а також інтенсифікація навчання провідних спеціалістів засобом автоматизованого створення інтелектуальної продукції, аби їхній людський потенціал не почав зрівнюватися з потенціалом машини, а як і було раніше, випереджав його.

Література

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. Київ: Основи, 2004. 231 с.
2. Кант І. Критика чистого розуму. Пер з нім. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.

Еволюція підходів до навчання: від багаторічного ремесла до миттєвого доступу до знань

*Євген ОВДІЮК, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD),
Науковий керівник тез — Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

У минулому здобування знань було тривалим процесом: оволодіння ремеслу або професії тривало все життя, передавалося від майстра до учня, формуючи глибоке розуміння та навички. Передача знань була процесом накопичення і передачі досвіду від покоління до покоління, оскільки формування навичок вимагало безпосереднього спостереження та копіювання.

Друкарська революція, започаткована Гутенбергом, створила умови для самостійного отримання фундаментальних знань без необхідності постійної присутності в майстра, надавши доступ до книг широкому колу людей. А згодом з'явилися інститути та бібліотеки, що дозволило навчатися систематизовано та прискорило процес навчання. Це, в свою чергу, прискорило розвиток науки та технологій.

У сучасному світі темпи розвитку науки та технологій стали настільки високі, що інформація швидко втрачає актуальність. В інформаційному суспільстві темпи науково-технічного прогресу різко зростають, унеможлиблюючи підготовку фахівців для негайного включення їх у технологічний ланцюжок або систему освіти, тому що неможливо точно передбачити стан технологій або системи освіти, що буде сформовано до моменту випуску фахівця [3].

Завдяки онлайн-курсам, відеоконтенту, соціальним медіа та спеціалізованим платформам можна швидко освоїти нові навички або навіть опанувати професію. Але такий доступний формат орієнтований на миттєві потреби, а не на фундаментальне розуміння предмету. Сучасні платформи пропонують швидке рішення для набуття практичних навичок, але часто не передають глибинні знання та теоретичну базу.

Величезний потік інформації призводить до зміщення фокусу із глибокого вивчення теорії на засвоєння прикладних навичок. Багато молодих людей починають вважати, що фундаментальні знання зайві, адже можна просто знайти готове рішення в інтернеті. Швидкий доступ до інформації створює ілюзію знань, але насправді зосереджує увагу лише на практичному результаті, ігноруючи важливість теоретичного базису. Також короткі формати

навчання можуть призвести до поверхневого засвоєння знань на рівні патернів поведінки, така поведінка обумовлена «кліповим» (фрагментарним, мозаїчним, піксельним, колажним, калейдоскопічним) мисленням. Кліпова свідомість передбачає майже повну відсутність раціональних основ та чіткої логіки [1]. Це стає проблемою, коли виникає потреба вирішувати складніші завдання, які потребують теоретичного розуміння. Наприклад, «кліповість» позбавляє здатності до узагальнень, роздумів, вміння робити висновки на основі зіставлення фактів і виявлення зв'язків між ними, що призведе до зниження рівня успішності і коефіцієнта засвоєння і «виживання» знань [2].

Проблема, яку варто дослідити педагогічним науковцям більш детально – це пошук балансу між швидким доступом до прикладних знань та забезпеченням фундаментальної підготовки. Але в свою чергу і здобувачам потрібно розуміти що вони чекають від навчання, та породжувати попит на тип знань які запропонує система освіти. Як знайти цей баланс і чому важливо не відмовлятися від глибинного навчання? Нові виклики сучасності вимагають поєднання теоретичного та прикладного підходів, щоб створити всебічно підготовленого фахівця, який сам уміє швидко адаптуватися в ситуації, що змінюється, дати йому знання, універсальні за своєю суттю, на основі яких фахівець зможе швидко змінити себе в новій сформованій обстановці [3].

Література

1. Бахтіна Г. П. Інформатизація суспільства та проблема «кліпового мислення» [Електронний ресурс] / Г. П. Бахтіна. URL: <https://kpi.ua/1102-7> (дата звернення: 12.11.2024).
2. Шеховцева Т., Долінна М. «Кліпове» мислення як фактор формування підходу до інтерактивності освітнього процесу // Education and Human Studies. — 2020. DOI: 10.38014/ehs-ss.2020.3-1.13.
3. Семеріков С. О. Фундаменталізація навчання інформатичних дисциплін у вищій школі : монографія / С. О. Семеріков ; наук. ред. М. І. Жалдак, акад. АПН України, д. пед. н., проф. — Кривий Ріг : Мінерал ; Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. — 340 с. : іл. — Бібліогр. : с. 284–339.

Ціннісний підхід у викладанні історії: виховання моральної свідомості та критичного мислення

Олександр ШИРОКИЙ, здобувач освіти

Науковий керівник – Георгій ПІВЕНЬ

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

В умовах глобалізації та швидких соціальних змін, вивчення історії через призму цінностей набуває особливої важливості. Цінностями називають предмети (явища, їх властивості), які необхідні людині в якості засобів задоволення потреб та інтересів. Ціннісний підхід дозволяє не лише розуміти факти минулого, але й осмислювати їх у контексті моральних та етичних орієнтирів, які мають значення для сучасного суспільства. Оскільки історія впливає на формування світогляду та ідентичності, цінності виступають ключовим інструментом для розуміння соціальних процесів та культурних взаємовідносин. Глобалізація, з одного боку, збагачує нас новими поглядами,

але водночас створює ризик втрати власних культурних орієнтирів. У цьому контексті ціннісний підхід допомагає зберегти національну ідентичність, не втрачаючи поваги до різноманіття. Акцентуючи увагу на цінностях, ми сприяємо розвитку критично мислячих особистостей, здатних орієнтуватися в складному світі та приймати обґрунтовані рішення.

Ціннісний підхід у вивченні історії дозволяє глибше зрозуміти події минулого та їхню сучасну актуальність. Цінності відіграють важливу роль у формуванні історичного знання, оскільки вони допомагають визначити, які аспекти минулого є найбільш важливими для суспільства. Також дуже актуальним є вивчення впливу цінностей на виховання критичного мислення у студентів, яке є необхідним для аналізу та осмислення складних соціальних явищ. Завдяки ціннісному підходу студенти здатні не лише запам'ятовувати факти, але й розуміти їх глибинне значення та наслідки для сьогодення.

Ціннісний підхід у вивченні історії базується на визнанні того, що історичні події та явища не є лише нейтральними фактами, а мають глибинний сенс та значення для суспільства. Як пише С. Лях, «історик не повинен бути байдужим реєстратором подій. Бездушна історія – це мертва історія, а мертва історія нікому не потрібна» [1, с. 92]. Цінності допомагають нам осмислити історію з погляду моральних та етичних орієнтирів, що впливають на сприйняття та інтерпретацію подій. У сучасній гуманітарній науці, особливо в філософії, існує поняття аксіосфери – системи цінностей, яка пронизує всі аспекти культури і суспільства. Аксіосфера визначає, що для певної культури або епохи є важливим, цінним, морально прийнятним або, навпаки, засуджуваним. Наприклад, ті самі історичні події можуть сприйматися різними поколіннями по-різному залежно від їхніх культурних та соціальних цінностей. Завдяки ціннісному підходу ми можемо краще зрозуміти, чому певні події або особи займають центральне місце в історії, а інші залишаються в тіні. Так, в концепції «культурної пам'яті» Я. Ассмана пропонується не лише уникати протиставлення між історією та пам'яттю, а й відмовитися від поділу на «об'єктивну» історію та ціннісно «навантажений» міф. Різні форми пам'яті включають як історію, так і міф, адже вони виконують спільну функцію – обґрунтовують сучасність. Наприклад, падіння фортеці Масада в історії стародавнього Ізраїлю сьогодні є важливим символом, який підтримує історію держави Ізраїль: руїни фортеці стали місцем, де новобранці ізраїльської армії дають військову присягу. У цьому випадку значення історії Масади полягає не в точному викладі подій, а в переказі про релігійний та політичний героїзм, на який мають орієнтуватися молоді ізраїльські солдати [1, с.32]. Ціннісний підхід дозволяє розширити межі історичного аналізу, звертаючи увагу на етичні та соціальні наслідки подій, а не лише на їхні факти. Філософські концепції аксіосфери допомагають визначити, як сформовані цінності впливають на нашу історичну пам'ять і вивчаються через історію, яка, у свою чергу, сприяє збереженню або зміні цих цінностей у суспільстві.

Цінності кожної культури формують унікальне бачення історії, що відображає специфічні пріоритети, традиції та переконання народу. Наприклад,

у західних суспільствах історичний акцент часто робиться на ідеалах свободи й демократії, тоді як інші культури можуть приділяти більше уваги колективним цінностям, єдності та стійкості спільноти. У такому контексті події, які для однієї культури вважаються героїчними, для іншої можуть виглядати суперечливими або навіть засуджуватися.

Інтерпретація історичних фактів не може бути абсолютно об'єктивною, оскільки вона залежить від цінностей як суспільства, так і окремого дослідника. Науковець не може повністю абстрагуватися від власних переконань і культурного контексту, що іноді призводить до певного суб'єктивізму в оцінці подій. Наприклад, історик, який виріс у демократичному суспільстві, може оцінювати авторитарні режими інакше, ніж той, хто сформувався в суспільстві з іншими політичними традиціями. Це означає, що ціннісний підхід необхідний для глибшого розуміння того, як і чому різні науковці можуть дійти до різних висновків щодо однієї і тієї ж події. Цінності – як «лінза» для дослідників, крізь яку вони бачать і переосмислюють минуле, зберігаючи і трансформуючи його значення для наступних поколінь.

Вивчення історії через призму цінностей сприяє розвитку критичного мислення, оскільки дозволяє студентам не лише приймати факти, але й осмислювати їх глибинний сенс та наслідки. Коли студенти аналізують події минулого, враховуючи моральні та етичні аспекти, вони здатні краще розуміти складність рішень, які приймали люди в різні епохи. Це допомагає уникнути спрощених суджень і підходити до історії з більшою об'єктивністю та співчуттям. Такий підхід виховує у студентів уміння ставити під сумнів стереотипи та критично оцінювати інформацію, що є важливими навичками для сучасної людини.

Історія, що розглядається крізь ціннісну перспективу, також формує морально-етичні орієнтири, допомагаючи студентам усвідомити важливість відповідальності, справедливості та гуманізму. Наприклад, аналізуючи трагедії війни або випадки соціальної несправедливості, студенти навчаються розрізняти етичні аспекти та оцінювати вплив подій на людей і суспільство. Це сприяє їхньому моральному зростанню, оскільки вони починають усвідомлювати значення доброчесності та справедливості. Навчання з використанням ціннісного підходу готує молодь до того, щоб відповідально ставитися до сучасних викликів, беручи до уваги уроки минулого. Таким чином, історія стає не лише наукою про минуле, а й засобом для формування свідомих і відповідальних громадян.

Ціннісний підхід у викладанні історії має свої виклики, одним із яких є ризик маніпуляції та надмірного суб'єктивізму [2, с. 93]. Якщо не зважати на об'єктивні факти і надмірно акцентувати лише на моральних або етичних аспектах, можна викривити розуміння історичних подій. Для запобігання цьому необхідно підтримувати баланс між ціннісними оцінками та фактичними даними, заохочуючи студентів до самостійного аналізу та критичного підходу. Викладачам слід чітко відмежовувати особисті переконання від історичного матеріалу, щоб уникнути впливу власних цінностей на навчальний процес.

Попри це, ціннісний підхід дає численні переваги для студентів, адже він допомагає їм глибше розуміти як історію, так і своє місце в суспільстві. Коли студенти вивчають історію з урахуванням цінностей, вони починають бачити не лише події, але й мотивації та наслідки.

Отже, ціннісний підхід у вивченні історії відіграє важливу роль у формуванні критично мислячої особистості, здатної глибше розуміти як минуле, так і сучасність. Завдяки акценту на моральних та етичних аспектах, студенти вчаться аналізувати події не лише як набір фактів, але як явища з глибинним значенням і наслідками. Це сприяє їхньому особистісному зростанню, допомагаючи формувати ціннісні орієнтири та відповідальне ставлення до суспільства. У сучасному світі, де критичне мислення є надзвичайно важливим, ціннісний підхід стає необхідною складовою освітнього процесу.

Література

1. Ільїн В.В. Memory studies: від пам'яті до забуття – Проблеми всесвітньої історії. – 2020.
2. Лях С. Р. Методологія історії: класика і практика : навчальний посібник. – Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021.

Вплив культури «швидкого успіху» на свідомість особистості та її здатність до наукового розвитку

*Максим РИБНИЦЬКИЙ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник тез – Наталя БІЛЬЧУК, кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

У сучасному світі, де інформаційні потоки визначають багато аспектів нашого життя, важливо розуміти, як зовнішні впливи формують наші переконання, цінності та поведінку. Сучасне суспільство характеризується стрімкими змінами ціннісних орієнтацій, що безпосередньо впливає на мотивацію та здатність людей до навчання і зайняття наукою. Ці зміни відбуваються під значним впливом медіа, соціальних мереж та культури споживання, які формують нові моделі поведінки та взаємодії в суспільстві. У цьому контексті зростає роль здатності до розвитку, що дозволяє особистості адекватно аналізувати інформацію, робити обґрунтовані вибори та вирішувати складні життєві завдання.

Культура «швидкого успіху» в сучасному суспільстві стає дедалі більш проникливою, часто представляючи успіх як результат швидких і легких дій без необхідності глибоких знань чи тривалої праці. Ця ілюзія легкого успіху активно просувається через різноманітні медіа-платформи та соціальні мережі, де історії про «саморобних мільйонерів» або «швидкі стартапи» стають вірусними, викликаючи значний суспільний резонанс [1].

Ця культура впливає на особистісний розвиток, особливо молоді, яка починає сприймати освіту як вторинну потребу, а не як основу для майбутнього професійного та особистісного зростання. Віра в те, що успіх може бути швидким і легким, зменшує мотивацію до довготривалого самовдосконалення

та навчання. Це призводить до зниження загального рівня компетентності та критичного мислення, оскільки глибоке розуміння та аналітичні навички вимагають часу та зусиль для їх розвитку.

Проблема полягає також у тому, що така культура створює нереалістичні очікування щодо життєвих досягнень, що може призвести до розчарування та психологічних проблем, коли очікувані «швидкі» результати не вдається досягти. Нестабільність та стрес, які супроводжують невдачі в «швидкому успіху», можуть мати довготривалі негативні наслідки для психічного здоров'я особистості. Фінансовий успіх часто вважається остаточним маркером вдачі, що значно впливає на сприйняття особистісного та професійного успіху. Матеріальне багатство стає основним індикатором успіху, в той час як інші важливі аспекти життя, такі як освіта, наукові досягнення та культурний розвиток, часто залишаються в тіні.

Цікаві думки викладені у [2], де автор звертає увагу на внутрішні протиріччя коли людина спостерігаючи за соціальними мережами успішних людей проектує їх на себе та задає питання – «Чому не я?». Значну частину життя молоді люди проводять в соціальних мережах, в той же час в більшості випадків це змушує їх почуватись погано та страждати від заздрості. Автор наголошує, що порівнювати себе потрібно з собою вчорашнім і не порівнювати з особистостями з соціальних мереж.

Ця тенденція має глибокі коріння в культурі споживання, де важливість і цінність особистості оцінюється через її здатність володіти певними матеріальними благами. Такий підхід призводить до недооцінки освіти та наукових досягнень, які не завжди мають безпосередній фінансовий результат, але є критично важливими для довгострокового розвитку суспільства та індивідуального зростання.

Проблема недооцінки освіти та культурного розвитку безпосередньо пов'язана з кризою мотивації в навчанні та науковій діяльності. Сучасна культура «тут і зараз» формує очікування швидких результатів, що впливає на довготривалі процеси освіти та наукових досліджень, які вимагають часу, терпіння та наполегливої праці.

Сучасне виховання та система стимулів будується на покаранні, або зовнішньому заохоченні. Тоді як найсильніша мотивація – це мотивація яка йде зсередини людини. У [3] проводиться критичний аналіз таких мотиваторів як покарання та зовнішня винагорода, та відмічають їх негативні сторони та неефективність. В той же час робота з внутрішніми стимулами виноситься на перший план, та описується методика розвитку внутрішніх мотиваторів та їх підсилення, що порівнюється з тренуванням м'язу завдяки фізичним вправам.

Відсутність стимулів для довготривалої праці ускладнює залучення молоді до наукових досліджень та академічних занять. Це створює ризик втрати потенціалу для глибоких інновацій та розвитку, які є ключовими для прогресу суспільства.

Література

1. D. Sornette, S. Wheatley та P. Cauwels, «THE FAIR REWARD PROBLEM: THE ILLUSION OF SUCCESS AND HOW TO SOLVE IT,» *Advances in Complex Systems*, p. 1950005, 2019. .
2. G. Sabatier, «Success Isn't About Money, It's About Peace,» 11 May 2022. [Онлайновий]. Доступ: <https://grantsabatier.com/success-isnt-about-money-its-about-peace/>. [Дата звернення: 21.10.2024].
3. B. Ballinger, «Why Is This Generation of Young People SO Unmotivated? Because They're Missing These Three Important Daily Elements,» [Онлайновий]. Доступ: <https://modernparentingsolutions.org/why-is-this-generation-of-young-people-so-unmotivated-because-theyre-missing-these-three-important-daily-elements/>. [Дата звернення: 21.10.2024].

Якість викладання:

пошук балансу між стандартизацією та невимірюваністю

Світлана ШИРОКА, канд. філос. н., доцент

Георгій ПІВЕНЬ, старший викладач

Національний аерокосмічний університет імені М.С Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Викладання, безсумнівно, є однією з ключових професій, що виконують важливі соціальні функції, інтегровані у загальне функціонування суспільства. Воно формує світогляд, культуру, моральні принципи та знання, які стають фундаментом розвитку кожної особистості й суспільства загалом. Саме тому викладання часто розглядають через призму таких основоположних категорій, як соціальна справедливість, рівність, доступність і економічна ефективність. З огляду на це більшість освітніх установ надають великого значення підвищенню якості викладання, впроваджуючи нові підходи й стандарти для оцінювання цього процесу. Проте навіть найкращі методики нерідко стають предметом запеклих дискусій, оскільки якість викладання має багатогранну природу, яка складно піддається однозначному вимірюванню.

Одним із найпоширеніших сучасних підходів до оцінювання якості навчання є система стандартизації. Вона дозволяє створити чіткі критерії, які спрощують аналіз результативності роботи викладачів. Стандарти сприяють формуванню єдиного підходу до оцінки професійної діяльності, що особливо важливо у великих системах освіти. Однак, попри всі переваги, стандартизований підхід має суттєві обмеження. Він часто ігнорує індивідуальні особливості педагогічного процесу, а також моральний, емоційний і творчий аспекти діяльності викладача. Адже викладання — це не лише передача знань, а й мистецтво надихати, взаємодіяти й підтримувати розвиток особистості.

Публічні дискусії про справедливість, рівність і доступність освіти нерідко фокусуються на тому, наскільки адекватно стандарти відображають справжню якість викладання. Це питання є складним через філософську природу поняття якості, яка нерозривно пов'язана з контекстом і суб'єктивним досвідом учасників навчального процесу. Як зазначав філософ Мартін Гайдеггер, «пізнання можливе лише через розуміння буття» [1, с. 32]. У

контексті викладання це означає, що якість освіти не можна обмежити лише технічними або процедурними характеристиками, адже справжня суть цього процесу значно глибша.

Аналіз досліджень свідчить, що якість викладання має дві основні складові: професійні характеристики та особистісні риси викладача. Професійні аспекти включають педагогічні знання, методичну компетентність, вміння організувати процес навчання та забезпечити досягнення навчальних цілей. Особистісні якості, такі як емпатія, творчість, моральна стійкість і здатність мотивувати, є не менш важливими, проте їх виміряти значно складніше. Як писав Іммануїл Кант, «етика людських дій полягає не лише в їх результатах, а й у намірах, які їх супроводжують» [2, с. 45]. Ця думка підкреслює, що оцінка викладання має враховувати не лише формальні показники, а й глибші морально-етичні аспекти.

Сучасні моделі оцінювання якості викладання намагаються інтегрувати різні підходи, проте вони не позбавлені невизначеності. Значну увагу приділяють формуванню системи комплексного оцінювання, яка включає самооцінку викладачів, студентські опитування, зовнішні аудити та аналіз навчальних результатів. Однак навіть такі моделі не завжди є достатньо гнучкими для врахування індивідуальних особливостей освітніх контекстів. Як зазначає сучасний мислитель Юрген Габермас, «справжня якість освітнього процесу розкривається через комунікацію, яка дає змогу створити умови для гармонійного розвитку особистості» [3, с. 215].

Ще одним важливим аспектом є сприйняття освіти як послуги, що оцінюється з точки зору економічної ефективності. Такий підхід, хоч і зручний у контексті сучасної ринкової логіки, є обмеженим. Освіта — це не просто послуга, а фундаментальне право людини, яке має глибокий вплив на культуру, мораль і суспільство загалом. Як писав Жан-Жак Руссо, «мета освіти полягає у вихованні гармонійної особистості, а не в задоволенні утилітарних потреб суспільства» [4, с. 78]. Тому оцінка якості освіти через економічну призму є надто вузькою й не здатною охопити її багатогранність.

Отже, невловність і багатовимірність поняття якості викладання спонукають до перегляду сучасних підходів до її оцінювання. Освіта як процес розвитку особистості та суспільства потребує інноваційних підходів, які враховують як професійні, так і особистісні аспекти викладацької діяльності, що дозволить створити більш гармонійну та справедливую систему оцінювання.

Література

1. Гайдеггер, М. Буття і час / пер. з нім. І. Бурковський. — Київ: Основи, 2003. — 432 с.
2. Кант, І. Критика чистого розуму / пер. з нім. — К.: Юніверс, 2000. — 512 с.
3. Габермас, Ю. Моральна свідомість і комунікативна дія / пер. з нім. Л. Білик. — Київ: Дух і Літера, 2001. — 336 с.
4. Руссо, Ж.-Ж. Еміль, або Про виховання / пер. з франц. І. Шаров. — Львів: Світ, 1998. — 406 с.

Людиноцентризм у глобалізованому світі: нова аксіологічна парадигма

*Олександр ЩИРОВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник тез - Ольга ПРОЦЕНКО, доктор. філос. наук, професор
Національний аерокосмічний університету імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Сучасні суспільні трансформації, викликані глобалізацією, технічним прогресом і зростанням міжкультурних взаємодій, змінюють традиційні уявлення про цінності. У центрі цих змін опиняється концепція людиноцентризму, яка акцентує увагу на людині як основному агенті змін. Стійкість людяності у світі, який швидко змінюється, залежить від адаптації гуманістичних підходів до сучасних викликів. Сьогоденний глобалізований світ перебуває в процесі динамічних змін, що викликають переосмислення традиційних цінностей та особливу увагу приділяють концепції людиноцентризму, яка стає домінантним напрямом у філософії та соціогуманітарних науках. Василь Кремень підкреслює: «Людина має бути не лише об'єктом змін, але й суб'єктом, здатним активно впливати на соціокультурний простір» [1].

Людиноцентризм виникає як відповідь на виклики модерну, які привели до переоцінки традиційних ідеалів гуманізму. В. Г. Кремень зазначає, що глобалізація вимагає не лише трансформації суспільства, а й переосмислення ціннісного ставлення до людини. Наприклад, у контексті освітніх реформ в Україні під час війни з Росією акцент змістився на формування навичок критичного мислення, гнучкості та моральної стійкості у здобувачів освіти [2]. Реформа "Нова українська школа" передбачає інтеграцію людиноцентричних підходів, наприклад, через навчання на основі проєктів, розвиток компетенцій XXI століття та створення інклюзивного середовища.

Глобалізація, як зазначає французький філософ Жан-Франсуа Ліотар, є середовищем, де конкурують різні ціннісні системи. Наприклад, питання толерантності, прав людини та екологічної відповідальності часто стають полем для конфліктів між локальними та глобальними інтересами [3]. Бауман додає, що глобалізація руйнує традиційні форми соціальної солідарності, змушуючи суспільства шукати нові механізми взаємодії та етичної регуляції [4]. Це створює дилему: як зберегти гуманістичні цінності у світі, де домінують технології та стандартизація? У країнах, які швидко адаптують глобальні тренди, наприклад, у Китаї, виникають суперечності між традиційними колективістськими цінностями і глобальними індивідуалістичними стандартами.

В таблиці нижче відображене порівняння ключових ціннісних змін у США та Китаї в умовах глобалізації.

Цінність	США (індивідуалізм)	Китай (колективізм)
Толерантність	Високий рівень	Обмежена в культурних рамках
Технічний прогрес	Економічна автономія	Державне регулювання
Людиноцентризм	Індивідуальна свобода	Групова гармонія

Технічний прогрес, інновації та людиноцентризм у технічній сфері змінюють взаємодію людини із соціумом. Розвиток штучного інтелекту (ШІ) піднімає питання етики його використання. Як зазначає В.В. Ільїн, надмірна автоматизація може призвести до втрати "людського обличчя" технологій [5]. Наприклад, ШІ-системи в освітньому середовищі, як ChatGPT, допомагають викладачам створювати персоналізовані плани занять, але виникає питання, як уникнути деіндивідуалізації освітнього процесу. Технічні досягнення, такі як автоматизація та штучний інтелект, вимагають переосмислення етичних меж їхнього використання. Важливо, щоб вони служили збереженню та розвитку людської сутності, а не перетворювали людину на механізм. Графік нижче демонструє рівень автоматизації в освітньому середовищі з 2015 до 2024 року. Він показує стійке зростання використання технологій, таких як штучний інтелект і автоматизовані системи, у навчальному процесі.

В таблиці нижче ілюструється розвиток технологій у навчальному середовищі та зростання їхньої автоматизації.

Рік	Рівень автоматизації (%)	Основні технології
2015	10	Електронні журнали
2017	20	Онлайн-курси
2019	35	Системи управління навчанням (LMS)
2021	50	Модулі ШІ для аналізу
2023	70	Адаптивне навчання
2024	75	Штучний інтелект і VR

Графік і таблиця створені на основі даних про сучасні тенденції автоматизації в освіті та є узагальненням зібраних фактів і тенденцій для наочного відображення прогресу. Вони не містять дослівного копіювання

даних, а є адаптованою візуалізацією на основі аналітичної роботи та базуються офіційних джерелах [4, 6, 7, 8, 9, 10].

Філософія постмодерну наголошує на плюралізмі цінностей та відмові від універсальних істин. Це дозволяє вивчати різноманітність людського досвіду, зберігаючи автономію особистості. Проте виникає потреба у нових формах соціальної відповідальності, які базуються на добровільному прийнятті спільних етичних стандартів [4]. Філософія постмодерну акцентує увагу на складності та багатогранності світу. Бауман підкреслює важливість відмови від єдиної істини на користь етичного плюралізму. Наприклад, це виявляється у толерантності до культурних відмінностей та нових форм солідарності [4].

Отже, філософія людиноцентризму пропонує ефективну відповідь на виклики глобалізованого світу. Її інтеграція в освітнє середовище сприяє формуванню нових ціннісних орієнтирів, які підтримують гармонійний розвиток людини і суспільства. У світлі глобальних змін філософія повинна продовжувати досліджувати способи збереження людяності в технологізованому світі. Людиноцентризм стає ключовою відповіддю на виклики глобалізованого світу. Його інтеграція у сферу освіти та технічні інновації сприяє гармонізації відносин між людиною та суспільством.

Ключові рекомендації: інтеграція людиноцентричних підходів у навчальні програми всіх рівнів; розробка етичних норм (політик) для використання технологій, таких як ШІ; підтримка міжкультурного діалогу в глобалізованому світі.

Література

1. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в системі сучасних цінностей: Доповідь на церемонії присвоєння титулу доктора Honoris Causa в Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської (м. Варшава, Польща), 24.05.2023 р. Вісник НАПН України, 5(1), 1-6.
2. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2009.
3. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. University of Minnesota Press, 1984.
4. Бауман З. Етика постмодерну. Київ: Port-Royal, 2006.
5. Ільїн В.В. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму. Київ: Грамота, 2020.
6. Вісник НАПН України. Людина у викликах цивілізації: монографія. Київ: НАПН, 2022.
7. ЮНЕСКО. Освітні інновації в умовах глобалізації. Звіт, 2023.
8. ЮНЕСКО (2023). "Освітні інновації в умовах глобалізації" – звіт, що висвітлює прогрес у впровадженні технологій у світових освітніх системах, включаючи використання ШІ та інших цифрових інструментів.
9. Європейська комісія з питань освіти (2022). "Digital Education Action Plan 2021–2027" – стратегічний документ, що розглядає цифрову трансформацію освітніх практик у Європі.
10. Звіт Міністерства освіти і науки України (2023) – містить інформацію про впровадження електронних журналів, онлайн-курсів і систем управління навчанням в українських школах і університетах.
11. Світовий банк (2021). "Technology and Education: Innovations in Action" – глобальний аналіз впливу нових технологій на доступність і якість освіти.

Космологія та гармонія сфер Піфагора

Артур ШВЕЦЬ, здобувач освіти

*Науковий керівник – Світлана ЧМИХУН, кандидат філос. наук, доцент,
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Важливе місце в історії античної філософії відведено піфагорійському союзу. Історія піфагореїзму бере свій початок із діяльності його засновника – Піфагора. Інтерес до піфагорійської школи не згасав протягом усієї античності. Їхні погляди є актуальними і на сьогоднішній день. Саме піфагорійська школа на чолі зі своїм засновником досліджують число як першооснову світу, а математичні закони як природу створення Всесвіту. Центральним у вченні Піфагора є не тільки інтенсивний розвиток математики як науки, а й розкриття змісту та сутності вчень про Бога, Космос і людину. Також, піфагорійці пояснили устрій космосу за допомогою музики.

Вважається, що Піфагор першим став називати Світобудову словом «космос», тим самим постулювавши, що світ безумовно прекрасний у своїй основі. Піфагорійці уявляли космос у кулястій і суворо симетричній формі: зверху – півсфера неба, знизу – півсфера Тартару, а між ними – Земля і якесь загадкове «Противоземлие» (Аїд), між ними – центральний вогонь. Навколо Землі обертаються небесні сфери. У найдавнішому варіанті, у самого Піфагора, йшлося тільки про три сфери - зірок (включно з планетами), Місяця і Сонця, які співвідносилися з трьома інтервалами: квартою (3:4), квінтою (2:3) і октавою (1:2), тим самим уся музично-математична сутність космосу виражалася Тетрактисом. У пізнішому варіанті космології піфагорійців перераховані такі світила: Сонце, Місяць і 6 відомих стародавнім грекам планет. Тепер число сфер виявилось дорівнює 10, що, знову ж таки, становить божественний Тетрактис. Космос у піфагорійців виступає як музично-числовий організм. Піфагор стверджував, що планети, обертаючись, звучать. Точніше, не планети, а сфери, до яких вони «прикріплені», і породжують чудову, гармонійну мелодію. А ми її не чуємо – тільки тому, що наше вухо не звикло до неї з народження і вже не сприймає її. Лише обраним дано вловити цю величну мелодію, яка очищає душу і наближає нас до богів. У Новий час концепцію «гармонії сфер» розвинув математик і астроном, першовідкривач законів руху планет Сонячної системи Йоганн Кеплер. Він оригінальним чином поєднав учення піфагорійців про п'ять правильних багатогранників і про музичні пропорції руху небесних тіл.

У кожній планеті є мелодія. У пізнішому трактаті «Гармонія світу» Й. Кеплер приписав кожній планеті свою мелодію. Відношенню чисел, що лежить в основі музичного інтервалу, відповідало відношення максимальної і мінімальної кутової швидкості планети; таке відношення розглядали і для двох різних планет. «Музика сфер» і пов'язані з нею числові відношення зіграли роль при відкритті Й. Кеплером третього закону рухів небесних тіл (принаймні, можуть розглядатися як стимул до пошуку астрономічних співвідношень). На думку Й. Кеплера, планети формують своєрідний хор, до якого входять тенор

(Марс), два баси (Сатурн і Юпітер), сопрано (Меркурій), і два альти (Венера і Земля). При цьому Меркурій, з орбітою у формі сильно витягнутого еліпса, має найширший діапазон звучання, тоді як Венера, з її майже круговою орбітою, здатна видавати лише одну ноту. За оцінкою Кеплера дуже рідко виникають ситуації, коли всі планети можуть співати в «ідеальній злагоді» – можливо, це траплялося тільки один раз в історії, у момент творіння. Земля теж співає. На відміну від стародавніх піфагорійців, Й. Кеплер вважав, що і Земля видає своє звучання. Його розрахунки показували, що кутова швидкість Землі змінюється між найвіддаленішою від Сонця точкою орбіти і найближчою на півтона (співвідношення 16:15), від мі до фа. Нічого хорошого це нам не обіцяє, стверджував він.

Право крізь призму філософського світогляду

*Єгор ХАЛЮЗОВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD),
Василь ОСТРОПЛЕЦЬ, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Співвідношення філософського пізнання та права є важливим і багатогранним питанням, адже філософське дослідження сенсу права допомагає визначити його природу, сутність, необхідність його існування та роль для суспільства в цілому.

Як зазначав М. І. Козюбра, метою філософії права є з'ясування смислового навантаження змісту права, його духовне осмислення та переживання через світогляд, який є способом трактування, інтерпретації феномену права та його духовного засвоєння і розуміння [1, с. 113].

Звертаючись до давньогрецького мислителя Платона, який у своїй праці «Держава» розвивав ідею про взаємозв'язок особистості і суспільства та дійшов висновку: ідеальній, моральній, справедливій людині відповідають ідеальні, справедливі держава і законодавство. «Справедлива держава і справедлива людина... нічим не відрізняються». Ці дві категорії схожі у своєму бутті, в меті досягнення блага. Справедливість, як і законодавство, має природне походження [2, с. 27].

У подальшому, в своєму творі «Закони» філософом було приділено увагу значенню законів у суспільному житті. Закони, за Платоном, — це визначення розуму, установлені заради загального блага всієї держави. Правильні, тобто правові закони роблять щасливими тих, хто ними користується, надаючи їм усі блага. Мета законодавця і стража законів: людина повинна стати доброчесною, полюбити справедливість [2, с. 28-29].

Найбільш характерно взаємозв'язок юридичної науки та філософії проявляється при дослідженні важливих питань, таких як свобода, справедливість, співвідношення вини і відповідальності та інших, які знаходять своє відображення як у праві, так і у філософії, що і зумовлює необхідність існування філософії права як самостійної галузі знань. Під час вивчення

філософією права зазначених категорій і досліджуються питання сенсу, сутності та природи права.

При цьому філософія формує певну теоретичну базу крізь призму філософського уявлення та світогляду, в свою чергу право здійснює практичне регулювання суспільних відносин за допомогою загальнообов'язкових правил поведінки.

Гарасимів Т.З. та Мартинюк Н.В. доречно наголошують на тому, що філософія права є галуззю знань саме світоглядного характеру, тобто за допомогою цих знань людина має можливість змінити передусім саму себе та як наслідок стати свідомим суб'єктом цілеспрямованої політичної або правової творчості [3, с. 165].

Розглядаючи питання відмінностей між філософським осмисленням права та його науковим пізнанням, фундаментальною є думка, що юриспруденція описує право таким, яким воно є, а філософія права – таким, яким воно повинно бути, при цьому філософія права прагне саме зрозуміти цю реальність, а не просто її пояснити [4, с. 13].

Філософія права, досліджуючи суспільні правовідносини, також аналізує соціальну функцію права, яка полягає у нормативному регулюванні суспільних відносин, під час дослідження якої розглядаються основоположні питання справедливості, механізми захисту та додержання прав і свобод людини і громадянина за допомогою правових норм, а також їх співвідношення з моральними та етичними засадами.

Література

1. Козюбра М. Співвідношення філософії і загальної теорії права: історія і сучасність / М. Козюбра // Філософія права і загальна теорія права. 2012. №1. С. 107-115.
2. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — 256 с.
3. Гарасимів Т. З. Концепт права: філософський світогляд / Т. З. Гарасимів, Н. В. Мартинюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. – 2016. – № 850. – С. 162–167. – Бібліографія: 13 назв.
4. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.

Будинок як простір затишку: філософія розумного будинку та естетика оселі

Марія КОСМИНІНА, здобувач освіти

Науковий керівник - Наталя БІЛЬЧУК, канд. Філософ. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Філософія будинку, як простору для життя, охоплює глибокі екзистенційні питання про сутність людини, її зв'язок із простором, світом і собою. Будинок з давніх часів символізував щось більше, ніж просто фізичне укриття. Це місце спокою, інтимності й самозаглиблення, де людина знаходить власне «Я». Сучасні тенденції архітектури, особливо розвиток концепції

«розумного будинку», створюють новий простір для філософських роздумів про те, як технології змінюють наше життя, впливають на відчуття затишку та гармонії, а також формують нові етичні та естетичні концепції повсякденності.

Філософське осмислення будинку починається з питань про простір і місце людини в ньому. Мартін Гайдеггер, у своїй праці «Будувати, мешкати, мислити», підкреслював, що архітектура є не просто фізичною конструкцією, а способом буття людини у світі. Будинок, за його словами, стає простором, де людина «мешкає», тобто знаходить сенс свого існування. Мешкання тут має набагато глибше значення, ніж просто фізичне перебування — це буття, укорінене в культурі, історії, звичаях.

Будинок, особливо у філософській традиції феноменології, є простором для розкриття людського досвіду. Гастон Башляр у своєму творі «Поетика простору» описує будинок як місце для снів, спогадів, фантазій, а також захисту від зовнішнього світу. Філософ підкреслює, що будинок — це місце, де людина може відчувати свою внутрішню цілісність та захищеність. Ці думки пов'язують будинок не лише з фізичним комфортом, але й із внутрішнім затишком, який формується в процесі взаємодії з простором.

У сучасному світі, де технології все більше інтегруються в наше повсякденне життя, концепція «розумного будинку» змінює не лише спосіб нашої взаємодії з оселею, але й саму сутність цього простору. Розумний будинок є символом технологічного прогресу, який одночасно несе у собі естетичні, етичні й філософські виміри.

З одного боку, автоматизація та інтелектуальні системи керування ресурсами дозволяють зробити оселю ефективнішою та екологічнішою. Це вписується в етичну концепцію сучасної архітектури, де зменшення споживання енергії та збереження довкілля стає центральним питанням. Проте, якщо розглядати це з філософської точки зору, виникає питання: як ці технології впливають на наше розуміння затишку, спокою та свободи?

За ідеями філософа Мішеля Фуко, технології та системи управління мають не тільки практичну функцію, але й виконують роль контролю та нагляду. Розумний будинок надає можливості для самоконтролю: ми можемо регулювати температуру, освітлення, споживання енергії, але водночас ми стаємо залежними від цих систем. Чи не втрачаємо ми певної свободи, замінюючи природні цикли, такі як зміна дня і ночі, на штучно керовані процеси?

З іншого боку, розумний будинок може бути інтерпретований як новий простір свободи, де людина отримує контроль над власним середовищем і може адаптувати його під свої емоційні та фізичні потреби. Можливість змінювати атмосферу за допомогою простих команд дозволяє людині створювати «особистий космос» — затишний простір, де техніка служить не паном, а союзником.

Одним із важливих аспектів філософського осмислення будинку є його роль як притулку для людського духу. За Сартром, оселя є місцем для екзистенційного спокою, де людина може зупинити час, зосередитись на собі та

своїх думках. Будинок стає своєрідним «сховищем» від абсурдності та хаосу зовнішнього світу. У такому сенсі оселя є місцем, де людина відчуває себе «вдома» в метафізичному сенсі.

Філософія повсякденності, особливо в естетичних концепціях Юргена Габермаса та Вальтера Беньяміна, підкреслює важливість середовища, в якому людина живе, працює, взаємодіє з іншими. Будинок у цьому контексті не є лише фізичним простором, але й місцем соціальних та культурних взаємодій. Естетика повсякденного життя, як її розуміє Беньямін, полягає в тому, що кожен елемент архітектури або інтер'єру має значення, адже він формує не лише зовнішнє середовище, але й внутрішній світ людини.

З цієї точки зору, «розумний будинок» стає не просто простором для побутових зручностей, але й інструментом для формування нового стилю життя, де кожен аспект оселі гармонійно пов'язаний з етичними та естетичними поглядами людини.

Будинок — це не лише фізична структура, але й глибокий філософський концепт, який відображає наші уявлення про затишок, свободу та технології. Розумний будинок, зі своїми можливостями керування та автоматизації, відкриває нові горизонти для осмислення простору як естетичного і екзистенційного феномену. У сучасній архітектурі ми бачимо поєднання ремесла, технологій і мистецтва, які створюють середовище для повсякденного життя, що відповідає не тільки практичним потребам, але й естетичним та філософським вимогам сучасної людини.

Інтеграція філософських знань у сферу сучасного публічного управління

Валентин ІВЧЕНКО, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD),

Ольга ПРОЦЕНКО, доктор філос. наук, професор

Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Неможливо недооцінювати внесок філософської думки у формування публічного управління та адміністрування як окремої галузі знань. Публічне управління та адміністрування не може не враховувати філософську та соціокультурну дійсність. Філософські переконання формують основу ідеології державного управління, тобто виступає теоретичною основою для створення моделей публічного управління. Вивчення філософсько-наукових напрацювань інших дослідників допомагають більш глибоко та всебічно розуміти роботу владних інститутів та організацій.

Розвиток публічного управління як дисципліни починається ще з часів Давньої Греції через філософське осмислення політичних теорій Платоном та Аристотелем чий ідеї глибоко вплинули на майбутній розвиток концепцій управління державою, особливо в контексті демократичних принципів і республіканізму.

Пізніше, такі мислителі, як Т. Гоббс та Дж. Локк змістили фокус уваги на права людини та соціальний договір, розвиваючи ідеї легітимності влади та

громадянського суспільства. Звертаючись до філософського підґрунтя в контексті публічного управління варто відзначити ідеї етики та моралі І. Канта, що вбачають мету в кожній людині. З його бачення моральних принципів випливає, що управлінська система повинна мати в своїй основі етичні стандарти, що забезпечують права та гідність кожного індивіда. Найсучасніші підходи наголошують на посиленні впливу цифрових рішень у роботі цивільних інститутів та прийнятті рішень, що вочевидь демонструє прагнення до більш відкритих та гнучких моделей управління.

У межах цих тез має сенс зосередитись на етико-філософських принципах справедливості, прозорості та відповідальності які мають складати фундамент для управління та державних інституцій всіх рівнів. Будь-які положення формуються на основі етико-філософських роздумів, і зазвичай мають два основні підходи: натуралістичний і позитивістський. Натуралістичний підхід, представлений такими мислителями як Зенон, Цицерон і Локк, стверджує, що справедливість базується на універсальних законах природи та моральних принципах, які відкриваються через раціональне мислення. На відміну від позитивістського підходу, поляризованого Бентамом та Остіном, який вважає, що закони є продуктом людських домовленостей і мають бути чітко сформульовані та впроваджені владою.

У контексті державного управління, можна сказати, що натуралістичний підхід розглядає справедливість як похідну від універсальних моральних принципів, які відкриваються через філософію, релігію та раціональне мислення. Натомість позитивістський підхід підкреслює важливість створення конкретних законів владою, однак визнає їхню потенційну залежність від суб'єктивних цінностей суспільства. В управлінні державою ці підходи взаємодіють через різноманітні правові системи та джерела права – від конституційних норм до судових прецедентів та звичаєвого права [6]. І хоча концепція позитивістського управління ефективніша в практичному застосуванні, вона також може містити несправедливі або аморальні норми, якщо втрачає зв'язок з етичними засадами.

Ці роздуми підводять нас до розгляду ключових принципів легітимності та відкритості, що мають забезпечувати справедливість законів. У публічному управлінні ці засади мають глибоке філософське підґрунтя, що полягає у поєднанні двох логік — наслідків і відповідності. Логіка наслідків, спираючись на утилітаризм, акцентує на ефективності та раціональному використанні ресурсів. Логіка відповідності, заснована на етичних принципах, фокусується на цінностях, легітимності та відкритості. Викликом є гармонізація цих підходів, щоб забезпечити баланс між результативністю й дотриманням етичних норм. Центральним елементом цього процесу є довіра: вона виникає як з ефективного управління ресурсами, так і з прозорих та інклюзивних процесів. Довіра, у свою чергу, об'єднує ці логіки та зміцнює стійкість системи управління [3].

Згідно з ліберальною філософією, основна мета уряду — захищати громадянські права та свободи як умови для гідного життя. Будь-яке обмеження

цих прав підриває легітимність влади та моральний обов'язок громадян підкорятися їй. Тобто ці принципи накладають зобов'язання на політичних представників і державних адміністраторів публічно звітувати за свої дії, демонструючи високу моральну відповідальність. Прозорість управлінських рішень означає відкритий доступ громадян до інформації про діяльність влади, що запобігає корупції та прихованим мотивам. В умовах демократії секретність у державних справах несумісна з принципами довіри та справедливості. Тому відкритість влади є необхідною для підтримки легітимності й ефективного державного управління [5].

На думку сучасної дослідниці філософії публічності Васильєвої Л.А. публічний простір у сучасному світі може розглядатися як інтеграція різних складових, таких як: соціальність, відкритість, доступність, всеохоплення, громадськість, демократичність та масовість. Раніше основними об'єднувальними інститутами виступали політичні партії та профспілки із своїми ідеологіями, але в умовах сучасного інформаційного суспільства цю функцію перейняли нові інтерактивні форми публічної комунікації — такі як соціальні мережі, блоги, репости, інформаційні платформи і канали. Сучасна публічність суттєво відрізняється, вона інтерактивна, рухлива, залежна від активності соціальних прошарків, має штучний, поверхневий характер [2].

До того ж, широка доступність, комерціалізація та зосередженість на прибутку мас-медіа, призвели до їх трансформації із простору раціональних дискусій у засіб маніпуляції та розваг. Замість сприяння відкритому обговоренню важливих суспільних проблем медіа працюють за законами ринку, що знижує рівень критичного мислення й інтерес до політичної участі. Внаслідок цього громадська сфера, як описано Юргеном Габермасом у його праці «Структурні зміни в сфері публічності», деградує, що призводить до зменшення публічності. Падіння публічності — це соціально-комунікаційне явище, яке описує процес зменшення ролі публічного обговорення в демократичному суспільстві та звуження простору для відкритих, раціональних дискусій. Цей процес загрожує основам демократичного управління, оскільки філософія громадського управління вимагає активної участі громадян і вільного обміну ідеями для формування справедливих політик.

Компанії соціальних медіа, орієнтуючись на показники залучення, часто поширюють сенсаційний і поляризований контент, який підриває раціональний дискурс. Цей зсув також пов'язаний з іншою проблемою: приватизацією онлайн-просторів. Хоча платформи соціальних медіа мають характеристики громадських майданчиків, їхня діяльність переважно керується комерційними інтересами, що обмежує свободу висловлення думок через практики модерації, які відповідають корпоративним політикам, а не демократичним цінностям. Це створює парадокс: хоча цифрові простори сприяють глобальній участі та підтримують соціальні рухи, вони також ведуть до маніпуляцій, дезінформації та екстремізму, що погіршує якість публічного діалогу.

З філософської точки зору, в перспективі державного управління цей занепад загрожує демократичним ідеалам прозорості та відкритості. Що, у свою

чергу, ставить виклики перед урядами та громадськими інститутами у сфері сприяння узгодженим публічним дискусіям через зростаючу поляризацію та маніпуляцію на цифрових платформах.

Інформаційно-аналітичне забезпечення публічного управління відіграє ключову роль у сучасних демократичних системах, адже саме через доступ до якісної інформації та її аналіз влада може ефективно діяти, а громадяни – контролювати її діяльність. Філософський фундамент, що складається з прозорості, відкритості та відповідальності в цьому контексті визначає підходи до збору, обробки та використання даних, а також формування довіри між державою та суспільством.

Прозорість у наданні даних і звітності є відображенням філософії відповідності, де інформація має бути доступною для всіх зацікавлених сторін. Відкритий доступ до даних не лише забезпечує обізнаність громадян, а й служить стримуючим чинником проти зловживань владою. Це реалізує принципи справедливості та підзвітності, підкреслюючи моральний обов'язок держави діяти чесно та відкрито.

Відкритість процесів управління базується на філософії легітимності, що вимагає узгодження дій уряду з суспільними цінностями. Лише тоді, коли інформація про діяльність органів влади є публічною та зрозумілою, громадяни можуть оцінювати її законність і етичність, що підвищує довіру до інституцій. Це також сприяє інклюзивності, коли різні групи мають можливість брати участь у процесі прийняття рішень.

Інформаційно-аналітичне забезпечення має враховувати баланс між ефективністю та відповідністю етичним нормам. Логіка наслідків підкреслює раціональність управлінських рішень і оптимальне використання ресурсів, тоді як логіка відповідності вимагає, щоб ці рішення відображали суспільні цінності та забезпечували прозорість. Довіра формується саме тоді, коли ці два підходи об'єднані – коли влада ефективно досягає результатів і водночас діє відповідально та відкрито [4].

Інформаційно-аналітичні системи виконують функцію забезпечення громадського контролю, що відображає фундаментальну ідею демократії – право громадян знати та оцінювати дії влади. Філософське значення цього процесу полягає у визнанні пріоритету знання та інформованості як умов свободи та справедливості. Без відкритих даних і аналітики демократія ризикує перетворитися на формальність, втрачаючи змістовний зв'язок з громадянами.

Філософські принципи прозорості, відкритості та відповідності лежать в основі інформаційно-аналітичного забезпечення публічного управління. З одного боку, інформація сприяє раціональному прийняттю рішень, з іншого – вона забезпечує етичність і підзвітність влади. Баланс між ефективністю та відповідальністю є ключем до формування довіри та легітимності управлінських рішень, що робить інформаційно-аналітичні системи невід'ємною складовою демократичного суспільства.

Філософські роздуми допомагають переосмислювати питання влади та управління, виходячи за межі прикладних досліджень, і сприяють пошуку нових точок зору на ці теми.

Відправною точкою є думки класичних авторів: від основоположних ідей у «Державі» Платона і «Політиці» Аристотеля до робіт авторів, що діяли в період, коли формувався фундамент того, що втілено у сучасних державах (наприклад, Гегелем у його «Філософії права» легітимності національної держави і, отже, її адміністративного апарату як втілення Абсолютного Розуму є нагадуванням про те, наскільки потужною може бути філософія, коли йдеться про надання легітимності людським артефактам, таким як адміністративні та управлінські системи) [1].

Таким чином, для суб'єкта публічного управління вкрай важливо формування філософського світогляду для висвітлення загальних проблем стану суспільства і місці публічного управління в ньому.

Література

1. Ongaro, Edoardo Philosophy and Public Administration: An Introduction Second Edition. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. United Kingdom, 2020. 352 p.
2. Васильєва Л.А. Публічність як цінність інформаційної демократії суспільства комунікації / Л.А. Васильєва // Науковий журнал «Politicus». Одеса, 2017 – № 3. – С. 133–137.
3. Віремейчик А. М., Патлайчук О. В., Ступак О. П. Філософія публічного управління // HUMANITARIAN STUDIOS: PEDAGOGICS, PSYCHOLOGY, PHILOSOPHY 2023. – 14(2). – С.163–169. – URL: [https://humstudios.com.ua/web/uploads/journals_pdf/Humanitarian%20Studios_Pedagogics,%20Psychology,%20Philosophy_14\(2\)_2023.pdf#page=39](https://humstudios.com.ua/web/uploads/journals_pdf/Humanitarian%20Studios_Pedagogics,%20Psychology,%20Philosophy_14(2)_2023.pdf#page=39)

Філософія безперервної освіти: проблема цілісного світогляду та свободи освітнього вибору

*Євгеній ІГНАТЮК, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

«Освіта — це не підготовка до життя; освіта — це саме життя» — стверджував Джон Дьюї. В епоху, коли знання перетворюються на нескінченний потік фрагментованої інформації, а освіта — з можливості саморозвитку на соціальний імператив, це твердження набуває особливої гостроти. Сучасний світ, розширюючи освітні можливості, парадоксальним чином ускладнює формування цілісного світогляду та обмежує свободу освітнього вибору. Контекст глобалізації, де єдиною константою стають постійні зміни, лише закріплює безперервну освіту у значенні способу існування людини. Проте це породжує інші фундаментальні філософські питання: як зберегти цілісність в умовах, де знання стають все більш фрагментарними, а критерії їх істинності — все менш очевидними?

Філософські засади безперервної освіти. Філософія безперервної освіти ґрунтується на розумінні людини як істоти, що прагне до пізнання. Мартін Гайдеггер, розглядаючи людину як *Dasein*, підкреслював її здатність

усвідомлювати та переосмислювати своє буття через навчання. Сучасне розуміння освіти виходить за межі формального навчання, охоплюючи всі форми пізнання — від академічних студій до повсякденного досвіду. Філософський фундамент цього підходу формують три постулати: розуміння освіти як способу існування, де людина живе, навчаючись; сприйняття знання як динамічного процесу постійного оновлення; визнання освіти шляхом до свободи через розширення горизонтів розуміння. Це перегукується з античним ідеалом *пайдеї* — всебічного формування людини протягом життя, де ключовим стає принцип освітньої автономії особистості.

Парадокс свободи в безперервній освіті. Парадокс сучасної безперервної освіти полягає в її дуальній природі: вона одночасно виступає і правом, і обов'язком, прагнучи змінити людину через знання, але ризикуючи стати механізмом соціального контролю. Сучасні можливості для саморозвитку парадоксально трансформуються в імператив постійного навчання. У глобалізованому світі «знання заради знання» поступається «знанням як товару», породжуючи конфлікт між гуманістичним ідеалом розвитку особистості та прагматичними вимогами ринку. Це формує феномен «освітнього прекаріату» — людей у постійному тривожному пошуку нових компетенцій, та «інфляції дипломів», де доступність освіти парадоксально знецінює кваліфікацію.

Ключовим стає питання балансу між внутрішньою потребою в розвитку та зовнішніми вимогами суспільства. Можливо, відповідь криється в новому розумінні освітньої автономії, де зовнішні вимоги гармонійно поєднуються з внутрішньою мотивацією до розвитку.

Проблема формування цілісного світогляду. В епоху інформаційного достатку перед людиною постає парадоксальне завдання: як зібрати цілісну картину світу з нескінченного потоку фрагментованих знань? Сучасна безперервна освіта все частіше нагадує калейдоскоп коротких курсів та швидких навичок, де «швидкі навички» витісняють фундаментальні знання, а практична корисність стає головним критерієм цінності освіти, що суперечить самій природі людського пізнання.

Фрагментарність сучасної освіти виступає не лише побічним ефектом інформаційної епохи, але й прихованим механізмом соціального контролю. Розбиття знання на дрібні, легко засвоювані частини створює ілюзію простоти та доступності освіти, але ускладнює формування критичного мислення та системного світогляду. Виникає феномен «мозаїчної» свідомості, якою легше маніпулювати, оскільки вона втрачає здатність бачити глибинні взаємозв'язки між різними аспектами реальності. Формування цілісного світогляду в таких умовах стає не просто освітнім завданням, а екзистенційним викликом.

Шляхи подолання кризи та етика цілісної освіти. Подолання освітньої кризи вимагає філософського переосмислення пізнання загалом, яке допоможе побачити єдність у різноманітті та сформуванню цілісного світорозуміння. Нова освітня парадигма має подолати не лише дуалізм свободи та необхідності, але й

зростаючу освітню стратифікацію – нерівність у доступі до якісної освіти та глобальних освітніх можливостей.

«Усвідомлене навчання» як ключовий елемент цієї парадигми повертає суб'єктність людині, замінюючи реактивне споживання знань проактивним формуванням власного освітнього простору. «Мета-навчання» – здатність організовувати процес пізнання – стає так само важливим, як і створення механізмів подолання освітньої нерівності. *Етичною основою* нової парадигми є право на власний темп розвитку та відмова від стандартизації. У світі, де швидкість переважає глибину, освіта має збагачувати особистість і розширювати світогляд, залишаючись доступною для всіх. Така трансформація потребує балансу між професійним та особистісним розвитком, між швидкістю засвоєння та глибиною осмислення, між індивідуальною свободою та соціальною справедливістю.

Можливо, справжня мудрість — не в кількості засвоєної інформації, а в умінні створювати цілісну картину світу. Не у швидкості опанування компетенцій, а в глибині їх інтеграції у досвід. Слова Тоффлера про *«безперервну освіту як шлях виживання»* набувають нового звучання. Але це має бути виживання не через втрату, а через глибше розуміння себе, своєї сутності. Не через пристосування, а через творче перетворення себе і навколишнього.

Завдання філософії безперервної освіти зараз — допомогти людині залишатися собою в трансформаціях, зберігати свободу самовизначення під тиском імперативів та формувати цілісний світогляд в умовах інформаційної фрагментації. Безперервна освіта — це не лише інструмент розвитку чи адаптації, а шлях до глибшого розуміння світу і свого місця в ньому. Вона допомагає зберегти людяність в епоху технологій. У цьому і є цінність безперервної освіти та її потенціалу для розвитку особистості та суспільства в цілому.

Література

1. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк – К.: Знання України, 2003. – 450 с.
2. Огнев'юк В. О. Філософія освіти та її місце в структурі наукових досліджень феномену освіти / В.О.Огнев'юк // Науково – методичний журнал «Шлях освіти». – 2009. – №4
3. Гайдеггер М. Буття і час Пер. з нім. В.В. Бибихіна, Харків: «Фоліо» (Philosophy). 2003.
4. Сердюк Н. М., Фогель Т. М. Безперервна освіта як чинник конкурентоспроможності майбутніх фахівців http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_3/14.pdf

Етичні виклики цифрової епохи

*Юрій ПОЛУПАН, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник тез - Світлана ШИРОКА, канд. філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Цифрові технології значно змінили наше життя, відкривши численні можливості для розвитку, але разом з ними виникли й етичні виклики, що ставлять під сумнів традиційні моральні уявлення. Одне з найбільш актуальних питань сьогодення стосується захисту приватності людини. Особисті дані часто використовуються в комерційних цілях без чіткого розуміння їхнього подальшого використання. Як забезпечити захист особистих даних, коли самі люди активно генерують великі обсяги такої інформації без належної свідомості?

У цьому контексті можна звернутися до ідей Канта, який вважав, що людська гідність повинна залишатися непорушною, навіть у світі сучасних технологій. З його точки зору, кожен має бути метою сам по собі, а не інструментом для досягнення чужих цілей. Це означає, що кожен має право контролювати свої персональні дані, і такий підхід міг би стати основою для розробки нових законодавчих ініціатив, які б чітко регулювали збір, зберігання та використання особистої інформації. Таким чином, проблема приватності повинна бути вирішена на рівні права, а також через підвищення обізнаності громадян.

Важливою є й проблема маніпуляції даними, зокрема у випадку таргетованої реклами. З позиції Канта, рекламні технології, які впливають на вибір і переконання користувачів без їхнього чіткого дозволу, можна розглядати як порушення автономії людини. Кант, мабуть, виступав би за створення більш чітких норм, що обмежують маніпуляції з персональними даними в комерційних цілях, зокрема в контексті рекламних алгоритмів. Хоча можна виділити і позитивні сторони, наприклад, завдяки аналізу персональних даних, платформи можуть надавати індивідуальні рекомендації, які допомагають користувачам швидше знайти продукти та послуги, що відповідають їхнім вподобанням.

Ще однією проблемою є цифровий контроль. Ідеї Мішеля Фуко, зокрема концепція «паноптикуму», добре ілюструють сучасні механізми цифрового спостереження, де компанії можуть стежити за користувачами, аналізувати їхні поведінкові патерни та на основі цього маніпулювати їхньою діяльністю. Для збереження індивідуальних прав і свобод важливо створювати прозорі механізми контролю над такими системами та забезпечувати законодавчі ініціативи, які гарантують захист особистої інформації.

Щоб вирішити ці проблеми, необхідно застосовувати комплексний підхід. Тому в першу чергу, на мою думку, варто запровадити більш суворе законодавство, яке б обмежувало збори і використання особистих даних без згоди користувачів. Крім того, важливо створити механізми, що дозволяють користувачам мати більше контролю над своїми даними, а також розвивати

інструменти для виявлення й боротьби з маніпуляціями в цифровому просторі. Також, необхідно сприяти розвитку цифрової грамотності серед громадян, щоб люди могли краще розуміти, як працюють сучасні технології та мати можливість захищати свої права в цифровому середовищі.

Таким чином, інтеграція етичних принципів у цифрові технології вимагає, з одного боку, чіткої регуляції та прозорості, а з іншого – розвитку критичного мислення у суспільстві, яке дозволить кожному з нас стати більш захищеним у світі, що постійно змінюється.

Література

1. Кант І. Критика чистого розуму. Київ: Юніверс, 2000. 504 с. – Режим доступу до ресурсу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kant_Immanuel/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf.
2. Бандура Д. Розвиток пенітернціарної системи Франції у філософській спадщині Мішеля Фуко. К. 2023. с. 37-40. – Режим доступу до ресурсу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/73365cc0-c31b-4a10-a187-349dc5bf6851/content>.
3. Філіппов С. Регулювання у сфері штучного інтелекту: від рекомендаційних етичних норм до правової регламентації. К. 2023. с. 77-80. – Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/73365cc0-c31b-4a10-a187-349dc5bf6851/content>.
4. Коваленко І., Мелякова Ю., Кальницький Е. Цифровий паноптикум та медіа: особливості контролю в культурно-комунікативній системі сучасного соціуму. Харків. Том 3 № 54 (2022). – DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.54.265593>.

Глобалізація і ціннісні трансформації: виклики та можливості сучасного соціуму

Роман КРАВЧУН, здобувач освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

У сучасному світі глобалізація є потужним процесом, що впливає на всі аспекти життя людини та соціуму. Вона призводить до інтеграції економік, політичних систем і культур, створюючи єдиний глобальний простір, в якому взаємодіють різні суспільства та індивіди. Однак разом із цим процесом виникають значні зміни в ціннісних орієнтирах як особистості, так і суспільства в цілому. Сучасний соціум перебуває в стані постійного пошуку нових моральних і етичних пріоритетів, адже традиційні цінності часто піддаються ревізії через виклики глобалізації.

Важливою складовою сучасних соціальних трансформацій є проблема гармонізації особистих і суспільних цінностей. Індивідуальні права, свободи та прагнення до самореалізації стали ключовими орієнтирами для сучасної людини. З одного боку, глобалізація відкриває нові можливості для реалізації особистісного потенціалу, забезпечуючи доступ до нових знань, технологій і культур. Але з іншого боку, індивід стикається з тиском глобальних структур, що можуть обмежувати його автономію і впливати на формування світогляду. Людина змушена адаптуватися до нових реалій, зберігаючи при цьому власну

автентичність і особистісну ідентичність. У цьому контексті важливо розуміти, що кожна людина має свої унікальні цінності, і сучасне суспільство повинне знаходити способи їх поважати і враховувати.

Говорячи про суспільство в цілому, слід зазначити, що глобалізація створює умови для формування єдиної глобальної культури, але водночас може призводити до конфліктів між різними культурами та соціальними групами. Під тиском глобальних змін часто виникає питання: чи можливе збереження національних і культурних ідентичностей у глобалізованому світі? Чи здатні різні суспільства знайти баланс між інтеграцією в глобальні процеси і збереженням своїх унікальних традицій? Відповіді на ці питання залежать від того, як суспільства визначають свої ціннісні пріоритети.

Одним із ключових ціннісних напрямків сучасного світу є права людини і свобода особистості. Універсальні права і свободи, визнані на міжнародному рівні, стали основою для формування глобальних етичних стандартів. Важливим елементом цієї системи є толерантність — повага до відмінностей у культурних, релігійних, етнічних і соціальних особливостях. Толерантність є необхідною умовою для мирного співіснування в умовах зростаючої глобалізації. Сучасний соціум, який не враховує різноманіття і не поважає права кожної людини, ризикує стати ареною конфліктів і соціальних потрясінь.

Окрім прав людини, рівність також є важливим компонентом ціннісної системи сучасного соціуму. У світі, де спостерігається велика соціальна нерівність, виникає необхідність у вирішенні проблем дискримінації та нерівності. Сучасні суспільства зіштовхуються з проблемами гендерної, расової, економічної нерівності, і глобалізація може як посилювати ці явища, так і сприяти їх вирішенню через інтеграцію міжнародних правових і етичних норм. Створення рівних можливостей для всіх членів суспільства є важливою умовою для стійкого і гармонійного розвитку соціуму.

Іншим важливим аспектом є вплив технологій на ціннісні орієнтири. З розвитком цифрових технологій і соціальних мереж відбувається трансформація способу комунікації та взаємодії між людьми. Це сприяє розширенню горизонтів, але водночас може спричиняти втрату глибини людських взаємин, знеособлення спілкування і зростання почуття відчуженості. У зв'язку з цим виникає питання: якими мають бути моральні орієнтири у світі, де технології відіграють дедалі більшу роль у житті кожного?

Освіта і філософія займають особливе місце в процесі формування сучасних цінностей. Вони здатні не лише передавати знання, а й виховувати критичне мислення, формувати у людей здатність до діалогу і розуміння інших культур і точок зору. Філософія, як наука про мислення і етичні норми, допомагає суспільству орієнтуватися в складних питаннях моралі, свободи і відповідальності, сприяючи розвитку громадської свідомості і формуванню нових ціннісних підходів.

Підсумовуючи, можна сказати, що в умовах глобалізації ціннісні пріоритети людини і соціуму постійно змінюються, адже соціальні трансформації вимагають від нас переосмислення традиційних норм і підходів. Свобода, права людини, толерантність, рівність і відповідальність за збереження культурного різноманіття — це ті цінності, які стають основою для майбутнього розвитку соціуму.

Філософія у системі соціогуманітарного та технічного знання

Олексій СТРУКОВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

У сучасному світі наука і техніка є основними рушіями прогресу, трансформуючи всі сфери людської діяльності — від економіки до культури. Проте без належного усвідомлення моральних, соціальних і культурних наслідків ці зміни можуть створювати виклики, що загрожують гармонії суспільного розвитку. У цьому контексті філософія відіграє унікальну роль: вона забезпечує інтеграцію соціогуманітарного та технічного знання, формуючи основу для глибшого осмислення наслідків інновацій і їхнього впливу на людину.

Як зазначає Юрген Габермас, науковий прогрес має супроводжуватися моральною свідомістю, яка враховує інтереси всіх соціальних груп через комунікативні дії. У цьому сенсі філософія сприяє створенню умов для узгодження різних перспектив і цінностей у контексті технологічного розвитку.

Значення філософії для методології науки Філософія формує основу для критичного аналізу наукових концепцій, їх етичності та соціального впливу. Як підкреслює Ганс Йонас у своїй концепції «етики відповідальності», технології мають розвиватися з урахуванням довгострокових наслідків для природи та людства, щоб уникнути непоправних втрат для майбутніх поколінь. Цей підхід є особливо актуальним у контексті штучного інтелекту та генної інженерії, що вимагають нових етичних рамок.

Критичний раціоналізм, розроблений Карлом Поппером, також підтримує ідею впровадження «морального належного» в наукову діяльність, щоб збалансувати технічний прогрес із соціогуманітарними потребами. Це дозволяє філософії об'єднувати різні сфери знань у цілісну методологічну систему.

Філософія і технічний прогрес Технічний прогрес, попри свої досягнення, викликає складні етичні питання, зокрема щодо впливу технологій на людську автономію. Як зазначається у філософських дослідженнях, філософія виступає мостом між практичною доцільністю технічних рішень і їхньою відповідністю гуманістичним цінностям.

Штучний інтелект є прикладом необхідності філософського осмислення, адже він ставить виклики щодо приватності, етики рішень автономних систем і контролю над ними. Подібні питання стосуються й генної інженерії, яка ставить під сумнів межі втручання в людську природу. У цьому сенсі філософія

забезпечує інтеграцію знань із різних галузей, допомагаючи сформувати збалансований підхід до розвитку технологій.

Отже, філософія у системі соціогуманітарного та технічного знання є невід'ємним інструментом для гармонізації науково-технічного прогресу з потребами суспільства. Вона сприяє створенню етичних стандартів, які забезпечують відповідальний розвиток технологій, зберігаючи людські цінності. Завдяки філософії стає можливим досягнення балансу між інноваціями та гуманістичними ідеалами.

Література

1. Ганс Йонас. Принцип відповідальності: Відкриття етики для технологічної цивілізації. М.: Культурна ініціатива, 2004.
2. Юрген Габермас. Моральна свідомість і комунікативна дія. К.: Центр навчальної літератури, 2007.
3. Чарльз Тейлор. Етика автентичності. К.: Дух і літера, 2006.

Проблема зловживання авторитетом у науковій сфері

*Світлана ЧМИХУН, доцент, кандидат філософських наук,
Дар'я КЕЙГЛ, здобувач освіти,
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

В усі часи зловживання авторитетом було одним, і, можливо, найуспішнішим, із видів маніпулювання думкою суспільства або окремих індивідів. В різні періоди людства авторитет мав різні форми і виражався у різних аспектах.

Так, наприклад, можна виділити такі типи авторитету як релігійний, який виражається в тому, що релігійні лідери мають вплив на вірян; науковий, що виникає внаслідок здобутків і визнання в деякій галузі науки; соціальний, який залежить від соціального статусу і впливу особи; економічний, що являє собою наслідок фінансового успіху; культурний, заснований на внеску в культуру або мистецтво; етичний, що є результатом репутації особи як такої, яка має високі етичні принципи, тощо.

Зловживання авторитетом науковця відбувається, коли особа, яка визнається експертом у деякій галузі науки, використовує своє становище задля досягнення своїх особистих корисливих цілей або впливу на суспільну думку.

Етичний кодекс ученого України поділяє загальне поняття «вчений» на декілька понять за роллю вченого в науці і суспільстві: дослідник, автор, керівник, викладач, експерт і громадянин. Кожна роль має свої особливості, а також свій простір для зловживання авторитетом науковця.

Вчений-дослідник може зловживати своїм авторитетом, неправильно інтерпретуючи результати досліджень або представляючи їх у вигідному для себе світлі. Такі дії з маніпуляції експериментальними результатами можуть спотворити наукові факти і призвести до небажаних наслідків у суспільстві.

Зловживання авторитетом вченого-автора може відбуватись в декілька способів. Користуючись авторитетом вченого, автор може привласнити собі здобутки інших, менш відомих дослідників, або групи науковців, в

співавторстві з якими проводилась науково-дослідницька робота. Також при публікації в пресі, виступі на радіо і телебаченні можливе використання свого авторитету, а саме наукових регалій, як доказів істинності результатів досліджень вченого.

Учений як керівник може використовувати свої професійні контакти для просування своїх інтересів, нехтуючи чесною конкуренцією, наприклад, задля отримання грантів. Також авторитет керівника може сприяти недоброчесному використанню ресурсів лабораторій або проєктів для власних потреб або навіть розтраті бюджету на особисті потреби. В той же час керівники можуть зловживати своїм службовим становищем для примушення підлеглих до протиправних дій, як то фальсифікація результатів досліджень, ігнорування етики або плагіат.

Перед вченим-викладачем стоїть найважча та найвідповідальніша задача – зростити нове покоління науковців, спраглих до знань та нових відкриттів, формуючи сфери їхнього розвитку, етичні цінності та власне особистість. Тому саме викладач може завдати найбільшої шкоди світові і науковому товариству через зловживання своїм авторитетом науковця. Найбільшою проблемою в цьому випадку є нав'язування викладачем власних думок та переконань, що може стосуватися як сфери, в якій викладач є компетентним, так і інших аспектів життя, як-то політичні, економічні або соціальні аспекти. В першому випадку, коли викладач стверджує, що тільки його думка правильна, студент не матиме можливості розглянути інші, альтернативні точки зору і сприйматиме тему однобічно, що обмежить його розуміння предмета. В другому випадку, коли викладач нав'язує студентам свої переконання, вони втрачають здатність мислити критично, а отже і сприймати інформацію без сумнівів відносно її правдивості.

Вчений-експерт також має відповідальну суспільну роль – він формує громадську думку, що може впливати на політичні та соціальні процеси в суспільстві. Зловживання авторитетом вченого в даному випадку може припускати як пропагування окремої точки зору задля особистих інтересів, так і дискредитацію конкурентів, які мають альтернативні погляди. Такі дії можуть не тільки сформувати хибні погляди в суспільстві, а й в далекій перспективі підірвати довіру до наукового світу в цілому.

Вчений як громадянин може використовувати авторитет науки чи свій власний в рекламних або пропагандистських цілях чи з метою поширення псевдонаукових теорій, хибних концепцій або уявлень на користь певної політичної програми чи компанії.

Зловживання авторитетом може розвиватися в суспільстві за умови недостатньої уваги до критичного мислення, що призводить до того, що громадяни приймають інформацію від науковців не аналізуючи її.

Обізнаність в суспільстві та зростання наступних поколінь науковців, які будуть слідувати нормам доброчесності та кодексам етичної поведінки вчених можуть запобігти поширенню зловживань авторитетом і підвищити відповідальність кожного науковця перед суспільством.

Відкритість доступу до наукових знань дасть змогу суспільству мислити більш аналітично і знизити вплив маніпуляцій, пов'язаних зі зловживанням авторитетом у науковій сфері.

Секція II. Людина і соціум в ціннісних пріоритетах сучасного світу

Людина у ціннісному світі неолібералізму

*Лідія ГАЗНЮК, доктор філос. н., професор
Харківська державна академія фізичної культури*

Сучасні неоліберальні суспільства демонструють перехід до більшої публічності насильства. Якщо характерною рисою попереднього століття було масове насильство, яке відбувалося у форматі поміркованої дегуманізації, і це проявлялося у тому, що, наприклад, інформація щодо того, що відбувалося у нацистських таборах смерті, не розповсюджувалася масово через кінодокументалістику та інші засоби медіа, то на початку XXI століття ініціатори тортур і вбивств навмисне використовують можливості сучасних медіаінструментів для масового тиражування інформації про свої дії.

Сьогодні потрібно говорити не тільки про те, що у світі все більше і більше насильства, а й про те, що світом поширюється все більше жорстоких матеріалів, які ЗМІ щохвилини висвітлюють, в реальності це можливість того, що кожна людина може будь-коли зіткнутися з тією чи іншою формою насильства, яке сьогодні формує логіку влади у неоліберальних суспільствах. Відсутність безпеки як нова норма ефективного нівелювання старих понять про своє/чуже, друзів/ворогів, мир/війну призвела до повсюдної мілітаризації багатьох повсякденних моделей поведінки у багатьох людських спільнотах. Сучасна людина не тільки стала вимушеним свідком багатьох трагічних подій, які знаходяться поза її контролем (джерело спільних тривог), а й доступні інтелектуальні технології тепер перевизначають людські стосунки, кидаючи виклик домінуванню традиційних засобів масової інформації, які дають більше позитивної інформації, ніж негативної.

Людство перетворилось у «одноразове» населення, яке часто утримується під вартою, час від часу виходячи із місць свого ув'язнення, щоб пред'явити насильство прихованого порядку неоліберальної політики.

У сучасному соціальному світі зіткнення з насильством, реальним чи уявним, стає дедалі повсюднішим і його присутність відчувається постійно [1]. Практики слухняності державі, замасковані під риторику визвольності, як продукт колективної уяви, оформленої у вигляді спогадів у літературній та мистецькій формі, можуть підтримувати просування ідей національної винятковості. У рамках масштабного проекту пам'яті відбувається масштабна музеїфікація на рівні як локальних, так і глобальних виставок та музеїв – цієї пам'яті про страждання. Такі установки базуються на досвіді «феодальності» як любов до рідної мови, любові до індивідуального «маленького куточку землі». Така любов втілена у звичному, комфортному для суб'єкта афективному

соціальному просторі тих, хто робить ставку на «материнську мову» як підсвідомо бажаний компонент комфортного життя, обмеженого мовним середовищем і власною домівкою. Акцент робиться на необхідному, хоча найчастіше й невизнаному почутті власної унікальності і, на жаль, впевненості у власній перевазі просто через те, що вона чи він народився таким. Формується переконання в особливому походженні, народженні, що впливає з недоотриманого персонального комфорту, який є не більш як присутність у своєму локальному просторі буття. У результаті націоналізм виглядає як володарство, винятковість, ізоляціоністський експансіонізм риторики «національної справи»; що призводить до перенесення свого невизнаного приватного у публічну сферу, спонукає рішуче контролювати публічну сферу інших, а це у свою чергу породжує і насильство по відношенню до всіх інших. Слід розуміти, що хоча націоналізм є наслідком функціонування публічної сфери в національних державах, останні не здатні працювати за логікою публічної сфери. Якщо націоналізм захищає себе, апелюючи до більш особистого, то, логіка демократії забезпечується публічним як універсальним, здатним вийти за межі самоідентифікації націоналізму у логіці неолібералізму. Мислити в термінах універсального означає приєднуватися до масштабного проекту контрспогадів, що передбачає, що всі пройшли через те саме славне минуле, одні й ті ж великі національно-визвольні битви, одну й ту ж релігійну толерантність або таке подібне інше. Як наслідок людині потрібна така уява, яка може здійснити функцію заміщення «простого націоналізму» детрансценденталізованим націоналізмом. Для цього потрібна комплексна текстуальність міжнародного, наразі щось більше, ніж тональна і вербальна одноманітність, потрібно те, що можна назвати «винахідливістю в еквівалентності», яка забезпечує те, що становить компаративістський імпульс. Знову постає необхідність в інтернаціональності національної держави, в якій немає ненависті до іншого, зрозумілого як ворог, тобто немає регресії до племінного рівня. Потрібна еквівалентність, яка визначена не афективно, але раціонально і досягається не через зрівняння, не через усунення відмінностей і не через редукцію незнайомого до знайомого. При такому підході увесь світ розуміється як чужа земля, і людина керується практиками компаративізму, заснованого на еквівалентності. Тоді людина намагається подолати переконаність у власній винятковості, ізоляціоністський експансіонізм простого націоналізму. Рідна мова стає не лише «материнською»; вивчаючи нову мову, її завжди перекладають на свою рідну, яка стає мовою спілкування, а отже тільки тоді можлива мовна різноманітність, яка дає можливість вільно творити, маніпулювати мовою. При використанні нової мови не відбувається забування материнської мови, вона все одно присутня в новій мові.

Завданням уяви є наполеглива детрансценденталізація, інакше у людини виникає бажання чинити спротив проти диспропорцій у етнорегіональній політиці. Починати рух від багажу націоналістичного ідентитаризму, схильного до критичного регіоналізму, що виходить за межі національних кордонів – це утопія, але, тим не менше, потрібно вносити невеликі структурні зміни,

пам'ятаючи про цю ціль. Це може призвести до виявлення творчих людей, які не тільки будуть говорити про культурну ідентичність, але і зможуть подолати несприятливі наслідки соціально-економічної нерівності регіонів.

Доцільно продовжувати детрансценденталізувати поняття нації і зміцнювати перерозподільну владу регіоналіської держави у низці глобальних пріоритетів [2]. Глобальною реальністю є факт присутності насильства в будь-якій демократичній політиці, яка базується на виборній системі. Однією з реальних проблем постколоніальної ситуації є проблема лідерів у постколоніальній політиці. Грамотність лідерів, їхня енергія і ціннісна система відіграють надважливу роль у формуванні подальшій траєкторії постколоніальної держави після отримання нею незалежності. Багато в чому саме від лідерів залежить, якою буде ця траєкторія – траєкторією розвитку або траєкторією деградації.

Неолібералізм прагне дати нове визначення людині як людському капіталу тому, що М. Фуко, розмірковуючи про формування неоліберальної ідентичності, формулює як «людина сама підприємство і підприємець себе» [3], підкреслюючи тенденції дерегуляції неоліберального капіталізму. Через нього «творче руйнування», що лежить в основі сучасного капіталізму, поширюється на емоційний стан індивіда, що перебуває у пограниччі, постнормативності, орієнтуючись на карикатурні перебільшення колишньої норми. Якими способами можна зрозуміти цю дивну постнормативну норму і «політично некоректну» поведінку, що перевищує регламентовані норми поведінки? Потрібно розширити сферу політичного за межі свого звичайного значення форм домінування, створюваних інститутами та нормами управління. Важливо вміти фіксувати інтенсивність досвіду як зміну інтенсивності тіла як тіла афекту, здатності афекту бути всім, що він може виразити, і виразити більше того, що він може зробити. З точки зору філософії афекту концепція структурного насильства сумнівна: адже людина знаходиться на невідомій, дерегульованій території постправди, і їй потрібні нові способи розуміння та протидії, щоб бути готовою до виклику колективного відкриття потенціалу її майбутнього.

Література

1. Evans B., Lennard N. Violence: Humans in Dark Times. San Fransisco : City Lights Publishers, 2018. 335 p.
2. Spivak G. C. Nationalism and the Imagination. Lectora, 15, 2009. pp. 75-98.
3. Foucault M. Sécurité, territoire, population. Cours au Collège de France (1977-78). Paris : Gallimard/Seuil (Collection «Hautes Études»), 2004, 435 p.

Пам'ять як ціннісний екзистенціал

*Наталя БІЛЬЧУК, кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Екзистенціалізм як самостійний філософський напрямок оформлюється у часи глобальних світових катастроф ХХ століття – між двома світовими

війнами. Його представники (Гайдеггер, Ясперс, Сартр, Камю, Арендт тощо) були безпосередніми свідками та учасниками (в той чи в іншій мірі, іноді по різні боки протистояння «свій/чужий») страшних подій та трагедій людського життя, що несе з собою Війна... Альбер Камю у своїй п'єсі (романі) «Чума», який розпочав писати в окупованій Франції у 1942 році, створює «персоніфікований» образ Чуми-війни, яка прийшла у місто, і від якої не сховатися нікому. Це був образ «брунатової (коричневої) чуми»... Час йде, Чума-війна змінює «колір», «обличчя», технології, кількість жертв... Незмінними залишаються споконвічні, остаточні, «прокляті» екзистенційні питання про сутність та долю Людини, життя та вибір кожного окремого індивіда: Хто Я? який Я? в чому сенс Мого життя? що можу та маю зробити Я, що не «загубити» себе самого? щоб знайти власне Я в «абсурдному» світі...

Одним із центральних концептуальних понять в філософії екзистенціалізму стає «погранична (межова) ситуація» (К. Ясперс), коли людина опиняється «на межі» життя та смерті, не тільки в біологічному (фізіо) сенсі (страх за своє життя та своїх рідних, за кого несеш відповідальність), а і в екзистенційному, коли людина дістається «пограниччя» власного життєвого «конструкту» (Ж.-П. Сартр), унікальності того духовного світу, який складає «мій життєвий простір», усвідомлює «абсурдність» буття (А. Камю) та опиняється перед вибором: завершити/припинити його створювати або продовжити свою «сізифову працю».

Межова ситуація - це ситуація розпачу, зневіри, загубленості, але, водночас, і необхідності вибору, апеляції до онтологічної свободи, усвідомлення та прийняття особистої відповідальності. Онтологічна свобода означає, що екзистенційний вибір немає об'єктивних передумов, не зумовлений зовнішніми реальностями-обставинами: тут «не працюють» аргументи про певну визначеність світоустрою (Господь створив, за природними законами тощо) та заданість людського існування (суспільство, виховання, моральні норми чи те саме «як Господь управить»). Онтологічна свобода, передусім, передбачає певний нігілізм, зневірення та заперечення будь яких метафізичних засад, де єдиним «підґрунтям» може бути суб'єктивний світ, створений власноруч, «власне духовне само-будівництво» (С. Кримський) [1].

У сучасних енциклопедіях нігілізм (від лат. nihil – ніщо) визначається як світоспоглядання та спосіб людського відношення до світу, що містить інтенції заперечення, свавілля, відчаю, розчарування, недовіри тощо. «Нігілізм — це руйнація, крах у вигляді усунення всіх цінностей заснованих на реальності, а не на абстракціях. У нігілістичному світогляді, ніщо, так само важливо, як і щось, бо тільки ніщо може подібно до опівнічного хижака віднести щось що віджило своє, ілюзорне, недоречне чи фанатичне, і створити щось нове» [2].

Одним з найяскравіших представником етичного нігілізму був Фрідріх Ніцше – філософ-провокатор. «Я знаю свою долю. Моє ім'я будуть згадувати у

зв'язку з кризою, якої ніколи не було на землі, найглибшим конфліктом свідомості, розривом з усім, у що раніше свято вірили. Я не людина, я динаміт... Наближаються війни, яких ще земля не бачила» - пророкував він, та продовжує – «Я спростовую все, як ніхто і ніколи не спростовував, і все ж я - *антитеза* негативного духу»... Сьогодні, «коли правда вступає в боротьбу зі століттями злочинів і брехні, земля здригається в конвульсіях, які нам і не снилися», перед обличчям екзистенційної «безодні» ми знов і знов звертаємося до його закликів переоцінки цінностей, до його життєвого гасла, що «цінність людини полягає не в тому, що *вона є*, а в тому чим *може бути*».

Ніцше дав перший докладний діагноз нігілізму як поширеному феномену західної культури. Його цікавив насамперед екзистенційний нігілізм, який містить у собі всі форми нігілізму, оскільки постулює, що життя загалом не має внутрішнього сенсу чи цінності. Проте Ніцше вважає, що ми завжди перебуваємо у процесі оцінки. Його головне «нігілістичне завдання» - критичний аналіз того, що люди вважають цінним. Проте, це не означає відкинути будь-які цінності: необхідно усвідомити, чому та у який спосіб це стало цінним для нас, адже, «цінувати щось, це краще ніж нічого не цінувати» [2].

Ніцше не розділяв оптимістично-романтичного розуміння людини представниками Просвітництва та Німецької філософії як «вінця творіння», як найвищої форми розвитку Природи чи то Духа, що були надто розповсюджені та популярні у той час (*проте, як і сьогодні, нічого не змінилося...*). У цьому сенсі він як послідовник Шопенгауера та «філософії життя», відстоює думку про людину як недосконалу тварину, найжахливішу з усіх відомих тварин природного світу. Найсуттєвішими відмінностями людини, зазвичай, визначають розумність та свідомість, точніше, усвідомленість власного існування. Перше (розум) Ніцше відкидає відразу як спекулятивну метафізичну маніпуляцію, абстракцію, що вигадало людство для позначення «власної величної відмінності». Абсолютизація розуму гуманістичними ідеями доби Просвітництва, як писав С. Кримський, «поставила людину на місце Бога, у той час, як вона ще не навчилася бути Людиною» [1]. А от сутність другої (свідомості), що формує, може створювати Людину, пов'язує із пам'яттю.

Ніцше вважає, що у тварин «знаряддям» самозбереження є здатність все забувати, відсутність спогадів про власне та родове життя. Натомість, становлення людства розпочинається саме з формування «колективної пам'яті» у вигляді міфів, як живильного джерела само усвідомленості людства. Саме тому Ніцше особливу увагу приділяє аналізу античної міфології, де яскраво проявляються та відокремлюються сутнісні корені людської природи: діонісійське та аполлонівське.

Пам'ять не є пасивним конструктом: це не звалище для непотребу, не проста сукупність минулих подій у їх послідовності, не «жорсткий диск» чи

«база даних» людського життя. «Йдеться зовсім не про чисту пасивну неможливість звільнитися від враження минулого і про активну волю *незвільнення*, про волю, яка завзято хоче того, що вона вже один раз хотіла, точніше кажучи, про пам'ять волі»[3]. У пам'яті, за власною волею, можуть зберігатися біль і страждання, що плекатимуть жагу помсти, чи то світлі миттєвості щастя та радості, задоволення та натхнення із жаданням повернення у минуле або повторення у майбутньому – усе те, що Я хочу пам'ятати, що значиме для мене, що складає мій власний особистий простір.

Пам'яті як сутнісній властивості внутрішнього світу людини, її духовності, також приділяв велику увагу у своїй «Сповіді» Августин Блаженний. Він вважав, що душа, індивідуально-неповторна духовність людини, що формує її особистість, складається з Волі, Розуму, Любові та Пам'яті. Розуму (аполлонійське коріння) властиво все впорядковувати, пояснювати, виправдовувати будь який перебіг подій, ситуації об'єктивної реальності. Любов, за Августином, це не тільки «емоційний стан глибокої прив'язаності» чи чуттєвий потяг (інколи, не підконтрольний розуму), а перед усім, здатність оцінювати, визначати та створювати власну «ієрархію цінностей». Воля ж, як автономне суб'єктивне бажання, прагнення, жадання формує Пам'ять, де як у сховку, зберігається найсуттєвіше для нас.

Звернемо увагу на таку сутнісну ознаку людського існування, яка безпосередньо пов'язана із пам'яттю, як темпоральність. Людське життя – це перебування у часі. І мова йде, не тільки про властиве нам дискретування часу на минуле, сучасне, майбутнє, яких в реальності не існує (минуле – це те, що пройшло, майбутнє – не наступило, а сучасне – «невловима мить» між ними). І не стільки про мінливість та короткочасність нашого життя у порівнянні з існуванням всесвіту та людства в цілому. А, передусім, про усвідомлення того і іншого, про можливість співвідносити власну тимчасовість із чимось більшим за нас. У Августина то був Бог, який перебуває поза часом, у нескінченній вічності. *«Вічність — це не безкінечно велика кількість часу, а «тепер», яке триває завжди»*. Тому, Августин і вимірює людський час як «минуле теперішнього», «сучасне теперішнього» або «майбутнє теперішнього». В антропологічному сенсі, «зараз, що триває завжди» - то саме Життя, те цілісне уявлення про образ (мету, сенс, завдання) власного життя, над яким не власний час і якого не існує поза самим життям. Пам'ять - то криївка минулого, що безпосередньо стосується теперішнього, тої сучасності, «тут і зараз», в якій тільки і живе людина.

Отже, і Августин і Ніцше наполягають на суб'єктивній активності пам'яті, яка стає основоположною засадою формування «життєвого світу» особистості, «власного духовного самобудівництва», у якій зберігаються відповіді на споконвічні, остаточні, «прокляті» запитання: хто Я, який Я, в чому сенс Мого життя, що зробив Я, щоб не загубитися у цьому світі...

Перифразуючи, людина є тим, що вона пам'ятає, що зберігається в її особистому сховищі, а також тим, якою її пам'ятають, якою вона увійшла та залишилася потайниках пам'яті інших. Саме тому, з самого початку російсько-української війни з'явилося та залишається актуальним гасло: «Не забудем!»

Література

1. Кримський, С.Б. Заклики духовності XXI століття / С. Б. Кримський. – Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 32 с
2. Нігілізм. – Режим доступу: <https://termin.in.ua/nihilizm/>
3. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. (Прелюдія до філософії майбутнього). Генеалогія моралі: пер. з нім. / Фрідріх Ніцше; Пер. Анатолій Онішко; Вступ Сільс-Марія; Ред. Петро Тарашук. – Львів: Літопис, 2002. – 320 с. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nietzsche_Friedrich/Po_toi_bik_dobra_i_zla_Henealohia_morali.pdf?PHPSESSID=1keq4dri39ublcr1o4ipbhso22

Аксіосфера в формуванні світогляду людини

Виталій АНТЮШИН, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез – Ольга ПРОЦЕНКО, доктор. філос. наук, професор

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Визначення аксіосфери як простору взаємодії цінностей, ідеалів та етичних норм – тема, яка формується та розвивається світогляд людства. Слово «аксіосфера» означає «цінність» від грецького «аксія» та слова «сфера», яке означає простір. Поняття «сфера цінностей» використовується для опису сукупності цінностей, етичних норм та ідеалів, які впливають на загальну поведінку та життєву позицію людини або суспільства. Вона включає в себе частини, які складають такі як: релігійні, культурні, соціальні ідеали, котрі разом формують унікальну систему цінностей і орієнтирів, що формують морально-етичну основу суспільства,

Аксіосфера постійно змінюється та підлаштовується залежності від історичних умов та впливу, суспільства, і глобалізації. Цінності та етичні норми, які її складають, можуть конфліктувати або, навпаки, поєднуватися, формуючи нові комплекси ідеалів і пріоритетів. Це зустрічається в суспільствах, де живуть різні культурні та релігійні впливи, а також в умовах глобалізації, коли культура однієї нації стає частиною світового простору.

В аксіосфері цінності взаємодіють між собою, утворюючи певну картину. Наприклад, людська гідність впливає на ідеал прав людини, а цей ідеал, формує етичні норми, які не заохочують дискримінацію.

Для окремої особи аксіосфера може бути базою для самоідентифікації: власні цінності й ідеали людини відображають її світогляд і пріоритети. Для суспільства аксіосфера є основою для колективної ідентичності, яка допомагає визначити культурну, національну приналежність. У багатокультурних суспільствах аксіосфера стає простором, де окремі ідентичності стикаються, співіснують і взаємодіють, що може спричиняти конфлікти, але також і сприяти взаємозбагаченню культур.

Аксіосфера є важливим предметом дослідження для філософського аналізу конфліктів, які виникають між людьми з різними ціннісними системами. Наприклад, конфлікти між релігійними і секулярними цінностями або між економічними інтересами та екологічними пріоритетами. Розуміння аксіосфери дозволяє аналізувати причини таких конфліктів, а також пропонувати шляхи їх вирішення, шукаючи спільні риси.

Філософські підходи в аксіосфері можуть допомогти знайти спільні цінності або вирішити етичні суперечки, що виникають через культурні та ідеологічні відмінності. Такі підходи можуть надавати ефективні засоби для подолання культурних і ідеологічних розбіжностей і допомогти знайти спільні цінності та вирішенню етичних суперечок. Розглянемо декілька прикладів.

1. Юрген Габермас розробив концепцію «Діалог і комунікативна етика». Він стверджує, для того, щоб досягти згоди між людьми потрібен діалог і взаємне розуміння. Люди з різних культур мають вести відкриту, раціональну і поважну комунікацію, де кожен має право висловитися і право на свою думку. Саме це дозволяє знайти спільні етичні сторони, засновані на принципах взаємної поваги та раціонального обговорення.

2. Джон Ролз в «Теорії справедливості» запропонував «завісу незнання» для розробки справедливих принципів у суспільстві. У ньому йдеться про те, що люди, які розробляють етичні принципи, не повинні знати свого соціального статусу, релігії чи культурної ідентичності. Таким чином це змушує їх створювати справедливі умови для всіх. Завдяки такому підходу можна розробити етичні принципи, які враховують інтереси різних груп і сприяють загальній згоді, яка призводить до того, інтереси різних груп і сприяють загальній згоді.

3. «Етика чеснот» розроблена Аристотелем, звертає увагу на розвитку моральних якостей людини - мудрість, справедливість, співчуття. Цей підхід універсальний, оскільки багато чеснот є такими у різних культурах. Розвиток таких чеснот допомагає у пошуку спільних моральних ідеалів, що об'єднують людей і допомагають співіснувати в багатокультурному середовищі.

4. Філософи-космополіти, як-от Кваме Ентоні Аппіа, кажуть про необхідність універсальних цінностей, таких як права людини, мир та екологічна відповідальність. Космополітична філософія закликає визнати всіх людей як членів однієї глобальної спільноти. В той самий час вони підтримують повагу до культурних відмінностей. Це створює базу для етичних рішень, прийнятних для людей різних культур.

5. «Культурний і етичний релятивізм» Бенедікта Рута стверджує, що моральні цінності є відносними і залежать від культури. Цей підхід закликає розуміти та поважати моральні системи інших культур. Але складність виникає, при спробі знайти баланс, зберігаючи фундаментальні права людини як мінімальні спільні цінності, що дозволяє уникати серйозних конфліктів.

Аксіосфера виступає складною мережею цінностей, ідеалів та норм, які взаємодіють формуючи світоглядні та етичні основи як особистості, так і суспільства. Це поняття дає змогу глибше зрозуміти те, як глобальні процеси

впливають на культуру, ідентичність та етику сучасної людини і, відповідно, розглянути філософію як простір пошуку нових ціннісних орієнтирів у світі, що швидко змінюється.

Література

1. Габермас, Юрген. Теорія комунікативної дії. – Київ: Юніверс, 2001.
2. Ролз, Джон. Теорія справедливості. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020.
3. Аристотель. Нікомахова етика. – Київ: Основи, 1998.
4. Бенедикт, Рут. Культурний релятивізм і моральні основи. – Переклади з

Філософська ідея сталого розвитку крізь призму філософії Ганса Йонаса

*Вадим ПОВОЛОЦЬКИЙ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник тез - Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Сьогодні сталий розвиток це модель майбутньої світової цивілізації, яка формує новий підхід до суспільного розвитку на різних рівнях: глобальному, національному, регіональному та місцевому. Необхідно зберігати природний і людський потенціал як для нинішніх, так і для майбутніх поколінь. Такий підхід здатний забезпечити довготривалу стабільність, захист довкілля та економічний розвиток.

Для аналізу ідеї сталого розвитку через призму філософії особливо актуальним здається підхід Ганса Йонаса, німецько-американського філософа, відомого своєю концепцією відповідальності перед майбутніми поколіннями. Його думки, викладені у книзі «Принцип відповідальності», пропонують новий етичний підхід, який особливо важливий в умовах глобальних екологічних викликів. *«Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на Землі»* [1]. Саме цей імператив, в різних його варіантах, став базовим принципом подальшого розвитку етичних засад політики, економіки, науки, педагогіки та ін. «Принцип відповідальності» визначає суть діяльності Центру Ганса Йонаса. Метою Центру є «сприяння здатності до відповідальної за майбутнє діяльності, вихованню відповідальності за майбутнє і відповідальному за майбутнє публічному рішенню на підставі аргументативного діалогу» [2].

Філософ Ганс Йонас наголошував про необхідності змін у суспільних цінностях і принципах, бо для побудови кращого майбутнього потрібно виховувати нове почуття відповідальності в кожного індивіда, що передбачає обмеження особистих інтересів на користь загального блага. Ідея сталого розвитку, яка включає освітні програми, направлені на екологічну обізнаність і соціальну відповідальність, відповідає цьому філософському підходу.

Продовжуючи розглядати ідеї Ганса Йонаса, важливо підкреслити, що сталий розвиток вимагає від нас переосмислення самого розуміння прогресу. У традиційному сенсі прогрес часто вимірюється економічним зростанням, технологічним розвитком чи споживанням ресурсів. Проте з погляду сталого розвитку, прогрес не може базуватися на вичерпуванні ресурсів або посиленні соціальної нерівності, адже такі підходи підривають основу для подальшого існування. Ганс Йонас вказує на те, що суттєві зміни потребують відмови від вузького фокусування на людських бажаннях і перевагах. Ідеї сталого розвитку, за розумінням Йонаса, мають включати моральну переорієнтацію суспільства від інтересів сьогодення до інтересів майбутнього. Це передбачає розвиток етики, де повага до природи та до прав прийдешніх поколінь стоїть на одному рівні з правами сучасних людей.

Для Йонаса центральним є поняття «обов'язок перед майбутнім», яке має бути вбудоване у всі наші економічні, екологічні та соціальні дії. Він вважає, що лише таке розширене розуміння відповідальності може гарантувати довгострокову стабільність. У контексті сталого розвитку це означає, що функціонування економіки має здійснюватися з урахуванням довготривалих наслідків, щоб нові економічні моделі підтримували не лише зростання, але й сталість.

Таким чином, застосовуючи ідеї Йонаса до концепції сталого розвитку, можна сказати, що він закладає моральний фундамент для змін, потрібних для сталого відновлення. Це не просто питання економічних реформ чи екологічних заходів – це необхідність глибоких змін у нашій колективній свідомості та відповідальності за майбутнє. Саме в цьому полягає глибока моральна інтуїція сталого розвитку — діяти так, щоб сьогоднішні рішення створювали краще середовище для життя завтра.

Література

1. Йонас Ганс Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Йонас Ганс. – К. : Лібра, 2001. – 400 с.
2. Єрмоленко А. М. Філософувати дискурсом. Практична філософія Дитріха Бюлера та берлінська етика дискурсу / Єрмоленко А. М. // Філософська думка. – 2007. – № 1. – С. 107 – 116.

Від потреби – до споживання та задоволення: філософсько-антропологічний вимір

Софія ПРОЦЕНКО, здобувач освіти

*Науковий керівник тез - Ірина УШНО, кандидат філос. наук
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Проблема потреб належить до важливих і надзвичайно складних питань у науках про людину та суспільство. Її вивчення у межах соціогуманітарного

знання здійснюється через два підходи до розуміння. Перший підхід розглядає потребу як поняття, що відображає життєдіяльність будь-якої живої істоти, фіксуючи необхідні умови її існування та підтримання життєдіяльності. Другий підхід трактує потребу як соціокультурний людський феномен із притаманними їй складовими (біологічними, психологічними, матеріальними, духовними). Потреби мають тенденцію до реалізації, можуть проявлятися у різних формах і станах. Вивчення багатовимірної сутності потреб стає предметом дослідження низки наук, зокрема біології, зоології, психології, соціології, економіки тощо.

Філософія зосереджується на вивченні особливостей саме людських потреб та їх джерел виникнення, єдності об'єктивних і суб'єктивних складових, що змінюються під впливом трансформаційних процесів. Ці процеси, які можна спостерігати майже в усіх сферах суспільства, свідчать про ускладнення й зростання потреб. Потреби як необхідність трансформуються в інтереси, бажання людини і перебувають у динаміці: від самої потреби до споживання, далі — до задоволення, потім — до втіхи, і, зрештою, — до насолоди [1, с. 82–92].

Філософське осягнення людських потреб бере початок з уявлення про біосоціальну сутність людини, ще з часів, коли Сократ запропонував своїм учням зрозуміти принципову різницю між людиною, двоногою істотою, і півнем, якщо той без пір'я. Базуючись на дослідженнях попередніх мислителів, таких як Гельвецій, Гольбах, Гегель, Маркс, філософи XX століття, зокрема представники філософської антропології, дійшли висновків і сформулювали положення, що проливають більше світла на людські потреби з погляду їхньої людиновимірності.

На думку М. Шелера, представника філософської антропології, потреби людини визначаються тим, що, на відміну від тварини, людина усвідомлює себе. «Разом із цим самоусвідомленням, цим новим відхиленням і центруванням людського існування, можливим завдяки духу, відразу ж дано й другу суттєву ознаку людини: здатність не тільки розширювати навколишній світ у вимір «світового» буття і зробити опір предметним, але також, і це найпримітніше, знову опредметнити власний фізіологічний і психічний стан і навіть кожне окреме психічне переживання». Далі він пише: «...людина — це істота, яка перевершує саму себе і світ» [2, с. 150–155]. У такому складному механізмі виникають людські потреби, які кількісно примножуються і якісно змінюються завдяки процесу споживання, що забезпечується виробництвом і відтворенням матеріальних благ та духовних цінностей у суспільстві.

Значний внесок у розуміння потреб людини у другій половині XX століття зробив А. Маслоу. У своїй праці «Мотивація і особистість», яка побачила світ у 1954 році, він створив піраміду потреб. Ця піраміда відображає залежність потреб від умов існування людини в умовах розвинутого виробництва і підвищення рівня матеріального та культурного життя суспільства. На її вершині Маслоу розташував потребу в самоактуалізації, вказуючи на прямий зв'язок між ускладненням потреб і творчим потенціалом особистості. Маслоу також погоджується з думкою М. Шелера про те, що

людина — це «вічний протестант проти будь-якої дійсності», «звір, ненаситний до нової дійсності, яка ніколи не задовольняється оточуючою реальністю, завжди прагнучі прорвати межі свого тут-і-тепер буття та «навколишнього світу», включно з дійсністю особистісного Я» [2, с. 152].

В умовах постіндустріального суспільства людські потреби зазнають принципових змін. Накопичення «кошика споживання», де поряд із необхідними потребами, що підтримують «і нести руйнівний потенціал. Різні можливості задоволення потреб для окремих членів суспільства сприяють виникненню стійкої тенденції до імітації — особливої форми самовираження через наслідування, копіювання, симуляцію. Як зазначає Ж. Бодріяр, у суспільстві, де споживання стає міфом, воно саме починає споживатися як об'єкт [3]. Продукування імітацій і копій, які виникають на основі зайвих, нереалізованих потреб, провокує відчуття втрати сенсу будь-якої діяльності. У таких умовах зміст зникає, а форма продовжує існувати.

Література

1. Перепелица О. Буття і насолода від суб'єкта cogito Декарта до суб'єкта imago де Сада. *Sententiae*. 35 (2), 2016 — с.82-92.
2. Шелер М. Положення людини в Космосі // Читанка з історії філософії: У 6 кн.- К.: Фірма «Довіра», 1993.- Кн. :6 Зарубіжна філософія XX ст.- 239с.
3. Baudrillard J. La societe de consummation. Ses mythes, ses structures. Paris: S.Y.P.P., 1970.

Трансформація духовних цінностей у сучасному суспільстві

Елізавета БАБАК, здобувачка освіти

Науковий керівник тез – Яна КУНДЕНКО, кандидат філос. наук, доцент

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

У сучасному світі взаємозв'язок людини та соціуму набуває все більшої важливості, особливо в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, глобалізації та змін в ціннісних орієнтирах суспільства. Відповідно до численних наукових досліджень та міжнародних звітів, одним із найважливіших викликів для людства стає необхідність переосмислення соціальних, культурних та моральних основ життя в умовах постійної зміни інформації та швидкого технологічного розвитку.

Цінності, що визначають місце людини в соціумі, значно еволюціонували за останні десятиліття. Якщо в індустріальну епоху на перший план виходили матеріальні блага та економічна стабільність, то сучасний світ дедалі більше орієнтується на моральні, етичні та екологічні цінності. Суспільство починає усвідомлювати важливість таких аспектів, як збереження навколишнього середовища, рівноправність, повага до прав людини та свобода самовираження.

Окрему увагу слід приділити ролі індивідуума в процесах соціальної адаптації. В умовах постійного інформаційного потоку сучасна людина повинна вміти не тільки засвоювати нові знання, але й критично їх осмислювати, відбирати важливе та адаптувати до умов свого соціального

середовища. Згідно з дослідженнями соціологів, саме люди, які здатні до швидкої адаптації та постійного розвитку, мають найбільші шанси на успішну інтеграцію в сучасному світі.

Інтерактивні методи навчання, такі як проєкти, групові дискусії та практичні заняття, що використовуються в сучасних освітніх процесах, є яскравим прикладом того, як освіта може сприяти формуванню нових ціннісних пріоритетів.

Особливо актуальними стають питання соціальної відповідальності та колективної безпеки в умовах глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19 та воєнний конфлікт. Вона показала, наскільки важливим є співробітництво між людьми та урядами різних країн для вирішення загальносвітових проблем. Соціум вимагає від індивідуумів не лише особистого розвитку, але й готовності діяти в інтересах колективу, забезпечуючи гармонію між власними потребами та загальним добробутом.

Людина і соціум у сучасному світі повинні діяти в єдності для досягнення сталого розвитку та загального добробуту. Переосмислення ціннісних пріоритетів, що орієнтуються на гуманізм, відповідальність та етичність, є необхідним кроком на шляху до гармонізації взаємовідносин між індивідуумом і суспільством. Інноваційні методи навчання та соціальна відповідальність допомагають людині інтегруватися в сучасний соціум, зберігаючи при цьому свої індивідуальні особливості.

Розвиток взаємодії між студентами в умовах онлайн-навчання

Антон РУДЬКОВСЬКИЙ, здобувач освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцент

*Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Початок дистанційного навчання, зумовлено багатьма факторами. Тому сьогодні дистанційне навчання є однією з популярних форм здобуття освіти, представляючи новий формат організації навчального процесу. Воно базується на спільній діяльності всіх учасників навчання.

Перехід на дистанційне навчання відкрив нові можливості для освіти, але має великі недоліки, як для студентів, так і для викладачів. Особливо постраждала взаємодія між студентами, яка відіграє важливу роль в успішному навчальному процесі та соціальному розвитку.

Через відсутність фізичної присутності студенти можуть відчувати себе ізольованими від однокласників, що посилює почуття самотності та знижує мотивацію. Взаємодія в умовах фізичної присутності дозволяє швидко знайомитися, знаходити друзів та легко підтримувати контакт, чого неможливо досягнути в онлайн середовищі.

У дистанційному форматі студенти часто відчують труднощі у вибудовуванні комунікації, це також може стати проблемою в майбутньому під час повсякденного життя та працевлаштування. Відсутність невербальної комунікації ускладнює сприйняття емоцій співрозмовника.

Онлайн-навчання зазвичай проводиться вдома, де студенти можуть відчувати вплив великої кількості відволікаючих факторів, таких як: шум, домашні обов'язки та проблеми з організацією робочого місця.

Важливі навички командної роботи, вирішення конфліктів та публічних виступів розвиваються під час розвитку соціальних навичок, які не завжди можна досягти в онлайн середовищі. Велика кількість студентів стикаються з труднощами через технічні проблеми, відсутність обладнання або навичок роботи з необхідними програмами, що також заважає продуктивному спілкуванню та взаємодії.

Щоб підвищити ефективність спілкування та співпраці між студентами у дистанційному форматі, необхідно впровадити кілька стратегій та використовувати відповідні інструменти. Наприклад, впровадження групових завдань для студентів. Це регулярні віртуальні зустрічі для обговорення групових завдань. Віртуальні зустрічі допомагають зберегти відчуття присутності й забезпечують обговорення важливих питань у реальному часі. Розподіл ролей і відповідальності під час роботи над груповими завданнями студенти набувають навичок ефективного спілкування та співпраці, кожен учасник групи має відповідальність за виконання своєї частини завдання. Також сприяє розвитку аналізу та критичного мислення. У процесі виконання завдань у студентів можуть виникати різні погляди та конфлікти, і це дозволить студентам вчитись вирішувати ці конфлікти. Частіше за все в групах буде з'являтися лідери, які будуть організовувати роботу та мотивувати інших.

Використання асинхронних платформ для виконання завдань, теж будуть підвищувати соціалізацію студентів. Різноманітні програми та інструменти дозволяють студентам працювати разом над завданнями у зручний для них час. Це вирішує питання зайнятості деяких учасників групи та підвищує ефективність командної роботи.

Крім виконання навчальних завдань, важливо організовувати неформальні зустрічі. Наприклад «онлайн-гуртки» можуть стати немаловажним інструментом для розвитку соціальних навичок студентів, сприяючи їхній здатності до спілкування, співпраці, взаємної та розуміння. Такий формат забезпечує інтерактивне й ефективне середовище для соціалізації навіть в умовах дистанційного навчання. Гуртки надають студентам можливість спілкуватися в неформальній обстановці, що допомагає розвивати емпатію, терпимість, толерантність, а також взаємну підтримку. Гуртки можуть стати простором для обміну думками, висловлення своїх ідей та формування аргументів. Це важливо для формування соціальних та комунікативних навичок, оскільки вчить студентів чітко формулювати свої думки, слухати інших, а також вчасно реагувати на зворотний зв'язок. Використання інструментів, такі як, змагання, інтерактивні вікторини та онлайн квести

мотивують студентів брати активну участь. Нагороди за такі змагання будуть підтримувати заохоченість та сприяти створенню команд.

Зустрічі з приводу навчання цифровій грамотності, використанню онлайн-платформ та кібербезпеки. Студенти мають потребу в знаннях про базові технічні інструменти та платформи для співпраці. Проведення вступних курсів або вебінарів підвищить впевненість студентів у використанні необхідних технологій та покращить спілкування.

В заключенні можна сказати, що у період дистанційного навчання розвиток соціальних навичок у студентів став особливо важливим завданням, оскільки відсутність фізичних та невербальних контактів негативно впливає на можливість спілкування і взаємодії не тільки між студентами, але і в повсякденному житті. Тому для покращення соціальних навичок та взаємодії між студентів, потрібне як бажання студентів розвиватися, так і допомога викладачів, які зможуть надавати правильні групові завдання, заохочувати студентів працювати в групах, створення «онлайн-гуртки» як для формального навчання, так і для неформального діалогу для покращення взаємодій.

Але не потрібно забувати, що отриманні всіх цих навичок не обмежується тільки дистанційними зустрічами та навчанням, а включає також підтримку соціальної та емоційної взаємодії між учасниками навчального процесу. Потрібно розвивати офлайн зустрічі для засвоєння вербальних навичок взаємодії.

Етика і цінності в епоху глобальних змін

Андрій РАК, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Слово «глобалізація» давно не є новим у сучасному суспільстві. Але чи правильно й повністю ми розуміємо його значення та всі аспекти, які охоплює цей феномен сучасності? Це багатогранний термін, що описує процес або тенденцію до об'єднання багатьох країн в економічній, політичній і культурній сферах.

За таких умов можна сказати, що країни частково відсувають на задній план власну національну ідентичність і прагнуть перетворити світ на одне велике поселення. У цьому контексті особливо важливим стає питання: як зберегти моральні орієнтири та розвивати етичні принципи, які сприятимуть гармонійному існуванню в світі з дедалі умовнішими кордонами?

Важливо усвідомлювати, що глобалізація впливає не лише на економічні та політичні аспекти, а й суттєво змінює морально-етичні норми, ставлячи перед суспільством виклик збереження духовних цінностей у нових умовах [1].

Глобалізація сприяє зближенню країн. Такі умови є ідеальними для комунікації: люди, компанії та організації в різних країнах можуть жити й

працювати разом. Ми обмінюємося товарами, грошима та ідеями швидше й дешевше, ніж будь-коли раніше. Сучасні засоби комунікації та технології, такі як Інтернет, мобільні телефони й супутникове телебачення, значно полегшують наше повсякденне життя.

Однією з ключових цінностей, яка потребує переосмислення в умовах глобалізації, є повага до культурного різноманіття. Етика та цінності в епоху глобальних змін набувають особливого значення, адже саме вони створюють основу для збереження цього різноманіття, сприяють соціальній згуртованості й розвитку міжнародної відповідальності [2].

Сучасна культурна глобалізація надає людині свободу, право вибору, естетичну насолоду та можливість розвитку. Однак скептики застерігають, що цей процес може призвести до втрати національної ідентичності, забуття традицій, відмови від усього рідного, деградації духовних цінностей, занепаду фундаментальної науки, класичного мистецтва й літератури. Зрештою, це може перетворити культуру на галузь економіки – масову культуру.

Попри це, сучасне суспільство й окремі особистості є досить свідомими, щоб розрізнити нав'язане й запропоноване. Особисто я щасливий жити у світі, де можу слухати музику з будь-якого куточка світу, дивитися закордонні фільми й читати іноземну літературу. Це аж ніяк не означає, що я не поважаю все українське, – це лише свідчення мого культурного розвитку.

Можливо, читачі бачили соціальні ролики, де люди з різних континентів, не знаючи спільної мови, знаходять спосіб спілкуватися через мову музики та танцю. Наприклад, молодь у Києві чи Празі танцює так само, як у Маямі чи Токіо. У Чикаго дивляться японське аніме та читають мангу, а мексиканські мильні опери транслюють у Манілі. Новий кліп музичної групи можна швидко поширити по всьому світу через відеосервіси на кшталт YouTube. Завдяки тим самим засобам персонажі знаменитостей досягають глобального статусу поп-ікон.

Таким чином, світ стає все ближчим, а культурні відмінності поступово розмиваються у загальному потоці інформації. Для України це величезна перевага. Ми славимося своєю культурою і завдяки глобалізації маємо шанс її розвивати та популяризувати. Будучи частиною великої системи, ми не лише переймаємо чуже, але й можемо пишатися своїм. Електронна музика гурту ONUKA підкорила Америку, голос Джамали – Європу, а балет Дениса Матвієнка – Токіо. Цей список можна продовжувати безкінечно.

Глобалізація – це процес, який важко зупинити, проте можна впливати на його етичний аспект. Вона є викликом для всього людства, одночасно пропонуючи можливість розвиватися і співіснувати в гармонії, поважаючи різноманіття та спільні людські цінності. Майбутнє глобалізації залежить від того, наскільки свідомо ми підійдемо до цього процесу. Якщо вдасться знайти баланс між прагненням до єдності та повагою до різноманіття, ми зможемо

створити новий, етичний і справедливий глобальний порядок, який стане надійною основою для подальшого розвитку людства.

Людина – це частина суспільства, яка має власну думку, здатна до дій і прийняття рішень. Оскільки процес глобалізації, так чи інакше, буде продовжуватися, людству для щасливого й мирного співіснування необхідно засвоювати все найкраще, що пропонує ця тенденція, і відмовлятися від негативних її проявів.

Таким чином, сучасна етика повинна допомагати людству орієнтуватися в нових етичних викликах, пов'язаних із технологічними змінами, питаннями справедливості та співіснуванням у багатокультурному суспільстві. Моральний прогрес в епоху глобальних змін полягає у формуванні цінностей, які здатні інтегрувати індивідуальні інтереси в контексті спільного блага, а також у сприянні розвитку відповідальної та інклюзивної глобальної спільноти. Лише через усвідомлення взаємозв'язку між усіма членами глобального суспільства та активну роботу над вирішенням спільних проблем можна забезпечити сталий і гармонійний розвиток світу в майбутньому.

Література

1. Sulima, Y. M. (2017). Глобальна етика: сутність і призначення. Науково-теоретичний альманах Грані, 16 (8), 55-64.
2. Beck, U. (2000). What Is Globalization? Cambridge: Polity Press.

Соціальна відповідальність та моральні дилеми під час виконання розвідки на основі відкритих джерел

*Олесь ЮДІН, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD),
Володимир ПЄВНЄВ, д-р техн. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Застосування OSINT (розвідки на основі відкритих джерел) стрімко розвивається у сфері кібербезпеки та захисту інформації [1]. Згідно статистики, компанії, які пов'язані зі збором інформації про Інтернет користувачів з кожним роком збільшують витрати на дослідження та впровадження OSINT-інструментів [1]. Методологія OSINT дозволяє аналітикам збирати та аналізувати дані з публічно доступних джерел, зокрема соціальних мереж, офіційних сайтів, форумів, що є критично важливим у сучасному світі інформації. Проте виникають численні етичні та філософські питання, пов'язані з використанням особистих даних та наслідками для приватності, що призводить до моральних дилем для аналітиків електронно обчислювальних систем.

Етичні проблеми в OSINT постають дедалі гостріше, особливо у контексті соціальної відповідальності аналітиків за наслідки їхніх дій [2]. Поширення інформації та доступ до особистих даних можуть мати

непередбачувані соціальні наслідки, що ставить питання про моральні межі розвідки на основі відкритих джерел. У сучасному інформаційному просторі, де індивідуальна приватність дедалі більше під загрозою, важливо розглянути етичні аспекти та моральну відповідальність, пов'язану з OSINT. Це робить тему моральних дилем і соціальної відповідальності аналітиків актуальною та значущою.

Мета роботи полягає у розкритті філософських та етичних питань, які пов'язані з використанням OSINT, зокрема: зрозуміти, яку моральну відповідальність несуть аналітики за можливі негативні наслідки їхніх дій; проаналізувати моральну дилему, що постає перед аналітиками, коли отримана інформація може завдати шкоди або спричинити непередбачувані соціальні наслідки для об'єкта атаки; розглянути етичність використання особистих даних, які є публічно доступними, з погляду приватності та філософських концепцій, таких як права людини та суспільний договір.

У сфері OSINT важливо відповідально підходити до використання інформації, навіть якщо вона є публічно доступною[3]. Якщо звернутися до принципу «*primum non nocere*» то слід вважати, що будь-яка діяльність з обробки даних повинна передбачати оцінку потенційних збитків для окремих осіб або суспільства в цілому. У процесі роботи важливо враховувати етичні наслідки своїх дій, щоб запобігти можливому негативному впливу на ціль дослідження.

Обробка публічних особистих даних викликає численні етичні питання, оскільки, хоча ці дані є загальнодоступними, їх використання часто порушує межі приватності. Приватність залишається фундаментальним правом, незалежно від відкритого доступу до інформації, тому важливо враховувати довіру та особисті кордони осіб, яких це стосується.

У сучасному світі існує певний конфлікт між правом суспільства на інформацію та індивідуальним правом на приватність. Попри суспільну користь від доступу до відкритої інформації, особисті права не можуть бути ігноровані. Згідно з ідеєю суспільного договору, громадяни очікують дотримання своїх прав на приватність, навіть коли їхні дані перебувають у відкритому доступі.

Відповідальна робота з відкритими даними вимагає врахування можливих соціальних наслідків їхнього використання. Недбале ставлення до даних може призвести до викривлення фактів, маніпуляцій або виникнення соціальних конфліктів. З філософського погляду, обробка даних має бути об'єктивною та справедливою, щоб не спричинити небажаних наслідків для суспільства.

Аналіз етичних аспектів OSINT показує, що, незважаючи на публічний доступ до даних, аналітики несуть моральну відповідальність за наслідки своїх дій. Хоча доступ до особистих даних може бути законним, він може спричиняти моральні дилеми, особливо коли такі дії можуть завдати шкоди

людям чи суспільству. Існує конфлікт між правом на інформацію та правом на приватність, який потребує обережного підходу, зокрема у випадках, коли дані можуть бути використані для захисту суспільних інтересів, але водночас порушують приватність окремих осіб.

Аналітики OSINT повинні балансувати між своїм обов'язком до прозорості і захистом приватності, усвідомлюючи потенційні соціальні наслідки своїх дій. На основі філософських концепцій, таких як деонтологія і принцип «не нашкодь», етично відповідальні рішення в OSINT можуть бути обґрунтовані таким чином, щоб захистити права людини і зберегти суспільний договір, зводячи до мінімуму можливу шкоду для особистості та суспільства.

Література

1. Open Source Intelligence Market Definition. The Business Research Company. URL – <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/open-source-intelligence-global-market-report> (дата звернення: 11.11.2024).
2. Timothy Charlton. A Common Effort: New Divisionsof Labor Between Journalismand OSINT Communitieson Digital Platforms. The International Journal of Press /Politics. September 2024. DOI: <https://doi.org/10.1177/19401612241271230>.
3. Главацька А., Ангельська О., Опірський І. Дослідження технології використання OSINT як нової загрози з деанонізації особи в інтернет просторі. Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка», Том 1(25), С. 19-50. DOI: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2024.25.1950>.

Особливості соціальної взаємодії в онлайн-форматі

Лідія ВАСИЛЬЧЕНКО, здобувач освіти

*Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Ця тема є актуальною в умовах сучасного суспільства, яке активно інтегрує цифрові технології в повсякденне життя. Онлайн-комунікація кардинально змінила способи соціальної взаємодії, створивши нові можливості для зв'язку, але водночас породивши низку викликів і проблем. Основні особливості такої взаємодії полягають у зміні формату спілкування, втраті невербальних компонентів, а також появі можливостей для анонімності, що впливає на поведінкові моделі користувачів.

Однією з ключових характеристик онлайн-взаємодії є зниження рівня безпосередності. Віртуальне спілкування обмежене екранами, що позбавляє учасників невербальних сигналів, таких як жести, міміка та інтонація, які зазвичай допомагають краще зрозуміти співрозмовника. Це часто призводить до непорозумінь, оскільки текстовий формат не передає емоційних відтінків з такою точністю, як особистий контакт.

Важливою складовою онлайн-спілкування є ефект посередництва інформаційними технологіями, який призводить до швидкого обміну даними та доступу до інформації з будь-якої точки світу. Це дозволяє людям ефективніше

працювати, підтримувати зв'язки на відстані та об'єднуватися за інтересами в онлайн-спільнотах. Проте швидкий обмін інформацією також несе загрозу поширення фейкових новин і маніпуляції громадською думкою, оскільки у користувачів часто немає можливості перевірити достовірність інформації.

Розглянемо аспект соціалізації в дистанційній освіті, який є одним із найбільш значущих викликів сучасного онлайн-навчання.

Соціалізація — це процес засвоєння індивідом цінностей, норм, і правил, прийнятих у суспільстві. В освітньому контексті соціалізація є не лише важливою частиною навчального процесу, але й фундаментом для особистісного розвитку учнів і студентів. У традиційному форматі навчання, завдяки безпосередньому контакту з викладачами та однолітками, студенти мають можливість активно обмінюватися думками, брати участь у дискусіях, розвивати навички роботи в команді й навички невербального спілкування.

Віддалене навчання обмежує можливість безпосередньої взаємодії. Замість живого спілкування студенти спілкуються через екран, що робить комунікацію більш формальною та менш емоційною. Це впливає на здатність молодих людей будувати міцні соціальні зв'язки, що зазвичай є одним з головних джерел емоційної підтримки.

Під час онлайн-зустрічей суттєво знижується можливість передачі невербальних сигналів: жестів, міміки, тональності голосу. Дослідження підтверджують, що значна частина інформації передається саме через невербальні комунікаційні канали, які в онлайні значно обмежені або взагалі відсутні.

Недостатня соціалізація може мати суттєвий вплив на розвиток таких важливих навичок, як емпатія, вміння розуміти та приймати іншу точку зору, розв'язання конфліктів. Сучасна філософія освіти звертає увагу на те, що без повноцінного процесу соціалізації молодь втрачає можливості для формування «м'яких навичок», які необхідні в професійному та особистому житті. Також, деякі студенти можуть відчувати ізоляцію та відчуженість, що сприяє появі стресу та зниженню мотивації до навчання.

Можливі рішення для підвищення рівня соціалізації в дистанційній освіті:

Одним з ефективних підходів є впровадження групових завдань, які стимулюють командну роботу. Це може бути як робота над спільним проєктом, так і участь у спільних дослідницьких завданнях. Групова діяльність сприяє відчуттю колективної відповідальності та залученості, що підвищує мотивацію студентів.

Використання віртуальних кімнат або чатів для неформального спілкування поза навчальними завданнями створює можливість для студентів спілкуватися на вільні теми, обговорювати особисті інтереси, ділитися життєвими переживаннями. Такі ініціативи можуть стимулювати формування більш глибоких особистих зв'язків, навіть в умовах дистанційного навчання.

Соціалізація є критично важливою для всебічного розвитку студента, і втрата її в онлайн-освіті може призвести до серйозних наслідків у формуванні навичок та особистісних якостей. Проте, при правильній організації

навчального процесу, використанні відповідних технологій і методів, дистанційне навчання може забезпечити, якщо не повний, то достатній рівень соціальної інтеграції. Це потребує свідомого підходу до створення умов для формування стійких соціальних зв'язків між студентами, навіть через екран монітора.

Отже, соціальна взаємодія в онлайн-форматі має як позитивні, так і негативні аспекти. Розвиток технологій відкриває нові можливості для спілкування, але потребує адаптації соціальних норм і нових способів підтримки емоційної близькості між людьми. Ефективне онлайн-спілкування вимагає усвідомленого підходу до інформаційної гігієни та емоційного інтелекту, щоб зберегти якісні соціальні зв'язки.

Людина – заручник прогресу?

Максим БЕЛЕЙ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Протягом всього існування людство стикалося з безліччю проблем. Будь то війни чи виверження вулканів, епідемії чи посухи. Все це, на думку Юваля Харарі, так чи інакше впливало на розвиток людства, його соціуму та окремих індивідів [1].

Але людська природа полягає в тому, щоб плисти по шляху найменшого спротиву. Про це свого часу зазначав Зигмунд Фрейд [2]. Безперечно це є в наших генах, адже важко уявити, що доісторична людина могла дозволити собі обирати важкі шляхи в умовах перманентного дефіциту джерел поповнення дорогоцінної енергії.

Результатом такого шляху розвитку стало те, що людина на деякому етапі свого існування почала вигадувати інструменти задля зменшення або ж навіть повноцінного позбавлення від впливу негативних зовнішніх факторів.

Людина пройшла цей шлях, зазнала значної деформації, та все ж не зрадила своїм переконанням щодо впливу зовнішніх факторів. І ось вже на вулиці ХХІ століття, та чи можемо ми сказати, що вона пододала вплив зовнішніх явищ на себе? Звісно людина все ще потерпає від впливу природних явищ, проте їх результат або швидко усувається, або не спричиняє вагомого впливу на існування людства. Щодо зовнішніх антропогенних факторів, то тут варто зазначити, що в міру глобалізації людства цей вид чинників починає зникати як такий. Не дарма, знову ж таки, Харарі писав, що людство досягло етапу, коли мир є нічим іншим, ніж неможливість війни, а єдиним *casus belli* для неї є свідомий вибір суспільства [3].

Позбавившись зовнішнього ворога, тим не менше людина не позбавилася від проблем, а статистика каже сама за себе. Наразі від голоду помирає менше

людей, ніж від ожиріння. Самогубства скоюють частіше, ніж відбуваються вбивства. Це все є проявами розквіту антропологічної кризи ХХІ століття, а технічний прогрес та глобалізація вносять чи не найбільший внесок в загострення цієї проблеми. Не дарма про негативний вплив прогресу та технологій на людину ще в ХХ столітті писали такі мислителі, як Мартін Гайдеггер та Жан-Поль Сартр.

Тож в чому полягає антропологічна криза ХХІ століття? Для цього потрібно задати собі питання, яку роль в нашому житті відіграють технології. Будь то гаджети чи штучний інтелект, соціальні мережі чи автотранспорт. Безумовно, всі вони спрямовані покращити якість життя людини, підвищити ефективність праці та просто для того, щоб залишатися поруч на великій відстані. Але чому тоді статистика така невтішна? Причина криється в людській природі, що тяжіє до автоматизації. Без автоматизації людина прирікає себе на вічну тривожність перед вибором, що в свою чергу завдає серйозного стресу. В умовах, коли людині доступні майже невичерпні можливості у виборі як супутників свого життя, так і життєвого шляху в цілому, ця специфіка людської душі проявляється у всій красі. Звичайно, постійна необхідність обирати мала б так чи інакше виробити нові навички у людини, проте тут підливає масло у вогонь інша частина прогресивних технологій. Всесвітня павутина, а наразі чат-боти з генеративним штучним інтелектом не залишають шансів для людини удосконалювати свої навички обирати. Як результат всього цього людина поринає у безодню невизначеності, відсутності сенсу та чіткої стратегії буття, що пробуджує екзистенційний страх. А це в подальшому призводить до гіркої статистики, що була згадана раніше. Та чи є для людини спасіння у цих гонці технологій? Дехто, наприклад, намагається рятуватися, абстрагуючись від внутрішніх проблем, мріючи про зовнішніх ворогів. Не дарма у 20 столітті з'явилося таке поняття, як антиутопія. Проте це лише вуаль, що не вирішує проблему, а лише маскує її. Невпинний прогрес тим часом продовжує отруювати життя людини. Але як і з усіма отрутами, малі дози здатні лікувати. Тому, відчуття міри є потенційним спасінням для людства. В протилежному ж випадку, безрозсудним прагненням людини до прогресу вистелений шлях до неминучої деградації [4].

Література

1. Харарі, Ю., (2021). *Sapiens: Людина розумна. Коротка історія людства*. К.: Форс Україна.
2. Фрейд, З., (2019). *По той бік принципу задоволення*. Харків: Фоліо.
3. Харарі, Ю., (2024). *Homo Deus: За лаштунками майбутнього*. Київ: BookChef.
4. Ніцше, Ф., (2021). *Так казав Заратустра. Жадання влади*. Перекладач: Анатолій Онишко. Київ: Навчальна книга – Богдан.

Транс-формація в особистісних та соціальних пріоритетах сучасної людини

Яна КУНДЕНКО, кандидат філос. наук, доцент,

Дар'я ЛИТВИН, здобувач освіти

Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова

Людина і соціум в ціннісних пріоритетах сучасного світу складає глибокі та комплексні стосунки особистості і суспільства, у яких вирішуються та розвиваються цінності, ідеали та цінності сучасного життя. У бурхливому ХХІ столітті, коли глобалізація, технологічні інновації та соціокультурні зміни відбуваються з ледь помітною швидкістю, цінності стають актуальнішим питанням для розмови. З одного боку, людина як особистість має свої власні прагнення, етичні переконання, духовні потреби, які формуються через вплив сім'ї, культури, освіти та особистого досвіду. З іншого боку, вона постійно перебуває у взаємодії з соціумом, який диктує свої норми, очікування і правила гри. Змінюваний контекст сучасності, зокрема зростання впливу цифрових технологій, соціальних мереж і масової культури, надає нові вимоги до того, що стає важливим у житті людини.

Мета дослідження: вивчення трансформації ціннісних орієнтирів сучасної людини в контексті взаємодії з соціумом. Дослідження спрямоване на аналіз змін в особистісних та соціальних пріоритетах, зумовлених глобалізацією, технологічним прогресом, культурною різноманітністю та іншими чинниками.

У різних ситуаціях життя одні на перше місце ставлять сім'ю, інші не бачать щастя без професійного успіху, а треті – зосереджуються на особистих захопленнях та інтересах. Досягнення цих благ залежить від ієрархії цінностей, яка визначає пріоритети. Цінності є мірилом щастя, і для кожного з нас вони слугують орієнтиром у житті. Вони допомагають розвиватися, знаходити задоволення, розвивати креативність тощо. Загалом, життєві цінності – це ті цілі та пріоритети, які формують суть нашого життя, а свідомий вибір у будь-якій ситуації ґрунтується саме на них. Людина і соціум в сучасному світі взаємопов'язані через систему ціннісних пріоритетів, що визначають як індивідуальне, так і колективне життя. У глобалізованому суспільстві важливість певних цінностей, таких як самореалізація, добробут, толерантність, інклюзивність зростає. Люди прагнуть не лише матеріального успіху, але й гармонії у відносинах з іншими, екологічної свідомості, психологічного комфорту. Ціннісні орієнтири сучасного суспільства змінюються під впливом технологічного прогресу, змін у культурі та глобальних викликів. Соціальні мережі, масова комунікація і доступ до інформації формують нові стандарти поведінки та пріоритети. Водночас зберігається потреба у традиційних цінностях, таких як родина, взаємопідтримка і духовність. У взаємодії з

соціумом, людина стикається з постійною необхідністю балансувати між індивідуальними потребами та вимогами суспільства, що робить вибір цінностей складним, але надзвичайно важливим аспектом у житті кожного. Сьогодні інформаційна присутність публічної людини набуває особливого прояву та реалізації. Саме у віртуально-цифровому середовищі формується новий досвід поза тілом для публічної особи. Так, в інтернеті міститься інформація про людину: її біографічні та фізіологічні дані, номер рахунку, архів листувань з іншими, але самої людини, її справжнього існування там немає. З простим натисканням клавіші на комп'ютері людина може миттєво переміститися в потрібне місце й час, не турбуючись про реальні труднощі подорожей. Вона ніби постійно перебуває у стані гри, демонструючи як свій образ, так і образ необхідного. У такому середовищі людина до певної міри захищена від конфліктів, комунікативної незрозумілості, відкритої агресії та гніву співрозмовника, оскільки в будь-який момент може вийти з незручної моделі спілкування, вимкнувши комп'ютер. Таким чином, людина здатна ототожнювати себе з тими прагненнями, які дозволяють їй мати високу думку про власне «я», тяжіти до «спотворення у бік позитивної автентичності» та додавати свої найкращі риси, описуючи своє «справжнє Я». Людям недостатньо переконати себе, що вони мають позитивні якості та таланти. Зазвичай важливо, щоб інші не думали про них гірше.

Безсумнівно, для деяких людей соціальні медіа, як одна з форм прояву віртуально-цифрової публічності, є єдиним способом контакту з іншими. Однак у цьому середовищі існує парадокс: з одного боку, воно збільшує шанси на близькі стосунки, з іншого — спрощує уникання глибоких зв'язків. Це можна пояснити тим, що людині приємніше відчувати загальне прийняття, ніж шукати справжнього зв'язку з окремими людьми. Якщо в реальному суспільстві людина лише прагне створити певну значущість свого «я», то у віртуальному вона вже існує як копія ідеального себе. Таким чином, віртуально-цифровий простір втечі від реальності, колаж нашарованих образів призводить до інтенсивних пошуків себе та розвитку людського «я». Через значне розмивання меж між публічним і особистим, а також розмивання «я» створюються передумови для самовизначення та розуміння власної особистості.

Сучасне суспільство ставить перед особистістю низку питань, що стосуються її цінностей: як зберегти людяність в умовах технократичного світу, як визначити свій моральний компас в епоху постправди, як досягти успіху, зберігаючи при цьому гармонію з собою та суспільством? Водночас, соціум все частіше стає не лише простором обміну ідеями, але й полем конфліктів між різними ціннісними системами, що вимагає від людини пошуку компромісів та готовності до діалогу. У цьому контексті особливо важливими стають питання етичної відповідальності, толерантності, соціальної справедливості та самореалізації. Тема людини та соціуму в ціннісних пріоритетах сучасного

світу спрямована на дослідження тих механізмів, через які формуються сучасні цінності, а також на аналіз впливу глобальних процесів на особистісні та соціальні зміни.

У сучасному світі відносини між людиною і суспільством набувають нових контекстів і викликів, які формують і переосмислюють ціннісні пріоритети. Завдяки глобалізації, технологічному прогресу, соціальним медіа та іншим факторам цінності, які колись були фундаментальними, сьогодні стають більш гнучкими та контекстуалізованими. Такі питання, як ідентичність, свобода, рівність і солідарність залишаються важливими, але в той же час все більшого значення набувають такі аспекти, як індивідуальність, толерантність і турбота про навколишнє середовище. Люди в сучасних суспільствах перебувають у стані постійного вибору між особистими та суспільними інтересами, і часто виникає напруга між прагненням до самореалізації та необхідністю дотримуватися загальноприйнятих норм.

Аксіологічні виклики сучасного глобального суспільства

Богдан ПОДЛЕСНИЙ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез - Ольга ПРОЦЕНКО, доктор. філос. наук, професор

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Сучасний світ переживає епоху масштабної глобалізації, яка трансформує всі аспекти життя, у тому числі й сферу цінностей. Процеси глобалізації, що зумовлені науково-технічним прогресом, інформаційною революцією та економічною інтеграцією, призводять до виникнення єдиної аксіосфери — системи загальнолюдських цінностей, які стають важливими для всіх культур [3]. У цих умовах значна роль належить філософії аксіосфери — науки про природу, значення та ієрархію цінностей, яка допомагає осмислити виклики та наслідки глобалізації.

Філософія відіграє центральну роль у створенні концептуальних засад, необхідних для гармонізації традиційних культурних цінностей із сучасними тенденціями. У фокусі філософської думки — питання: яким чином ми можемо поєднати єдність цінностей із багатоманіттям культур та які принципи зможуть стати фундаментом для мирного співіснування у світі? [2].

Глобалізація має безліч позитивних сторін: вона сприяє економічному зростанню, поширенню інформації, науково-технічному прогресу та культурному обміну. Однак, разом із цим вона має низку суттєвих ризиків, які стосуються цінностей:

- стирання культурних кордонів може призвести до стандартизації культур, коли унікальні особливості окремих націй та культур стають менш значущими. З одного боку, такі глобальні цінності, як права людини та рівність, об'єднують людство. Але з іншого боку, ці цінності можуть набути нав'язливого характеру, знецінюючи ідентичність окремих культур;

– вплив мас-медіа і цифрових технологій створює інформаційний простір, який змінює сприйняття соціальних та моральних норм. Завдяки цифровим платформам зростає доступність до культурного розмаїття, але одночасно вони формують нові норми, які нерідко суперечать традиційним уявленням про добро і зло.

Ці виклики глобалізації потребують філософського осмислення, адже саме філософія здатна зберегти культурне розмаїття, підкреслюючи цінність кожної окремої культури, але при цьому визнаючи необхідність загальнолюдських цінностей.

Філософія як методологія осмислення глобальних цінностей
Філософія завжди була джерелом ідей для розвитку моральних принципів, які об'єднують суспільство. У контексті глобалізації філософія стає особливо важливою, оскільки вона сприяє формуванню універсальної етики, заснованої на загальнолюдських цінностях, таких як:

- повага до прав людини як основа для мирного співіснування;
- соціальна справедливість, яка передбачає рівні можливості для всіх, незалежно від походження, культури чи віросповідання;
- екологічна свідомість, що акцентує на відповідальності перед планетою.

Крім того, важливу роль у цьому процесі відіграють філософські школи, які акцентують увагу на розвитку особистості та індивідуальності в умовах глобалізації. Наприклад, екзистенціалізм стверджує, що кожна людина повинна мати свободу вибору, не залежно від соціальних норм, тоді як неокантіанство підкреслює важливість етики, заснованої на ідеях загального добра та обов'язку. Ці філософські теорії дозволяють об'єднати суспільство на основі загальних моральних норм, зберігаючи культурну унікальність кожної країни.

Основні напрямки аксіологічного дослідження у філософії

1. Етика відповідальності. Філософ Ганс Йонас сформулював концепцію відповідальності, згідно з якою сучасна людина повинна брати до уваги не лише свої безпосередні інтереси, а й можливі наслідки своїх дій для майбутніх поколінь. Цей підхід стає основою для розробки сучасних етичних норм [1].

2. Філософська антропологія вивчає людину як центральну цінність і намагається знайти відповіді на питання: якою має бути людина майбутнього, які цінності вона повинна сповідувати?

3. Феномен постправди. Сучасний інформаційний простір впливає на ціннісні орієнтири суспільства, оскільки правдивість нерідко поступається місцем суб'єктивним уявленням і враженням. Це розмиває межі між об'єктивною правдою і суб'єктивними цінностями, що ставить під загрозу принципи демократичного суспільства.

Роль філософії у формуванні ціннісної парадигми глобального громадянства.

Концепція глобального громадянства передбачає не тільки політичні права, а й моральні обов'язки перед світом. Філософія допомагає створити ціннісну парадигму, в основі якої лежить повага до прав людини, толерантність

та відповідальність перед іншими культурами [6]. Глобальна свідомість, яка формується через освіту та філософські знання, робить акцент на відповідальності за мирне співіснування.

Філософія може стати платформою для виховання громадян, які бачать себе частиною глобального суспільства і готові захищати принципи демократії, свободи і прав людини. Такий підхід сприяє розширенню горизонтів і розумінню необхідності співпраці у світі, де культура є не тільки спадщиною, але й способом досягнення гармонії.

Проблеми аксіологічного релятивізму у глобалізованому світі. Аксіологічний релятивізм є ще одним викликом, який супроводжує глобалізацію. Цей феномен стверджує, що жодна ціннісна система не може бути універсальною, адже всі цінності відносні [5]. Такий підхід призводить до розмивання моральних орієнтирів і загрожує формуванню цілісного суспільства.

Філософи часто ставлять питання: чи можливо об'єднати людство на основі універсальних цінностей, не принижуючи при цьому культурні особливості? Як можна знайти баланс між індивідуальними переконаннями та глобальними нормами? Відповіді на ці питання допоможуть знайти оптимальний спосіб впровадження цінностей, які б визнавали особливості кожної культури і водночас служили об'єднуючим фактором.

Отже, філософія залишається основою для осмислення цінностей глобалізуючого світу. Вона дозволяє знаходити нові підходи до визначення моральних стандартів, формує свідомість, здатну враховувати сучасні виклики та бачити майбутнє як простір можливостей для розвитку всього людства [7].

Література

1. Ганс Йонас - *Принцип відповідальності: Відкриття етики для технологічної цивілізації*. М.: Культурна ініціатива, 2004.
2. Юрген Габермас - *Моральна свідомість і комунікативна дія*. К.: Центр навчальної літератури, 2007.
3. Зигмунт Бауман - *Глобалізація: Людські наслідки*. Львів: Кальварія, 2004.
4. Марта Нуссбаум - *Розвиток гуманності: Захист реформ у гуманітарній освіті*. К.: Наука, 2012.
5. Чарльз Тейлор - *Етика автентичності*. К.: Дух і літера, 2006.
6. Кваме Ентоні Аппіа - *Космополітизм: Етика в світі чужих*. К.: Основи, 2008.
7. Річард Рорті - *Контингентність, іронія та солідарність*. К.: Основи, 2009.

Вибір людини як ціннісний пріоритет у сучасному суспільстві

Яна КУНДЕНКО, кандидат філос. наук, доцент,

Ганна КРУТЬКО, здобувач освіти

Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова

Сучасний світ переживає період глобальних трансформацій, у якому зміни відбуваються з неймовірною швидкістю, впливаючи на всі сфери життя: від економіки і політики до культури та особистих цінностей людини. Питання взаємодії людини та соціуму, особливо в контексті ціннісних пріоритетів,

набуває все більшої актуальності. Визначення того, які цінності сьогодні мають значення як для окремої особистості, так і для суспільства в цілому, є ключовим для розуміння природи сучасного суспільства, його проблем та перспектив.

Мета – дослідження взаємозв'язку між індивідуальними цінностями людини та соціальними пріоритетами сучасного суспільства, а також аналіз впливу соціокультурних змін на формування нових ціннісних орієнтацій.

Взаємодії людини та соціуму присвячено багато наукових праць і досліджень. Зокрема, український історик та цивіліограф Ю. Павленко у своїй роботі «Історія світової цивілізації» звертає увагу на різні чинники адаптації західної та східної цивілізаційних традицій до соціуму, враховуючи спосіб життя та природні умови. Англійський історик А. Дж. Тойнбі у своїй всесвітньо відомій праці «Дослідження історії» аналізує «виклики», які ставить природне середовище перед людиною, та «відповіді», які людина дає на ці виклики. Американський соціолог А. Тофлер у праці «Третя хвиля» розглядає зміни у взаємодії людини та навколишнього середовища, що відбулися після Другої світової війни. Вітчизняна дослідниця І. Цебрій у своїй роботі «Основи цивілізаційної теорії» здійснила аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців, намагаючись осмислити їхній внесок у розвиток цивілізаційної теорії.

У сучасному світі відбувається значне переосмислення цінностей, які визначали людину та її взаємодію з соціумом у минулому. Важливо зазначити, що традиційні цінності, такі як родина, релігія, патріотизм, праця, поступово поступаються місцем новим ідеям та переконанням, які ставлять в центр уваги індивідуалізм, свободу вибору та права людини. Розвиток технологій і глобалізація сприяють тому, що людина стає більш самостійною у своїх прагненнях і рішеннях. Вона відчуває себе частиною глобального соціуму, де можливості для самореалізації та самовираження стають майже безмежними. Проте, одночасно з цим, зростає відчуття соціальної ізоляції та самотності, оскільки індивід усе частіше відчуває себе відірваним від традиційних колективів — сім'ї, громади, нації. Це парадокс сучасного суспільства: з одного боку, ми маємо більше свободи, але з іншого — втрачаємо відчуття спільності [1, с. 172-177].

Ціннісні пріоритети сьогодення акцентуються на автономії та самовираженні, що формують основу для нових форм соціальної взаємодії. Люди все частіше зосереджуються на своєму особистому благополуччі, збереженні власного фізичного і психічного здоров'я, духовному розвитку та досягненні професійних цілей. Особиста відповідальність та самоідентифікація стали головними пріоритетами у світі, де масова культура йде рука об руку з ідеями індивідуалізму. Це призводить до переоцінки ролі соціальних інституцій — тепер вони мають враховувати потреби окремих людей, а не нав'язувати їм стандарти поведінки чи життєвого шляху. Наприклад, інститути освіти

змінюються, пропонуючи більшу гнучкість у виборі навчальних курсів, аби краще відповідати потребам та уподобанням кожного студента.

Проте, на противагу цьому, зростає прагнення соціуму до відновлення спільних цінностей, які можуть об'єднати різні верстви населення. Це проявляється у відродженні інтересу до екології, прав людини, рівності та соціальної справедливості. Зміна клімату, проблеми збереження біорізноманіття, захист прав меншин та боротьба з дискримінацією стали тими питаннями, які набувають глобального значення та консолідують зусилля людей з різних країн та культур. Соціальні рухи, такі як «Black Lives Matter» або екологічні протести на кшталт «Fridays for Future», є прикладами того, як спільні цінності можуть бути рушійною силою для соціальних змін. Люди, усвідомлюючи свою відповідальність перед планетою та іншими людьми, починають діяти разом, відкидаючи відчуження, що породжує надмірний індивідуалізм.

Тим не менш, баланс між особистим і соціальним все ще залишається проблемою. Сучасне суспільство стикається з дилемою: як зберегти свободу особистості, одночасно забезпечуючи сталість і гармонію в соціумі. Проблема в тому, що, з одного боку, індивід прагне реалізувати власні бажання та цілі, але, з іншого боку, все частіше стикається з необхідністю враховувати інтереси інших людей та соціуму в цілому. Роль держави, міжнародних організацій і локальних громад полягає в тому, щоб знайти баланс між інтересами особи та суспільства, формуючи нові правила і цінності, які б відповідали сучасним викликам.

Важливим аспектом сучасного суспільства є цифровізація та глобалізація, які не лише відкривають нові можливості для розвитку, але й створюють нові загрози. Інтернет і соціальні мережі дають змогу об'єднувати людей, розширювати їхні знання і можливості для спілкування. Але разом з тим, цифрова реальність сприяє появі нових форм маніпуляцій та дезінформації, що підривають довіру людей одне до одного і до соціальних інститутів. Це змушує замислитися про те, як сучасне суспільство повинно вирішувати проблеми цифрової безпеки, приватності та етики у віртуальному середовищі, де кордони між правдою і фальшю стають дедалі більш розмитими [2, с. 312].

Отже, основним викликом сучасного світу є знаходження нового сенсу та цінностей, які б об'єднали людей у часи змін. Людина прагне зберегти свою унікальність і незалежність, але потребує підтримки соціуму та відчуття належності до спільноти. Можливо, у майбутньому цінності, пов'язані з турботою про планету, повагою до різноманіття культур та інтересів інших людей, зможуть стати основою нової системи пріоритетів, яка дозволить людині і суспільству співіснувати в гармонії. Зміна підходу до цінностей від індивідуалістичних до колективних може стати ключовим фактором для збереження людства у світі, який змінюється.

Сучасний світ є полем боротьби за цінності, в якому особистість і соціум намагаються знайти спільний шлях до гармонії та процвітання. Перехід до нового типу суспільства, заснованого на взаємоповазі, свободі, відповідальності та спільних цінностях, є необхідним для того, щоб майбутні покоління могли жити у стабільному та гармонійному світі.

Література

1. Стрижаків, А. О. СОЦІУМ ТА ЛЮДИНА. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (205), 2022. С. 172-177.
2. Цебрій І. Форми та види взаємодії людини і соціуму. *Габітус*. 2022. С. 312.

Human health as a philosophical category: problem statement

*Mikita KULIKOV, recipient of the III educational and scientific degree (PhD)
National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»*

The problem of human health is not only one of the most complex and urgent problems of our time, but also a direction of philosophical research, the center of which is the search for ways to a balanced existence, including the harmony of soul and body. Health in the system of worldview values is the most important guide in a person's personal life, as it is a condition for the realization of his creative potential. Within the framework of philosophy, the need to study subjective and objective factors determining human health is recognized in order to determine the most common patterns of health formation and preservation. The ratio of subjective and objective, spiritual and bodily, physical and metaphysical in human life and death of a person is the «nerve» of all philosophical thoughts, including considerations which concern health problems. The implicitly defined concept of health is present in folk wisdom: a healthy mind is in a healthy body. However, common sense is not enough to understand health. There is still a belief that health cannot be fully understood by means of philosophical and axiological research. This position is explained by the fact that we tend to consider illness to be a more real phenomenon than health. In everyday life, more importance is paid to various pathologies, and the phenomenon of health itself is considered as the absence of disease. The concept of health is still devoid of that deep existential meaning that a person is looking for in his real life. In this regard, no one has ever expressed himself more precisely than Socrates: “Health is not everything, but everything without health is nothing.”

The goal of the health problem studying within the philosophy range is not limited to improving the health of the body or the health of the spirit, but includes concern for improving the humanitarian culture of a person. The introduction of humanitarian values into the system of strengthening spiritual health is the prerogative of a philosophical approach. The formation of a responsible attitude towards one's health depends on one's spiritual state. Spiritual health is a necessary condition for self-realization. Therefore, from above mentioned it follows that the feeling of realized potential determines the level of physical health. Spiritual health expresses a state of subjective well-being that reflects a positive emotional and cognitive self-evaluation of one's life. The “spiritual health” concept is associated not

only with well-being (physical, mental and social), but also with the subjectivization of health. The health of an individual is measured by the level of well-being of the society social structure. At the same time, health is a “good” “obtained” through one’s own efforts and labor. At the same time, health is a “good” “obtained” through one’s own efforts and labor.

A person is increasingly becoming the subject of his own health; it depends on the will of the person what he will create and how he will use techniques for the health producing. The philosophy of health is based on a methodological approach to the complex nature of health and takes into account the social and personal aspects of its formation. Philosophy is not only a science, but also a lifestyle; it is the art (“*techne*”) of life and survival. In the animal kingdom, survival is associated with adaptation. I. Kant noted that philosophy is ultimately needed in order to answer the question: “How to live in order to live long and not get sick?” This thesis emphasizes the quantitative aspect, the “length” of life, and health is defined through the absence of disease. Today, the biotechnological revolution in medicine, the “medicalization” of health, raises the question of the connection between human health and its nature and spiritual values. The threat posed by biomedical technologies is associated with the destruction at the substrate level of the connection between the social and the biological in a person, with a violation of his biosocial integrity. All this aggravates the question of the value attitude towards health, about what people’s health will be like in the “posthuman future” (F. Fukuyama). F. Fukuyama in his well-known and world famous book “Posthuman future”, written in 2002, concentrates our attention on the consequences of the Biotechnology Revolution. F. Fukuyama considers the potential threat to liberal democracy that uses new and emerging biotechnologies for transhumanist purposes. To understand the complexity of the problem that new technological discoveries pose, it is necessary to understand not only what Fukuyama wrote, but also to understand the relationship between man and modern technologies (biotechnologies), their pros and cons. Fukuyama defines that it is the human nature as “the sum of the behaviors and characteristics typical of the human species, determined by genetics is the main leading factor rather than environmental factors.” Moreover, he believes that «every member of the human species possesses a genetic gift that enables him or her to become a complete human being, a gift that distinguishes man essentially from other types of beings.» Thus, he directly points to the source of human dignity in human genetics, which serves as an argument for Fukuyama against the unregulated modification of human germ cells [1, c. 176].

Making a conclusion, it is preferable to do it by using F. Fukuyama’s general point of view, the main idea of which is that there are more disadvantages in the use of biotechnologies than advantages. He explains it by giving facts that when people are taken by the desire for getting more power, and therefore, more profits, they may choose the way that considered to be as immoral from the point of view of long lasting ethical tradition that is deeply rooted in the times immemorial. Therefore, according to F. Fukuyama, it is highly necessary to put moral principles on the first place when it comes to identifying purposes of science and technologies – to decide if it is for good or bad [1].

References

1. Марків О. Т. Здоров'я людини як фундаментальна цінність культури / О. Т. Марків // Гілея. Філософські науки. – 2009. – Вип. 27. – С. 176-182. – [Електронний ресурс]. – 2024 – Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/Hp/Desktop/Markiv_Zdorovia%20Tsinnist.pdf
2. Путров С. Ю. Здоров'я у контексті предметного самовизначення філософії / С. Ю. Путров // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – Вип. 55. – С. 152-162. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgzdia_2013_55_16.
3. Francis Fukuyama. Our posthuman future : consequences of the biotechnology revolution. — 1st ed. — Farrar, Straus and Giroux, 2002. — P. 272 p.
4. Верхратський С. А. Історія медицини / С. А. Верхратський, П. Ю. Заблудовський. – К.: Вища школа, 1991. – 431 с. – [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Verkhratskyi_Serhii/Istoriia_medytsyny_vyd_1991.pdf

Феномен жертви в історичному циклі насилля і ненасилля

Михайло БЕЙЛІН, д-р філос. наук, професор
Харківська державна академія фізичної культури

У різноманітні соціально-політичних конфліктів особливе звучання набуває проблема жертви, яка, не будучи жодною зі сторін конфлікту, є мимовільним його учасником, постраждалою фігурою, залученою в процес, що відбувається незалежно від її бажання. Актуалізація феномену жертви викликана багатьма причинами. Серед яких в історичному циклі з'являлись жертви лібералізації економіки, приватизації, дефолтів, жертви тероризму та ін. Досить часто жертвами оголошують себе великі соціальні групи людей різних соціальних верств, етносів і націй. Нерідко жертвами вважають себе держави, які брали участь у конфліктах між різними міжнародними і військовими блоками. У політичному просторі конструюються різні образи жертв, які визначаються через соціальну та політичну сфери. По суті, за допомогою формування та актуалізації образу жертви (країни, народу, групи, індивіда) відбувається процес конструювання нової соціально-політичної реальності. Суб'єкти, які конструюють віртуальні образи жертв, претендують на реальні компенсації. З часом роль жертви стає однією з домінуючих у суспільних відносинах та конфліктах. Таке трактування жертви мало чим відрізняється від традиційної ситуації взаємин між учасниками конфлікту, який нерідко закінчується тим, що одна із сторін стає вільною чи мимовільною, у повному чи неповному сенсі цього слова, але жертвою.

Осмислення жертви часто відбувається у ситуації роздумів про мир під час війни. Статус жертви може викликати співчуття, а іноді повагу, або ж стати об'єктом своєрідної конкуренції. Хто справжня жертва, хто більше всього постраждав? Хто може похвалитися тим, що є абсолютною жертвою, вільною від будь-якого компромісу з владою і від будь-кого? Статус жертви може принести і політичні вигоди. Але, перш за все, його наявність дозволяє думати про себе як про морально переважаючих і невинних і, як наслідок, заявляти про право самому застосовувати насильство, але тепер це насильство морально законне і, як наслідок, набуває статусу вимушеного, спровокованого

наси́льства. Статус жертви сам по собі не дає автоматичного свідоцтва про її невинність: до і після того, як людина стала жертвою, вона відповідальна за дії і бездіяльність, за помилки і байдужість, за згоду і заперечення [1].

Насилля – це не просто питання однієї дії, яка порушує передбачуваний континуум ненасилля або миру у світу. Насильство краще всього розуміти як історичний цикл насилля і контрнасилля. Часто про це забувають, тому що встановлення справедливості зазвичай розуміється просто як акт помсти або реваншу. Але адже якщо людина уявляє, що справедливість базується на помсті іншим, то вона дійсно гине, тому що відсутність бажання помститися виглядає більш ви́важено і раціонально. Бути розумним означає уміти призупиняти насилля, не піддаватися розумінню справедливості як нескінченно розділеному між претензіями і зустрічними запитами, правими і лівими, борцями за свободу і терористами, віруючими і невіруючими і так далі протиставленню думок, поглядів і дій. Людині потрібна допомога з боку історичних та політичних реалій, наповнених співчуттям, інтелектом, гострим розумом і натхненням.

Джорджо Агамбен, аналізуючи політичний простір модерну в поняттях «сплаву іманентного з трансцендентним», підштовхує до думки про нерепрезентативне і екцесивне, не укладене в «ідентитарну логіку» жертви серед мирного населення країни під обстрілами, яке функціонує як апоретична агамбенівська «відчутна трансцендентність» – трансцендентність, дана в безпосередньому досвіді тих, хто живе в «убогий час» війни. Онтологічний принцип «відчутної трансцендентності» встановлює новий тип етики, що реалізується через відносини любові поділених на потребу війни та її націоналізмів, де жертвами стають люди однієї держави. Ця любов як «відчутна трансцендентність» проявляється способом, який на перший погляд може здатися навіть способом ненависті – у вигляді непередбачуваної відповіді непізнаваному іншому. Однак саме в такому разі, в тому числі після відповіді насильством, мирне дезорієнтоване населення однієї країни, яке стало жертвою, здатне пережити глибоку трансформацію як психічного, так і тілесного рівня існування. Її можна позначити як етичну трансформацію, яка дає надію на вписування мирного населення у мир, звільнення від жертвовності при виході із ситуації війни. Навіть якщо серед мирних жителів, які стали жертвами, що загубилися у вирі війни, перебуваючи у ситуації «один проти одного» і готових до вбивства ймовірного ворога, є моменти, коли вбивство, яку здається неминучим, все ж таки не відбувається [2].

Жертва займає проміжне становище між двома протидіючими сторонами і не має відношення до жодної з воюючих сторін, як, наприклад, мешканці нейтральної країни, які постраждали в результаті конфлікту. Інший варіант, коли жертва певним чином пов'язана з однією з воюючих сторін, наприклад, коли постраждалі внаслідок конфлікту – мирні громадяни країни, що воює. У цьому випадку місце жертви у структурі конфлікту може змінитися, і вона займе місце у структурі «постраждалої» сторони. У соціально-політичному конфлікті можливий варіант, коли жертви «за належністю» можуть мати місце у структурі кожної з протидіючих сторін, і водночас може мати місце

«нейтральна жертва». Важливими є питання про те, внаслідок насильницьких дій якої саме сторони з'явилися мертві, кого постраждали вважають винним у появі жертв, у кого вони шукають захисту? Від відповіді ці питання також залежить становище жертви у структурі конфлікту.

Існує і третя сторона конфлікту, яка включає посередників, суддів і миротворців. Основна функція третьої сторони – тим чи іншим чином сприяти вирішенню конфлікту. Суть діяльності третьої сторони полягає в тому, щоб домагатися своїх цілей, формально не беручи безпосередньої участі у конфлікті, використовуючи економічні, політичні та інші ресурси, і третя сторона також може підготувати та спровокувати необхідний їй конфлікт «у потрібний час» та «в потрібному місці». Третя сторона, зазвичай, впливає на конфлікт опосередковано: надаючи всебічну допомогу одній стороні конфлікту; створюючи ускладнення для протилежної сторони; «спрямовуючи» ситуацію таким чином, щоб у процесі врегулювання прийняті рішення щодо врегулювання конфлікту були більш сприятливі для себе але для однієї з учасниць конфлікту. Коли інструменти опосередкованого впливу на конфлікт не приносять бажаного результату, третя сторона може «скинути маску» і взяти у конфлікті безпосередню участь як реальний суб'єкт. Організовані і спровоковані третьою стороною конфлікти можуть бути лише тактичною операцією у більшому стратегічному протиборстві політичних суперників.

Конструктивістський структуралізм П. Бурдьє дає уявлення про фактори, умови та механізми цілеспрямованого конструювання жертви у соціально-політичному конфлікті, а також про інтереси, цілі та ресурси, які мають суб'єкти, що конструюють ті чи інші типи жертв. У плані конструювання нової соціальної реальності, у тому числі й образу жертви, особливий інтерес представляє такий вид насильства як символічне насильство. Одним із прикладів символічного насильства П. Бурдьє вважає претензії на легітимне маніпулювання категоріями сприйняття. Особливість символічного насильства полягає в тому, що воно є не очевидним, непомітним, але при цьому стає причиною численних реальних і уявних жертв [3]. Перетворення людини на жертву цілеспрямованого насильства чи нещасного випадку нерідко відбувається за сприяння самої людини, яка допустила дії або бездіяльність, що перетворили її на жертву. Це може бути викликане соціально-психологічними підставами появи жертви у соціально-політичному конфлікті і дає уявлення про фрустраційні механізми трансформації жертви в суб'єкт конфлікту, а також дозволяє вважати жертвами як реально постраждалих людей, так й тих, які відчують себе потенційною жертвою можливих насильницьких дій. У рамках міжнародного права регламентується право жертв на отримання допомоги, а також право та обов'язок воюючих держав та третіх країн надавати жертвам допомогу. При цьому до жертв відносять такі категорії громадян: поранені, хворі та особи, які зазнали аварії корабля, будь-то це цивільні особи або військовослужбовці; громадянське населення, порушене конфліктом, якому загрожує голод; заручники; депортоване громадянське населення; люди, які незаконно утримуються під вартою; вимушені переселенці (біженці), тобто

люди, які вважаються постраждалими у ході збройного конфлікту і кому необхідно надавати гуманітарну допомогу. Фігура жертви сприяє ідентифікації та мобілізації людей на боротьбу з винуватцем її появи, а також може стати причиною або приводом для формування образу ворога, винного в її появі.

У сучасних соціально-політичних конфліктах зростає обсяг і кількість людей, які залучаються до конфлікту, і які, не беручи безпосередньої участі в конфлікті, стають його реальними жертвами. Саме під час розвитку конфлікту жертва, яка від початку конфлікту намагалася зберегти нейтральність, може перетворитися на суб'єкт конфліктної взаємодії, тобто стати однією із конфліктуючих сторін. У соціально-політичній практиці нерідко виникають ситуації, коли у результаті цілеспрямованого конструювання, реальна сторона конфлікту може позиціонуватися як жертва. Таке конструювання образу жертви є одним із способів маніпуляції громадською думкою, спотворення справжнього стану справ.

Література

1. Forti, S. *Totalitarianism: A Borderline Idea in Political Philosophy*. Stanford University Press, 2024. 182 p.
2. Protevi, J. (ed.) *The Edinburgh Dictionary of Continental Philosophy*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005. 640 p.
3. Bourdieu P. *Science de la science et réflexivité*. Paris : Raisons d`agir, 2001. 237 p.

Культура скасування як інструмент суспільного впливу

Володимир ПЕРЕСЕЛКОВ, здобувач освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філософ. наук, доцент,

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Культура скасування — це соціальний явище, коли люди або групи людей піддаються публічній критиці або бойкоту через дії або висловлювання, які вважаються неприйнятними або суперечливими. Це можна вважати як вплив, за допомогою якого суспільство намагається змінити або зупинити діяльність тих, хто порушує певні моральні чи етичні норми.

Зараз соціальні мережі відіграють ключову роль у підтримці та поширенні культури скасування. Необережне висловлювання чи дія можуть викликати масу негативної реакції, яка часто призводить до бойкоту, звільнення з роботи або втрати репутації. Культура скасування може бути інструментом для підтримки соціальної справедливості. Вона допомагає звернути увагу на проблеми соціальної нерівності, расизму, сексизму, чи інших форм дискримінації. За допомогою цього механізму суспільство може вимагати відповідальності від публічних осіб або організацій. Культуру скасування часто критикують за радикальність і непередбачуваність. Вона може призводити до надмірної реакції, навіть якщо ситуація не є однозначною. Іноді люди, групи або організації стикаються з репутаційними втратами через незначні помилки, що може бути несправедливим. Так само культура скасування може створювати середовище, де люди бояться висловлювати власну думку через

можливість негативної реакції. Це піднімає питання про межі свободи слова і те, як уникнути цензури, зберігаючи водночас відповідальність за свої дії.

Культура скасування працює як механізм колективного тиску. Громадськість має можливість швидко впливати на публічних осіб, бізнеси та медіа через викриття або поширення інформації. Люди можуть не купувати продукцію, бойкотувати події чи закликати до звільнення осіб, які зробили помилку. Цей процес стає ефективним методом для зміни суспільної поведінки. Однак треба зауважити, що баланс між відповідальністю за слова і вчинки та репресивністю культури скасування залишається дискусійним. Чи можна дійсно досягти конструктивної дискусії, коли домінує страх бути «скасованим»?

Одним із головних плюсів культури скасування є її здатність стимулювати відповідальність публічних осіб за свої дії та висловлювання. Завдяки громадському тиску такі особи, як політики, зірки чи впливові лідери, можуть бути змушені переглянути свою поведінку або відкрити дискусію щодо суспільно важливих тем. Інтернет дозволяє інформації миттєво поширюватися. Це означає, що культура скасування може бути способом оперативного реагування на скандали або неприйнятну поведінку. Культура скасування підштовхує до перегляду історичних постатей та подій через призму сучасних цінностей. Наприклад, вона ставить під сумнів героїзацію осіб, чії дії були расистськими або жорстокими. Це змушує суспільство переосмислити свої культурні символи.

Однією з головних проблем культури скасування є її схильність до радикальних оцінок. Дії або висловлювання людини можуть бути розглянуті без урахування контексту, що призводить до спрощених та поляризованих висновків. Це ускладнює конструктивний діалог та пошук компромісів. Культура скасування, зазвичай, не дозволяє людям реабілітуватися. Навіть після вибачень чи спроб покращити свою поведінку «скасовані» особи можуть назавжди втратити репутацію. Це викликає питання про те, чи дозволяє така культура можливість навчання з власних помилок і розвиток. Масивна і швидка хвиля негативної критики може мати серйозні наслідки для ментального здоров'я тих, кого скасовують. Вони часто стикаються з тиском, знущаннями, погрозами та бойкотами, що може призводити до депресії, тривожних розладів або навіть суїцидальних думок. Культура скасування може створювати атмосферу страху висловлювати власну думку. Це веде до самоцензури, коли люди бояться говорити на чутливі теми або виражати незгоду з домінуючою позицією. Це обмежує можливість відкритого обговорення, що є важливою умовою для демократичного суспільств. Часто критика може бути несправедливою або спрямованою на маніпулювання громадською думкою. Наприклад, деякі кампанії з «скасування» можуть мати політичні або особисті мотиви. Це ставить під сумнів справедливість і об'єктивність цього процесу.

Суспільство повинно бути обережним у використанні культури скасування, уникаючи швидких і радикальних реакцій. Важливо давати людям можливість виправити свої помилки та проявляти відповідальність, а не просто

карати їх. Інколи висловлювання або дії людей пов'язані не зі свідомою злістю чи дискримінацією, а з відсутністю освіти чи розуміння. Замість того, щоб негайно «скасовувати» когось, суспільство може допомагати навчати і розвивати більше розумінню та обізнаності щодо певних тем. Замінити скасування на відкритий діалог і спробу зрозуміти позицію іншої сторони. Це сприятиме більш ефективному вирішенню конфліктів і сприятиме соціальному миру. Важливо підтримувати простір для вираження різних думок і поглядів, навіть якщо вони можуть здаватися непопулярними. Це створює умови для здорового суспільного обговорення та розвитку. Повага до свободи слова дуже важлива.

Культура скасування — є складний і суперечливий феномен, який може як допомагати у формуванні справедливого суспільства, так і ставати небезпечним інструментом пригнічення і цензури. Для того, щоб культура скасування працювала як позитивна сила змін, необхідно зважено підходити до критики, поважати різноманітність думок і давати можливість людям вчитися на своїх помилках.

Самозахист у просторі небезпек сучасного постіндустріального суспільства

*Юлія СЕМЕНОВА, кандидат філос.н., доцент
Харківська державна академія фізичної культури*

Сучасне постіндустріальне суспільство характеризується соціальною нестабільністю, а його динамічний розвиток породжує нові проблеми, пов'язані з самозахистом і змушує шукати шляхи їх вирішення. Катастрофи й війни наочно демонструють людині, що безперервний прогрес, заснований на експансії знань, супроводжується новими небезпеками, які не існували раніше, а сьогодні вони становлять загрозу знищення людства [1]. У нинішніх реаліях суспільство більше не може орієнтуватися на старі уявлення та традиційні форми самозахисту. Ситуація вимагає критичного осмислення й негайних дій щодо нових небезпек і пошуку засобів самозбереження в умовах експансії техніки та технологій.

Самозахист має на меті створити безпечне середовище, уникнувши або подолавши небезпеку. Залежно від суб'єкт-об'єктної інтерпретації простору безпека набуває багаторівневої визначеності: особиста безпека, громадська безпека, державна чи національна безпека, колективна, глобальна та регіональна безпека [2]. Історичне осмислення безпеки призводить до висновку про наявність у будь-якій культурі технологій, що дозволяють забезпечувати умови відтворення цілого за рахунок дотримання пропорційності руху елементів та об'єднання їх у деяку універсальність. У суспільстві основним соціальним інститутом, який забезпечує безпеку людини, є держава. Традиційно безпека розумілася, як переважно військово-політична, ресурсна, фізична, психологічна тощо. Однак нові небезпеки, як то: ядерна катастрофа, виснаження світових ресурсів, екологічні катастрофи; небезпека свідомості, викликають до дії засоби, які виходять за звичні рамки відносин, регульованих

державою. Зміна форм небезпеки пов'язана з екологічними проблемами, бурхливим розвитком генної інженерії, інформаційним та психологічним аспектами сучасної культури, що викликає потребу у розширенні простору безпеки. Все це актуалізувало питання самозахисту людини у просторі постіндустріального суспільства. У постіндустріальному суспільстві проблема забезпечення безпеки починає зміщуватися зі сфери соціально-політичного до сфери культури, що пов'язано як зі процесами глобалізації, так і з ускладненням психічного життя людини. Це спричиняє зміну парадигми осмислення небезпека і виникнення потреби у нових формах самозахисту. Суб'єктами небезпеки поруч із державою стають, людство як ціле та окремих індивід. Глобальні небезпеки, як то екологічна, демографічна, продовольча, так і небезпека тотального самознищення людства, виходять за межі суверенних країн і потребують загальнолюдського вирішення. У той же час окремих індивід, який набув у постіндустріальному суспільстві високого рівня автономії, має необхідність у виборі засобів для індивідуального самозахисту - насамперед в емоційній та ментальній сфері.

Людина є основною діючою особою в питанні самозахисту від небезпек, тому економічна безпека розуміється як зайнятість за винагороду, соціальна безпека розуміється як можливість займати відповідний статус у соціальному середовищі, етнокультурна безпека визначає можливість зберігати етнічну ідентичність, безпека гідності передбачає, що ціна за безпеку не загрожуватиме цілісності особистості. До небезпек постіндустріального суспільства можна віднести й тиск на комфортність соціального середовища, зокрема, чисельна перевага молодих мігрантів, які не мають ресурсів, над забезпеченням населенням.

Культура сьогодні сприяє підвищенню ступеню агресивності людини, нейтралізуючи вроджені та традиційні механізми, що знижують рівень небезпеки. Такі небезпеки від культури потребують розробки соціокультурних заходів та спонукають людину до самозахисту. Інформатизація культури постіндустріального суспільства викликала потужну експансію знаково-символічних форм, диктату ЗМІ у сфері суспільної свідомості, віртуалізацію сфери дозвілля і розваг. Все це створює нові емоційні та ментальні небезпеки для людини: психологічну залежність, схильність до маніпуляції, важку невротизацію. Колишні соціокультурні епохи не знали такого роду небезпек і у такому масштабі.

Крім політичних, юридичних та загальнокультурних механізмів потужним засобом захисту від нових емоційних та ментальних небезпек є прагнення людини до особистісного самозахисту, яке в сучасних умовах може спиратися на пошуковий досвід соціально-гуманітарних наук. Небезпека, як екзистенційно-антропологічне явище має складний та суперечливий характер. Небезпека часто постає як перешкода при реалізації можливостей людини вона викликає прагнення індивіда до її нейтралізації та забезпечення безпеки. В окремих випадках небезпека у формі ризику може виступати способом досягнення успіху. Такий ризик може бути виправданим, посилюючи життєву

позицію індивіда, ризик може виглядати надмірним в ситуації, коли людині доводиться ризикувати життям [3].

Самозахист пов'язаний з основними технологіями безпеки культури, які, зазвичай, закріплювалися традиційно й були осмислені переважно сакрально. У індустріальному суспільстві ці феномени починають осмислюватися раціональними методами, їх технологічне оформлення інституціалізується через освіту, мистецтво, засоби масової інформації, узгоджуючи небезпеку та безпеку. У постіндустріальному суспільстві безліч небезпек набуло глобального характеру, які вимагають створення універсальної безпеки постіндустріального суспільства. Цілісний характер безпеки не може не ґрунтуватися на інформаційних технологіях.

Однією з дієвих парадигм щодо самозахисту є екологічна свідомість, оскільки вона враховує систему універсального відтворення, що включає не тільки елементи та цілісність, а й метасередовище, до якого включена людина як ціле.

Людство перетворюється на суб'єкта небезпеки на межі тисячоліть у зв'язку з процесами глобалізації, появою новітніх видів озброєння, з виникненням екологічних проблем планетарного масштабу. Розвиток науки дозволив, з одного боку, позбутися безлічі хвороб, а з іншого, експериментувати зі штучно створеними вірусами, які становлять реальну небезпеку для здоров'я й життя людини в сучасному світі. Навіть сьогодні, коли наука і технології дозволяють прогнозувати і мінімізувати збитки від стихійних лих, людство продовжує досить часто від них потерпати, проте проблема самозахисту у цій сфері те ж залишається не зовсім вирішеною.

Під впливом умов, породжених культурою постіндустріального суспільства, держава перетворилась на суб'єкт небезпеки по відношенню до людства, через певну дистанційованість держави, як соціального інституту від населення і по відношенню до індивіда. Досить часто умови, створені державою значно ускладнюють відтворення самозахисту на мікрорівні, що забезпечується людиною. Використання маніпуляції свідомістю людини, що може виражатися у спотворенні інформації, у її приховуванні, надмірній подачі певної інформації провокує небезпеку для людини. У сучасних умовах стає незручно керувати людиною за допомогою страху, тому що в умовах постіндустріального суспільства змінився характер праці, водночас людська праця залишається одним із головних ресурсів держави. У зв'язку з цим управління людиною за допомогою залякування змінюється різними формами маніпуляції свідомістю.

Важливим фактором, що формує потребу у самозахисті є вплив інформаційних технологій, зокрема, у питанні змістовних наслідків інформаційної модернізації, що впливають на трансформацію як самого поняття безпеки, так і на її реалізацію у просторах економіки, політики та культури. Проблеми, з якими стикається людина в інформаційній сфері, умовно можна поділити на проблеми, пов'язані з придбанням нової інформації, та проблеми, пов'язані із захистом наявної інформації. Отримання інформації

пов'язане з необхідністю орієнтації у її множинних потоках, відстеження необхідної інформації та із необхідністю обробки великих обсягів інформації; з необхідністю верифікації інформації; з необхідністю трансляції спеціальних смислів тощо. Захист наявної інформації пов'язаний зі статусом знання, його затребуваністю, невичерпністю і характером використання.

Умови соціокультурного середовища у постіндустріальному суспільстві актуалізують потребу в інформації про особистісні дані людини у соціально-економічній сфері. У даному контексті постає проблема інформаційної незахищеності особистості, особисте життя людини часто стає джерелом інформації через потребу в цій інформації. У зв'язку з тим, що людину всюди оточує техніка, що реєструє, утворюється безліч особистої інформації, яка затребувана. Питання, кому належить ця інформація, досі не вирішено. Ця ситуація демонструє, що традиційні механізми безпеки не виконують своїх функцій.

Таким чином, небезпеки постіндустріального суспільства та способи управління являють собою загрозу у різних сферах життя і змушують людину шукати нові форми самозахисту.

Література

1. Beilin M, Zheltoborodov A Catastrophe as existential-social dimension of historical being. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica", 2024. 18 (95). P.18–23. <http://humstudies.com.ua/issue/view/178132>. Held L. *Global Transformation*. Cambridge (Mass): Polity Press. 1999.
3. Luhmann N. *Risk: A Sociological Theory*. New York, 1993.

Стоїчне вчення перед лицем російсько-української війни

Ірина КОЛИВАШКО, здобувач освіти,

*Науковий керівник – Світлана ЧМИХУН, кандидат філос. наук, доцент,
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

«Вони можуть довести свою велич і міць,
лише якщо покажуть скільки
випробувань можуть знести»

(Пільюччі Массімо, Грегорі Лонес

«Нові стоїки. 52 уроки для наповненого життя»)

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну має серйозний вплив на різні аспекти життя нашого суспільства і формує його сучасну реальність. Ми маємо чітке розуміння того, що війна призводить до великих втрат як серед військових, такі серед цивільного населення, чимало українців не мають постійного місця проживання та роботи - і це тільки мізерний відсоток того, що викликає у більшості з нас соціальну напругу. Попри те, що українське суспільство все ще мужньо тримається, все ж з кожним днем все більше і більше відчуває потребу в опорі, а саме досягненні ментальної міцності та психологічного благополуччя. Попри те, що ми намагаємось впоратися з цим самотійно, плекаємо надію в найшвидшу перемогу, розуміння того, що ця війна затягнеться не на один рік руйнує усі сподівання. В цій жорстокій

реальності Дмитро Шевчик пропонує кожному з нас виробити «екзистенційну стійкість» [1, с. 56], адже «наше буття щодня спотворюється ілюзорними цінностями, постправдою, ідеологічними конструктами та споживацтвом».

На Заході вже тривалий час активно обговорюють, пропагують, інтерпретують, перевидають вічно актуальних стоїків - Сенеку, Епіктета та Марка Аврелія, знаходячи в їхніх тисячолітніх працях відповіді на сучасні питання. Ця філософія пропонує численні поради та практики, які допомагали триматися міцно перед лицем таких складних обставин, як чума, голод та війни ще задовго до нашого існування. Якщо ми поглянемо на основоположні принципи стоїцизму, такі як дихотомія контролю, попереднє обмірковування незгод (*Premeditatio malorum*), прийняття (*Amor fati*), практика чеснот, життя згідно з природою та космополітизм, то обов'язково зрозуміємо, що філософія стоїцизму – це не лише теоретичне вчення, але й практичний інструмент, здатний вирішувати реальні проблеми. У сучасному українському контексті, стоїцизм зможе допомогти людям знайти внутрішній спокій і впевненість навіть у найтяжчі часи, що демонструє його практичну цінність і руйнує упередження щодо філософії як абстрактної науки. Зважаючи на широкомасштабну війну, що точиться вже третій рік, цілком очевидно в якому стані перебувають українці, і наскільки важливим є наше ставлення до цього. Застосування стоїчних практик, таких як вправи на подолання страху та тривоги, методи підтримки психологічної стійкості та збереження ясності мислення, на прикладі досвіду західної аудиторії демонструє нам, що ці техніки можуть бути успішно інтегровані в життя і нашого суспільства. Антична філософія у вигляді стоїчного вчення має глибокий потенціал для надання підтримки в найтяжчі часи і її варто інтегрувати в сучасний світогляд українців для досягнення кращого майбутнього.

Література

1. Шевчук Д. Стоїцизм як філософія екзистенційної стійкості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2023.– № 24.– С. 55–60 <https://journals.oa.edu.ua/Philosophy/article/view/3877>

Моральний релятивізм та об'єктивні норми: чи існують універсальні моральні норми?

Денис МОЗОЛЕВСЬКИЙ, здобувач освіти

Науковий керівник - Наталя БІЛЬЧУК, канд. філософ. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Моральний релятивізм та об'єктивні норми є протилежними підходами в етиці, що розглядають питання про те, чи існують універсальні моральні цінності та стандарти, або ж мораль залежить від суб'єктивних або культурних контекстів.

Моральний релятивізм стверджує, що моральні цінності й норми залежать від культурних, історичних та індивідуальних факторів, тобто мораль є відносною. Наприклад, різні культури мають різні уявлення про моральність

певних дій, і жодна культура не може об'єктивно нав'язати свої норми іншим. Для релятивістів, мораль — це продукт суспільної угоди, який змінюється залежно від обставин. Аргументами на користь релятивізму є культурне різноманіття та толерантність, оскільки визнання відносності моралі дозволяє уникати етичного імперіалізму та поважати різноманітність.

Моральний об'єктивізм стверджує, що існують об'єктивні моральні норми, незалежні від культур чи індивідуальних уподобань. Це означає, що деякі моральні принципи мають універсальну силу та можуть застосовуватися до всіх людей незалежно від їхніх культурних чи особистих переконань. Об'єктивісти часто звертаються до ідеї загальнолюдської природи або до філософських концепцій справедливості, які є однаково значущими для всіх. Аргументом на користь об'єктивізму є те, що певні універсальні цінності, як-от заборона вбивства невинних, лежать в основі багатьох суспільств.

Ідеї про універсальність або релятивність моралі були предметом глибоких роздумів багатьох відомих філософів. Так, Іммануїл Кант — стверджував, що мораль повинна ґрунтуватися на раціональних і універсальних принципах. Його категоричний імператив закликає до дій за такими принципами, які можуть бути застосовані до всіх людей. Наприклад, один з формулювань імперативу звучить як: «Чини так, щоб максима твоєї волі могла стати загальним законом». Це означає, що кожен має діяти за правилами, які він міг би хотіти бачити загальнообов'язковими для всіх. Томас Гоббс — вважав, що люди, незалежно від культурного контексту, прагнуть уникати болю і страждань. У своїй праці «Левіафан» Гоббс описав моральні закони як природні правила, необхідні для виживання суспільства, які сприяють миру та соціальному порядку. Джон Стюарт Мілль — у своїй утилітаристській етиці вважав, що найвищим моральним принципом є досягнення найбільшого блага для найбільшої кількості людей. Хоча утилітаризм може бути застосований по-різному в різних культурах, сам принцип максимізації щастя Мілль вважав універсальним.

Прихильники релятивізму стверджують, що така позиція сприяє толерантності та розумінню різних культур і особистостей, уникаючи засудження на основі «зовнішніх» стандартів. Дуже глибоким є питання, чи можливо встановити універсальні моральні принципи, якщо культурні відмінності такі численні і відповідь на нього є об'єктом обговорень у філософії, антропології та психології протягом століть. Попри величезну різноманітність культур, багато мислителів та дослідників вважають, що певні моральні принципи можуть бути універсальними, навіть якщо вони виражаються по-різному в різних суспільствах. Серед аргументів на користь універсальних моральних принципів можна виділити: спільні людські цінності, а саме ідея про те, що всі люди мають певні базові потреби і прагнення (безпека, свобода, повага тощо), які можуть лежати в основі універсальних моральних принципів. Наприклад, майже всі культури засуджують насильство, особливо вбивство та насилля над дітьми. Також існує золотий принцип (етичний принцип взаємності), згідно з яким ми маємо ставитись до інших так,

як хочемо, щоб вони ставились до нас. Він зустрічається в різних формах у багатьох культурах і релігіях, що може вказувати на його універсальність. Можна також згадати про еволюційні основи моралі. Наукові дослідження показують, що деякі моральні схильності можуть мати біологічну основу і розвинулись в процесі еволюції для підтримки соціальних взаємодій і виживання людських груп. Наприклад, емпатія, співчуття і справедливість можуть бути результатом такого розвитку.

Фрідріх Ніцше – виступав проти концепції універсальної моралі, вважаючи її ілюзією, що знижує людську індивідуальність і прагнення до саморозвитку. У своїй праці «По той бік добра і зла» Ніцше відкидав абсолютні моральні цінності і пропагував ідею, що моралі є соціальними конструкціями, які змінюються залежно від контексту і культури. Мішель Фуко – критично ставився до ідеї універсальних істин, зокрема моральних. Він досліджував, як моральні норми змінювалися в залежності від історичних та соціальних умов і як влада впливає на створення таких норм. У своїх працях Фуко демонстрував, що мораль є інструментом, за допомогою якого суспільство контролює людей. Річард Рорті – один із найвідоміших релятивістів ХХ століття, який вважав, що мораль і етика є частинами культурного контексту, і що універсальні моральні істини не існують. Згідно з Рорті, етичні принципи – це лише угоди всередині окремих суспільств, а не об'єктивні істини.

В свою чергу можна виділити деякі аргументи проти універсальних принципів а саме такі як: різні уявлення про добро і зло: Те, що в одній культурі вважається морально правильним, може виглядати абсолютно неприйнятним в іншій. Наприклад, питання щодо ролі жінок в суспільстві, розподіл влади, шлюбні традиції можуть значно відрізнятись між культурами. Іншим аргументом виступає історичний контекст та мінливість моралі: Моральні стандарти можуть змінюватися з часом навіть в одній культурі, що свідчить про те, що моральні принципи можуть бути більш гнучкими, ніж універсальними. Також має вплив плюралізм цінностей: Деякі філософи стверджують, що існує безліч способів жити доброчесним життям, і всі вони мають право на існування, навіть якщо суперечать одне одному.

Також були філософи, які намагалися знайти компроміс між універсалізмом та релятивізмом. Джон Роулз – у своїй концепції справедливості як чесності пропонував ідею, що певні базові принципи справедливості можуть бути універсальними, але допускав культурні варіації у їхньому застосуванні. Його завеса невідання пропонує людям уявити себе без знання своїх конкретних обставин, щоб дійти універсально прийнятних принципів справедливості. Амартія Сен – запропонував ідею «фокусного релятивізму», де загальні принципи (наприклад, зменшення страждань) визнаються, але допускаються культурні відмінності у способах досягнення цих цілей.

Серед переліченого можна дійти до деяких компромісів. Багато сучасних філософів та етиків вважають, що існує можливість розробки певного базового

набору моральних принципів, таких як права людини, які визнаються більшістю суспільств. Вони можуть бути доповнені локальними культурними нормами, що дозволяє зберегти унікальність кожної культури, але при цьому зберігати базові стандарти гуманності. Такий підхід допомагає створити певний баланс між універсалізмом і культурним релятивізмом. Визначити, чи існують універсальні моральні істини, чи вони є лише соціальними конструкціями, залежить від вибраної філософської позиції. Але навіть якщо припустити, що універсальні моральні істини існують, їхнє застосування у конкретних соціальних контекстах, швидше за все, завжди буде змінюватись та адаптуватись.

Формування цінностей людини під час війни

Іван АТАМАНЧУК, здобувач освіти,

Науковий керівник – Світлана ЧМИХУН, доцент, кандидат філос. наук,

Національний аерокосмічний університету ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Війна сильно впливає на життя людей, тим самим суттєво змінюючи або формуючи нові цінності людини. Причому ступінь змін цих цінностей прямо залежить від наближеності до лінії фронту та соціального становища людини: цивільний або військовий. Чим довше йде війна, тим більш різкими виглядають ці зміни.

Нестабільність та напруженість світового суспільного розвитку, пов'язаного з перманентними геополітичними змінами, сприяє виникненню збройних конфліктів у різних країнах, провокує військові протистояння. Для людини подібні зміни виступають як низка неясних, непередбачуваних ситуацій, що створюють неможливість прогнозування своєї долі навіть на найближчий період. Реальна загроза життю, пов'язана із збройними конфліктами, активно впливає на людину, яка намагається будь-яким чином пристосувати свою життєдіяльність до нових умов. Військовий конфлікт становить для людства значну небезпеку, яка визначається наступними моментами. Збройні конфлікти призводять до мільйонів жертв і в умовах поглиблення взаємозв'язків усіх членів світової спільноти провокація глобальної світової війни вже представляється можливою. Також, сучасні збройні конфлікти призводять до економічного, соціального неблагополуччя, а в результаті і повне чи часткове знищення держав. Дуже важливе значення має негативний вплив на морально-психологічний клімат регіонів, континентів, усього світу загалом. Проживаючи в умовах тривалого і інтенсивного збройного конфлікту і піддаючись впливу стресових чинників, людина ставить під сумнів все те, на чому базується здоровий глузд, що може призводити до зламу або трансформації особистості. Громадянське населення, що опинилося в умовах розгортання та перебігу внутрішнього збройного конфлікту і проживає під впливом різних психотравмуючих подій - від загрози фізичному здоров'ю до загрози образу «Я» і руйнування або втрати ідентичності - зазнає досить широке коло психологічних порушень.

Під час загрози життю, матеріальні цінності та блага відходять на другий план. У 2022 році той факт, що все життя може поміститись в один рюкзак, усвідомила решта країни. Як тільки безпосередня небезпека життю минає, людина прагне повернути ту систему цінностей, яка була їй притаманна до війни. Тому ми бачимо, як цивільне населення намагається абстрагуватися від реалій війни, не говорити про неї, не згадувати. Матеріальні цінності знову переважають у житті людини.

Інакше значення матеріальним цінностям надає інший тип цивільного населення – волонтери. Для них головним є матеріальне у значенні допомоги військовим: надіслати партію дронів, пригнати їм машину, зібрати кошти на пальне тощо. Вони ставлять інтереси суспільства і народу вище за власні.

Під впливом постійної загрози життю, під тиском що саме на них тримається фронт, третій набір цінностей розвивається у військових. Їм байдуже на всі ті матеріальні цінності звичайних цивільних, для них головним в житті стає пережити цей день, побачити рідних, можливість поспати у теплом ліжку, поїсти гарячу їжу та помитися.

Тож, як можна побачити, війна сильно змінює цінності людей, і чим сильніше людина «пов'язана» із війною, тим більше змінюються її пріоритети, тим більше вони зрікаються матеріальності та набувають духовного значення.

Природа та динаміка довіри в особистісному та суспільному вимірах

Дмитро ПОДЗЕГА, здобувач III освітнього-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Довіра є однією з основ соціального життя та взаємодії, певним внутрішнім відчуттям або переконанням, що людина, з якою ми взаємодіємо, безпечна, викликає впевненість і не залишає підстав для очікування обману чи зради. Довіру можна уявити як тонкий уявний зв'язок між «я» і «ти», що поєднує нашу індивідуальність із потребою у взаємодії – природною потребою для соціальних істот.

Описуючи довіру як моральний чи ментальний стан, неможливо повністю її виміряти або підпорядкувати певним закономірностям, хоча це й не виключено і не позбавлено сенсу. Довіра може виявлятися як у поведінці, так і в самоаналізі, але залишається суб'єктивною для кожної людини. Вона також залежить від моралі, яка формується в кожного індивіда складно, враховуючи досвід і переконання.

Часто, на початковому етапі взаємодії, людина вже має уявлення про довіру до іншого, ще невідомого їй. Це може ґрунтуватися на переконаннях, моральних цінностях, готовності до взаємодії, а також на попередньому досвіді. Початковий рівень довіри не завжди вимагає раціонального обґрунтування, і люди часто формують перше враження, яке може бути нераціональним і навіть суперечити власним переконанням. На його основі формується також і довіра.

Досвід взаємодії визначає подальшу стратегію відносин. Негативний досвід, зрада, обман чи байдужість можуть створити захисні механізми, посилити обережність або навіть схилити людину до недовіри як базової установки. Проте цей процес не є статичним – люди здатні змінювати підходи залежно від нових зустрічей і розвитку розуміння власних очікувань. Те, що вважається довірою в одному контексті, може зазнати значних змін під впливом нового досвіду.

Довіра має значення як у соціології, психології та моралі, так і в математиці та економіці. Її роль вивчається в теорії ігор – розділі прикладної математики, де ключовий процес відбувається між двома сторонами, які «грають» для досягнення своїх інтересів і сторін має мету й стратегію, що залежить, зокрема, від поведінки інших гравців і відповідного рівня довіри [1].

У контексті ігор слід згадати також психологічні й поведінкові ігри людей. Психологічно люди можуть «грати» у взаємодії, досягаючи прихованих цілей, не висловлюючи їх прямо. Довіра, заснована на такій взаємодії, може здаватися міцною, але насправді стає вразливою, адже вона ґрунтується не на щирості й повазі, а на пошуку вигоди, хоч і абстрактної чи навіть неявної [2].

По-справжньому міцна довіра ґрунтується на відкритості, чесності та, з іншого боку, вразливості, а також на праві помилятися. Така довіра здатна витримати випробування, які зазвичай вважаються непереборними, бо її основа – це повага, розуміння і прийняття нас такими, як ми є. Справжня довіра народжується з чистоти й не допускає маніпуляцій, прихованих мотивів чи ігор.

Важливо також пам'ятати про крихкість і вразливість довіри. Помилки, звичайно, трапляються, але існують і ситуації, які можуть глибоко поранити і похитнути загальну довіру. Одного разу втрачена довіра дуже важко відновлюється, особливо якщо вона була зруйнована через нестачу чесності та відкритості.

На думку Френсіса Фукуями, довіра – це очікування того, що люди будуть діяти чесно й передбачувано, навіть без суворого контролю та договорів. Він вважав довіру однією з найважливіших соціальних чеснот, яка зміцнює як міжособистісні, так і суспільні зв'язки, розвиває суспільство культурно, інституційно та економічно. У суспільствах із високим рівнем довіри люди легше взаємодіють і створюють успішні інституції, що сприяє подальшому розвитку. У суспільствах із низьким рівнем довіри, навпаки, переважає орієнтація на сімейні та кланові зв'язки. Довіра в контексті суспільства, за Фукуямою, – це динамічне явище, яке залежить від соціальних, культурних та економічних факторів [3].

Література

1. von Neumann, J. *Theory of Games and Economic Behavior* (60th Anniversary Commemorative Edition) / J. von Neumann, O. Morgenstern // Princeton University Press. – 2007. – 776 p.
2. Berne, E. *Games People Play: The Psychology of Human Relationships* / E. Berne // Penguin Books, 2009. – 173 p.
3. Fukuyama, F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity* / F. Fukuyama // Free Press, 1996. – 480 p.

Дослідження цифрової трансформації соціальних зв'язків у контексті філософських поглядів Мішеля де Монтеня

Олександр СКИБА, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD),
Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Цифровізація сучасного світу зумовила значні зміни у способах та підходах комунікації та взаємодії людей один з одним. З початку ХХІ століття соціальні мережі стали невід'ємною частиною нашого життя. У контексті цих змін заслуговують на увагу думки французького мислителя Мішеля де Монтеня, який у своїх *«Пробах»* досліджував природу людських відносин, дружби, самопізнання та інтимності. Монтень не міг передбачити цифровізації сучасних форм взаємодії, проте його філософські погляди на людські стосунки, чесність та внутрішню цілісність надають нам змогу поміркувати і спробувати розібратись з перспективами та недоліками сьогоденних цифрових зв'язків.

У першому томі *«Проб»* Монтень розмірковує над дружбою як однією з найглибших і найщиріших форм людських відносин. Він описує справжню дружбу як рідкісний зв'язок, що ґрунтується на взаємному розумінні та самовідданості. Монтень зазначає: *«Здається, ні до чого природа не схиляє нас більше, ніж до дружнього спілкування»* [1, с. 203].

Для Монтеня дружба була ідеалом, що виходив за межі звичайних соціальних відносин і не потребував зовнішніх підтверджень чи обставин: *«Зрештою те, що ми зазвичай називаємо дружбою та друзями, це лише знайомства та зв'язки, налагоджені, з якоїсь okazji чи нагоди»* [1, с. 207].

Така дружба, за Монтенем, вимагає повної щирості й чистоти намірів: *«Але для такої дружби, в яку вкладаєш до останку всі багатства душі, махнувши рукою на решту, треба, звичайно, аби всі твої мотиви були бездоганні й чисті»* [1, с. 212].

Ці тези спонукають нас задуматися над тим, чи здатні цифрові платформи забезпечити той рівень глибини та близькості, про який писав Монтень, чи, можливо, наші зв'язки залишаються поверхневими та випадковими. У сучасному світі соціальних мереж, на мою думку, усе більше розмивається поняття «друг» та «фоловер». Багато людей, які поглинули у цифровий світ блогерста або просто соціальних мереж міряються кількістю «цифрових друзів», дуже чуттєво реагують на критику від них та намагаються змінити себе, свої звички та поведінку, щоб догодити їм. Чим більше в тебе «друзів» у соціальних мережах – тим популярнішим ти вважаєшся. Але чи є у цих відносинах хоч краплина дружби? В більшості випадків фоловерам глибоко байдуже на людину за якою вони сліdkують, вони з нею доти, доки вона на хвилі популярності. Зациклившись на збільшені кількості «цифрових друзів» часто в решті решт призводить до втрати друзів або близьких у реальному житті, що в свою чергу призводить до самотності і все більшого поглиблення у цифровий світ у спробі пошуку заповнення цієї самотності.

У другому томі «Проб» Монтень розмірковує про значення самопізнання, підкреслюючи важливість внутрішнього діалогу та об'єктивної самооцінки. Він наголошує, що справжнє самопізнання — це не лише розуміння своїх сильних сторін, але й готовність визнавати власні недоліки. Монтень пише: *«Я вважаю, що слід бути обачним в оцінці себе і однаково сумлінним у свідченнях про себе, байдуже, які вони, додатні чи від'ємні»* [2, с. 60].

Цей підхід до самопізнання вимагає глибокої чесності перед самим собою, що особливо актуально в епоху цифровізації, де люди часто демонструють відредаговану версію себе, намагаються виставити себе кращими ніж вони є у реальності, роблять вчинки чи кажуть речі, які в реальному житті вони собі б не дозволили. Монтень вважає, що справжнє розуміння себе дозволяє без страху розкриватися перед світом: *«Тому, хто зуміє пізнати себе таким чином, можна не боятися самому розповісти світові про наслідки свого пізнання»* [2, с. 61]. Але в наш час все більше людей стають залежними від думки «цифрових друзів», яких вони скоріш за все жодного разу не бачили. Людина в сучасному світі часто відчуває обмеження власної свободи (фізичної, духовної), переживає страх, відчай. Вона залишається наодинці сама з собою й починає відчувати самотність, яка її лякає.

Монтень також підкреслює, що оцінка будь-якої дії повинна враховувати обставини та особисті характеристики людини: *«Коли судять про якийсь окремих учинок, треба зважати на різні обставини і на людину, яка його dokonala, перш ніж давати йому оцінку»* [2, с. 109].

Ці думки Монтеня допомагають нам переосмислити вплив цифрових платформ на наше самосприйняття і зважати на те, що справжнє самопізнання вимагає більшого, ніж поверхневі схвалення.

Третій том «Проб» розглядає важливість збереження особистих меж і приватності. Він підкреслює, що людська натура приховує в собі багато таємниць: *«У предметах, з якими я маю справу, деякі сторони таємничі і нерозгадані, особливо в людській натурі»* [3, с. 33]. Монтень наголошує, що справжнє довір'я вимагає обережності, адже довіряти свої таємниці слід лише тим, хто дійсно заслуговує на це: *«Ніхто не довіряє таємницю заливає; кожен довіряє її мудрецеві»* [3, с. 56].

Ці ідеї Монтеня про збереження приватності та обмеження публічності спонукають нас замислитися над тим, як сучасна цифровізація, що часто порушує особисті межі, впливає на якість наших стосунків і почуття безпеки в особистому житті. Ми рідко замислюємось над тим, до яких наслідків можуть призвести викладені світлинами чи дописи у соціальних мережах, часто своїми ж руками знищуємо межі приватності та розкриваємо якісь сакральні речі людям, які можуть використати це проти нас.

В наш час все більше спостерігається тенденція перетворення інформації у валюту. Маючи певну кількість необхідної інформації про вподобання, улюблені місця, звички, можна скорегувати думки людей за допомогою тих самих соціальних мереж, направити їх у певному напрямку, або взагалі спровокувати певні конфлікти та сутички. Усі гаджети, що нас охоплюють

кожен день збирають мільйони біт даних про нас, стан нашого здоров'я, соціальне становище, наше оточення, в які магазини ми ходимо і що купуємо. Ця інформація зберігається, аналізується та повертається до нас у вигляді контекстної реклами, посилань на певні сайти та ін. Так це повинно полегшити наше життя, спростити пошук необхідної для нас інформації, але в цьому є і зворотній бік і ми не знаємо коли вся ця інформація може бути використана проти нас. На мою думку у близькому майбутньому той хто буде володіти інформацією – буде володіти світом.

Хоча Монтень жив у зовсім іншому часі, його думки про дружбу, самопізнання та приватність можуть бути застосовані для розуміння сучасних проблем, пов'язаних із цифровізацією стосунків. Його філософія пропонує нам критерії для оцінки глибини наших відносин та особистої автентичності, а також нагадує про цінність приватності. Ці ідеї можуть служити основою для критики цифрових платформ і допомогти нам замислитися над тим, що робить людські стосунки справжніми та цінними.

Таким чином, вивчаючи думки Монтеня, ми маємо змогу краще зрозуміти виклики, що стоять перед нами в цифрову епоху, і, можливо, прийняти мудріші рішення щодо наших зв'язків і самосприйняття.

Література

1. Мішель Монтень. Проби. — Книга перша. /Пер. з фр — А. Перепадя, К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. — 365 с. (Електронний ресурс: https://shron1.chtyvo.org.ua/Michel_Montaigne/Proby_Kn1.pdf)

2. Мішель Монтень. Проби — Книга друга. /Пер. з фр — А. Перепадя, К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2006. — 515 с. (Електронний ресурс: https://shron1.chtyvo.org.ua/Michel_Montaigne/Proby_Knyha_2.pdf)

3. Мішель Монтень. Проби. — Книга третя. /Пер. з фр — А. Перепадя, К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2007. — 383 с. (Електронний ресурс: https://shron1.chtyvo.org.ua/Michel_Montaigne/Proby_Knyha_3.pdf)

Скептицизм як основа філософського пізнання: від античності до сучасності

Роман РЕБЛЯН, здобувач освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Філософський скептицизм, як багатовіковий інтелектуальний рух, розвивався під впливом численних мислителів, що прагнули розкрити сутність істини та межі знання. Ідея сумніву, спочатку висунута грецькими скептиками, пізніше була розширена філософами Нового часу, такими як Рене Декарт, і продовжує надихати дискусії в контексті сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту.

Античний скептицизм зародився в Давній Греції, де його основоположником вважають філософа Піррона (IV століття до н.е.). Піррон і його послідовники, пірроністи, пропонували утримуватися від категоричних

суджень про реальність, стверджуючи, що ні органи чуття, ні розум не дають повного знання про світ. Вони прагнули до атараксії — стану душевного спокою, який досягається через звільнення від сумнівів і суджень. Ця традиція продовжилася у працях Секста Емпірика, що створив систематизовану концепцію скептицизму як шляху до внутрішньої свободи та незалежності від догм.

З приходом епохи Відродження античні ідеї були переосмислені в контексті нових відкриттів та наукового прогресу. Постало питання, наскільки наукове знання є надійним, а людські відчуття — достовірними. Філософи почали критично оцінювати релігійні та наукові догми, що призвело до зростання інтересу до скептицизму як способу випробування правдивості знання.

Рене Декарт, один із ключових фігур у філософії Нового часу, створив методичний сумнів, який він використовував для побудови фундаменту знання. Декарт вирішив піддати сумніву всі свої переконання, щоб знайти хоча б одну абсолютно незаперечну істину. Він сумнівався в реальності світу, довірі до органів чуття, і навіть у власному тілі, припускаючи, що злий геній може вводити його в оману.

У результаті Декарт прийшов до єдиного переконання, в якому неможливо засумніватися: «*Cogito, ergo sum*» («Я мислю, отже, існую»). Це твердження стало фундаментом раціоналізму, на якому Декарт вибудував філософію знання. Він стверджував, що сумнів підтверджує існування суб'єкта, який сумнівається, тому мислення — це перша і основна істина, що доводить реальність свідомості.

У ХХІ столітті питання скептицизму набуло нових аспектів із розвитком штучного інтелекту. Ідея створення штучної людини, тобто машини, що здатна до самостійного мислення і ухвалення рішень, зіштовхує нас з низкою скептичних питань: що означає мислити? Чи може машина усвідомлювати себе, чи її інтелект обмежений лише алгоритмами і обробкою даних?

Декартовий скептицизм надихає сучасну філософію штучного інтелекту на роздуми про те, чи може штучний інтелект мати справжнє «*Cogito*». Декарт припускав, що свідомість і здатність до мислення притаманні тільки людській душі, тоді як сучасні розробники штучного інтелекту прагнуть створити машини, що імітують когнітивні процеси людини.

Скептицизм, як філософська позиція, передбачає здатність сумніватися у тому, що ти знаєш, і усвідомлювати межі свого знання. Цей процес самопізнання дозволяє відкривати нові можливості для розвитку мислення та розуміння світу. Це часто полягає в усвідомленні того, що «невідоме» приховане навіть у «відомому».

Штучний інтелект (ШІ), в свою чергу, працює на основі алгоритмів та даних, що надані йому. Він може оперувати лише тими знаннями, які були введені або на основі яких він був навчений. Таким чином, ШІ не може сумніватися у своїх знаннях або розвивати розуміння невідомого, оскільки він не володіє самосвідомістю чи здатністю до рефлексії. Це створює певний

контраст між людським мисленням, яке є здатним до сумніву та відкриття нових істин, і програмованим, статичним знанням ШІ, яке не може «відкрити» невідоме поза межами своїх вхідних даних.

Сучасна філософія задається питанням: чи може розумна машина бути суб'єктом? Скептицизм тут знову актуалізується, змушуючи нас переглянути власні уявлення про свідомість, мислення та етичні межі, пов'язані з розробкою інтелектуальних систем. Чи можемо ми бути впевнені, що штучна свідомість є справжньою, а не складною симуляцією.

Скептицизм, від античності до сьогодення, не втрачає своєї актуальності і є важливим інструментом критичного мислення. Відкриті Декартом питання щодо реальності та суб'єктивності знань продовжують бути значущими, особливо у часи, коли межа між природним і штучним інтелектом стає дедалі тоншою. Підхід скептицизму допомагає ставити під сумнів очевидне і шукати істину, яка може стати фундаментом для подальших відкриттів у філософії, етиці та технологіях.

Таким чином, критичне мислення є життєво важливою навичкою, яка позитивно впливає на всі аспекти нашого життя, від особистого до професійного та суспільного. Розвиток цієї навички дозволяє людині бути більш свідомою, відповідальною і здатною адаптуватися до змін у швидко змінюваному світі.

Бенджамін Франклін і сучасна багатозадачність:

чи можлива гармонія між продуктивністю та щастям?

Тетяна РИБАЛЬЧЕНКО, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Бенджамін Франклін називав час найціннішим ресурсом, і все його життя було прикладом ідеї постійного самовдосконалення. Франклін підкреслював важливість дисципліни та усвідомленого управління часом. Він жив за принципом: «Пам'ятай, час - це гроші», підкреслюючи необхідність ефективного використання кожної хвилини[1]. Однак сьогодні, коли багатозадачність стала майже невід'ємною частиною життя, зростає питання: чи дійсно прагнення до максимізації продуктивності робить нас щасливішими, чи, навпаки, руйнує наше відчуття гармонії??

Сучасні дослідження вказують на те, що багатозадачність не тільки негативно впливає на якість виконання завдань, але й знижує загальну ефективність [2-3]. Переключення між завданнями вимагає додаткових зусиль і призводить до втрати концентрації, що робить нас менш продуктивними. Франклін, який ретельно планував свої дні і виконував завдання послідовно, розглядав би багатозадачність як неефективне використання часу. Він підкреслював важливість концентрації, вважаючи, що лише через повну відданість завданню можна досягти найкращих результатів.

Багатозадачність створює постійний потік переривань, що впливає не тільки на нашу продуктивність, але й на наш психічний стан. Розпорошення уваги збільшує рівень стресу, адже кожне нове завдання вимагає нового рівня концентрації, що в довгостроковій перспективі призводить до вигорання. Якби Франклін жив у сучасному світі, він, ймовірно, вказав би на шкідливість такої практики, оскільки вона порушує гармонію між розумовою діяльністю і здоров'ям. У «Шляху до багатства» він радив поєднувати старанну працю з розумним відпочинком, наголошуючи: «Без відпочинку ні одна праця не буде плідною». Уміння знаходити баланс між роботою та відпочинком сприяє кращому самопочуттю і більшій задоволеності.

У своїх працях Бенджамін Франклін неодноразово підкреслював значення задоволення від роботи, навіть якщо вона вимагала великих зусиль. Він ставив перед собою цілі, які не лише сприяли особистісному зростанню, а й приносили внутрішнє задоволення. Нині, коли ми постійно перемикаємося між завданнями, у нас часто не залишається часу, щоб зупинитися і насолодитися процесом. Ми сприймаємо досягнення як рутину і лише «галочку» у списку справ. Ця втрата можливості повністю зануритися в процес зменшує наше відчуття щастя, оскільки ми втрачаємо відчуття завершеності та задоволення від добре виконаної роботи. Франклін, зі своїм підходом до роботи і прагненням до гармонії в житті, вказав би нам на важливість зосередження на моменті та розкриття потенціалу кожного завдання, яке є частиною нашого особистісного розвитку.

Для мислителя час був найціннішим капіталом, який слід використовувати розумно. Багатозадачність, попри спокусливі обіцянки «зеконотити час», часто виявляється нераціональним витрачанням цього капіталу без досягнення реальних результатів. Ми можемо виконувати більше завдань, але не обов'язково досягаємо більшого, якщо розсіюємо увагу замість того, щоб зосередитися на найважливішому.

Якби Франклін спостерігав за сучасною людиною, що постійно виконує безліч завдань, він, можливо, сказав би, що таке життя більше нагадує хаотичний рух, аніж цілеспрямований шлях. Він би порадив зосереджуватися на найголовнішому, відкидати зайве і наповнювати кожен момент змістом. Уміння спрямувати свою увагу на одну ціль могло б допомогти нам відчувати більше контролю над своїм життям. Він закликав вибудовувати розклад і дотримуватися його, проте не в гонитві за кількістю виконаних завдань, а у пошуках якості. Замість того, щоб намагатися «бути всюди,» ми могли б навчитися віддавати себе повністю одній справі й отримувати задоволення від глибини, а не широти виконання.

Мислитель підказав би нам звернути увагу на те, чи допомагає нам багатозадачність досягати нашої кінцевої мети або ж перетворює наше життя на нескінченну низку завдань. З його точки зору, багатозадачність може позбавляти нас щастя саме тому, що віддаляє від справжньої цілі, якою є не просто успіх чи продуктивність, а внутрішня гармонія та задоволення.

Отже, з позиції Б. Франкліна, продуктивність без зосередженості є лише марною витратою часу. Багатозадачність, хоч і створює ілюзію швидкості та результативності, насправді виснажує наші ментальні ресурси та віддаляє нас від відчуття щастя. Щоб досягти справжньої гармонії, варто повернутися до принципів, які сповідував філософ: цінувати кожен момент, фокусуватися на важливому і шукати задоволення в процесі. У цьому, можливо, і криється справжнє мистецтво продуктивності, яке водночас веде нас до особистого щастя.

Література

1. Франклін Б. Поради молодому купцеві [Advice to a Young Tradesman]. 1748. <https://minio.la.utexas.edu/webeditor-files/coretexts/pdf/174820franklin20advice.pdf>
2. Loh K. K., Kanai R. Higher media multi-tasking activity is associated with smaller gray-matter density in the anterior cingulate cortex // PLOS ONE. 2014. Т. 9. e106698. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0106698>.
3. Eyal Ophir, Clifford Nass, Anthony D. Wagner. Cognitive Control in Media Multitaskers // Proceedings of the National Academy of Sciences. 2009. Т. 106, № 37. С. 15583-15587. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.0903620106>.
4. Франклін Б. Шлях до багатства [The Way to Wealth]. 1758. <https://minio.la.utexas.edu/webeditor-files/coretexts/pdf/175820franklin20wealth.pdf>

Погляд на проблему культурного релятивізму глобалізованої Європи з позицій ніцшеанської етики

*Сергій НІКУЛІН, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD),
Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Фрідріх Ніцше, один із найвпливовіших філософів XIX століття, не був свідком процесу глобалізації в сучасному розумінні, але його ідеї про культуру, мораль та індивідуальність залишаються актуальними. Підхід Ніцше до культури та моральних цінностей, його критика релігійних догм та національних стереотипів, а також його ідея «переоцінки всіх цінностей» [1, с. 140] можуть бути використані для розуміння того, як він інтерпретує сучасний культурний релятивізм.

Культурний релятивізм, що відкидає жорсткі моральні та культурні судження на користь розуміння та визнання цінностей різних культур, був для Ніцше неоднозначним явищем. Ніцше усвідомлював різноманітність форм культурного самовираження і був прихильником унікальності культурної спадщини кожної країни. Однак його філософія ставила під сумнів цінність масової моральної одноманітності і критикувала прагнення рівності заради рівності (Gleichheit um der Gleichheit willen) і однаковості як загрозу справжньої індивідуальності та сили.

На його думку, прагнення до повної толерантності та рівності по відношенню до всіх культурних традицій може призвести до послаблення власної культури та втрати сенсу вищих цінностей [1, с. 75]. Для Ніцше

культурний релятивізм може бути механізмом, що веде до «зрівнялівки» за рахунок глибини та сили європейських культурних традицій. У своїй книзі «Так казав Заратустра» Ніцше засуджує слабку волю і прагнення до посередності, наголошуючи на необхідності зміцнення особистих і культурних якостей.

Сучасна глобалізація прагне інтегрувати світ на економічному та культурному рівні, що веде до конвергенції цінностей та зближення культур. Ніцше, мабуть, побачив би у цьому загрозу автономії європейської культури, яка ризикує втратити свою самобутність під тиском універсальних цінностей та комерційних інтересів. Ніцше вважав, що культура повинна прагнути до автентичного самовираження, а не до наслідування та універсалізації.

У сучасній Європі глобалізація часто супроводжується ідеями мультикультуралізму та толерантності, але Ніцше, можливо, бачив у цьому скоріше формальність, ніж справжню повагу до культури. Ніцше стверджує, що справжня повага до культури полягає не в її інтеграції до загальнокультурної сфери, а в її збереженні та розвитку. На думку Ніцше, це може спричинити занепад «високої» культури, яка, по суті, не може існувати в єдиному просторі без місця для величі та самобутності.

Одна з центральних ідей Ніцше – «воля до влади». Це прагнення окремих людей та культур до самоствердження та подолання посередності. В умовах культурного релятивізму він стверджував, що європейські культури мають розвивати «волю до влади» [1, с. 139] та встановлювати свої власні культурні пріоритети. Ніцше виступав не за відмову від чужих культур, а за здатність і право на культурне самовизначення. На його думку, важливо не те, що всі культури рівні, а те, що кожна культура має волю і силу висловлювати, і розвивати себе відповідно до власних ідеалів, а не до зовнішніх норм.

Розуміння Ніцше культурного релятивізму передбачає, що сучасна європейська культура може втратити свою глибину та індивідуальність, якщо піддається тиску глобалізації та мультикультуралізму, які замінюють автентичність зручними та поверхневими цінностями. Його філософія наголошує на необхідності переосмислення всіх цінностей, що в контексті сучасності може означати створення нової культурної парадигми, яка не піддаватиметься релятивізму, а навпаки, зміцнить і розвине індивідуальність європейської культури.

Міг би Ніцше стверджувати, що європейські суспільства повинні приділяти більше уваги своїм культурним корінням і унікальності, а не намагатися інтегруватися в єдиний глобальний простір? Так, на думку автора, для цього є підстави.

Таким чином, філософія Ніцше дає нам інструмент для критичного аналізу проблеми культурного релятивізму в сучасній Європі, підкреслюючи важливість унікальності, сили волі та індивідуальності у світі, де глобалізація та універсальні цінності все більше розмивають межі між культурами [2, с. 206].

Література

1. Ніцше, Ф., Так казав Заратустра. Жадання влади. Перекладач: Анатолій Онішко. Київ: Навчальна книга, 2021, – 416 с.
2. Фрідріх Ніцше. По той бік добра і зла (Прелюдія до філософії майбутнього). Генеалогія моралі: пер. з нім. / Фрідріх Ніцше; Пер. Анатолій Онішко; Вступ Сільс-Марія; Ред. Петро Тарашук.– Львів: Літопис, 2002.– 320 с.

Свобода волі та детермінізм

Денис ПЕСТУХОВ, здобувач освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Свобода волі та детермінізм є двома концепціями, що стосуються природи людських рішень та дій. Свобода волі означає здатність людини ухвалювати рішення незалежно від зовнішніх обставин чи впливу минулого. Це поняття утверджує автономію людини та її відповідальність за власні вчинки. Проте детермінізм, який стверджує, що всі події та дії мають свої причини, обумовлені фізичними чи психологічними законами, ставить під сумнів можливість справжньої свободи. Згідно з ним, кожен вибір можна розглядати як результат попередніх подій, що зумовлює неминучий ланцюг причинно-наслідкових зв'язків.

Існує компромісна теорія сумісності, або компатибілізм, у якій деякі філософи стверджують, що свобода волі може існувати в рамках детермінізму. Вони пояснюють, що хоча наші дії можуть бути передбачуваними в певному контексті, ми все ж маємо можливість діяти добровільно та відповідально в межах цих умов. Водночас, прихильники жорсткого детермінізму стверджують, що свобода волі є лише ілюзією, створеною нашим суб'єктивним переживанням: ми відчуваємо, що ухвалюємо рішення вільно, хоча насправді кожен вибір є частиною вже зумовленого ланцюга подій. Захисники свободи волі, натомість, покладаються на унікальну роль людської свідомості, здатної піднятися над обумовленими впливами, що робить людину відповідальною за власні рішення. Здатність до рефлексії та саморозуміння дозволяє переосмислювати детерміновані обставини і шукати альтернативні шляхи.

Водночас, сучасні дослідження нейронауки, такі як експерименти Бенджаміна Лібета, показують, що рішення можуть ухвалюватися на несвідомому рівні ще до того, як свідомість їх усвідомить. Це може свідчити про певний автоматизм у поведінці, ставлячи під сумнів роль свідомої волі у прийнятті рішень. Питання свободи волі та детермінізму має також глибокі етичні наслідки, оскільки воно визначає, наскільки особа відповідальна за свої дії. Якщо свобода волі є лише ілюзією, це вимагає переосмислення понять справедливості та покарання, адже на цьому базуються наші уявлення про етику та правосуддя.

Свобода волі та детермінізм створюють основу для багатьох філософських дискусій про природу людської автономії та відповідальності.

Свобода волі визнає, що люди здатні приймати рішення незалежно від зовнішніх чи внутрішніх впливів, що забезпечує самовизначення та можливість обирати між різними варіантами поведінки. Це надає людині право відповідати за свої дії, адже її рішення є усвідомленими та добровільними. Водночас детермінізм, що спирається на принцип причинно-наслідкових зв'язків, припускає, що кожен акт чи подія мають свої детермінанти. Отже, рішення індивіда можуть бути передбачуваними, оскільки визначаються генетичними факторами, життєвим досвідом та зовнішнім середовищем.

Ця проблема породила ряд підходів до питання сумісності свободи волі з детермінізмом. Компатибілізм стверджує, що детермінізм не обов'язково виключає свободу волі. Згідно з цією позицією, люди можуть діяти за власним бажанням, навіть якщо їх вибір детермінований певними обставинами. Це припущення обґрунтовує моральну відповідальність, вважаючи, що свобода не полягає в абсолютній незалежності, а в здатності діяти відповідно до власних мотивацій та намірів. Такі філософи, як Девід Юм та Томас Гоббс, розглядали свободу як сумісну з детермінованими умовами, де важливо не відсутність причин, а можливість діяти без примусу.

Проте критики компатибілізму, зокрема представники інкомпатибілізму, вказують, що будь-яке визначення волі як детермінованої позбавляє її сутності свободи. Вони стверджують, що справжня свобода можлива лише в разі відсутності детермінуючих причин, тобто коли наші вчинки не обумовлені жодними зовнішніми чи внутрішніми факторами. Ця позиція стає підґрунтям для філософського індетермінізму, який допускає можливість випадкових та невизначених подій у природі, що відкриває простір для істинної свободи вибору.

Нейронаука вносить додатковий вимір у цю дискусію, пропонуючи експериментальні дані, що ставлять під сумнів традиційні уявлення про свідомий вибір. Дослідження, як-от експерименти Лібета, показали, що рішення можуть виникати на несвідомому рівні ще до того, як людина їх усвідомлює. Це породжує аргументи на користь автоматизму та сумнів щодо повної свободи вибору.

Важливість цієї проблеми для етики та права не можна переоцінити, оскільки питання відповідальності та справедливості залежать від наявності або відсутності свободи волі. Якщо людські дії визначаються детермінованими причинами, тоді традиційні уявлення про покарання як відплату можуть втратити сенс, а правова система потребуватиме перегляду. Натомість, якщо свобода волі є реальною, це підкреслює важливість морального вибору та відповідальності за вчинки, утверджуючи ідею людської автономії та гідності.

Фрідріх Ніцше. Воля до влади у сучасному світі

*Тимофей ВИННИЧЕНКО, здобувач освіти,
Науковий керівник – Світлана ЧМИХУН, кандидат філос. наук, доцент,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Філософське осмислення впливу влади на більшість сфер суспільного життя має велике значення для розвитку соціально-гуманітарної думки. Стає зрозумілим, що влада охоплює ширші категорії соціальних явищ, ніж вважалося раніше. Феномен влади охоплює практично всю сферу соціальних відносин і, значною мірою, зумовлює внутрішню сутність самої людини. Прояви цього феномена в соціальній реальності багатогранні й мають широкий діапазон задіяних у них суб'єктів. У владних відносинах беруть участь у тій чи іншій формі практично всі члени суспільства. Влада виявляється масштабним суспільним феноменом, що впливає на долю кожної людини. Таким чином, номінальна влада в суспільстві виявляється лише зовнішньою оболонкою складнішого за своєю сутністю явища. У своєму творі «Воля до влади» Ніцше ставить волю до влади, як основну рушійну силу всього світу. Воля до влади не обмежується лише політичним або соціальним значенням, вона виражається у прагненні до самоствердження, до переваги та до подолання особистих обмежень. Все у світі рухається цією волею – не лише люди, а й природа, суспільні структури, культура і навіть наука. «Що таке добро? Все, що помножує в людині чуття сили, жадання влади і, зрештою, саму силу. Що таке зло? Все, що походить від слабості. Що таке щастя? Коли відчуваєш, як зростає сила, отже, долається опір. Потрібна не вдовolenість, а більша могутність, не просто мир, а війна; не чеснота, а дія». [1]

У сучасному світі філософська концепція волі до влади передусім має прояв у прагненні контролю над особистим життям та контролем над особистою долею. Люди у наші дні дедалі частіше обирають успіх та автономність від суспільства на шкоду традиційним представленням про життєві цінності. Таке бачення світу може бути розглянуто, як спроба втілення у життя концепції «Надлюдини», яка руйнує соціальні, моральні та культурні обмеження та, знаходячи справжню свободу, створює свої особисті цінності.

Важливим проявом прагнення сучасного людства до концепції «Надлюдини» є прагнення до технологічного розвитку. Прагнення людства у подоланні своїх біологічних обмежень через науку та технології є нічим іншим, як спробою подолання своїх природних обмежень. Таке мислення у сучасному світі створило ідею у подоланні за рахунок технологій не тільки обмежень зовнішньої середовища, а й обмежень людського тіла або розуму. Концепція технологічного подолання людських слабкостей отримала назву «Трансгуманізм». У свій час Ф. Ніцше закликав до прагнення до влади над своїми слабкостями, трансгуманісти у сучасності прагнуть до здобуття влади над біологічними обмеженнями.

Одним із ключових моментів філософії Ф. Ніцше є його критика традиційної моралі, особливо християнської. Він стверджував, що сучасна

мораль, заснована на християнських цінностях смирення, самопожертви та рівності, придушує природне прагнення людини до влади та утвердження себе. У сучасному світі християнська мораль дійсно відійшла на другий план, проте, їй на заміну у сучасному світі з'явилися ідеології, що зайняли таку саму нішу «абсолютної істини». У сучасності, під впливом релятивізму, ми бачимо, як суспільства дедалі частіше ставлять під сумнів традиційні етичні норми, пропонуючи нові форми моралі, які враховують різноманітність людського досвіду. Вони стверджують, що сучасні системи моралі часто обслуговують інтереси певних еліт чи інституцій, які використовують мораль як засіб контролю. Наприклад, критикується вплив релігійних догм на політичні рішення чи соціальні інститути, що можуть пригнічувати індивідуальну свободу чи права людини.

Література

1. Ніцше Ф. Жадання влади. Спроба переоцінки всіх цінностей / Перекладено за виданням: Friedrich Nietzsche. Werke, Band VIII, Leipzig, 1899. [Електронний ресурс] / Бібліотека української літератури. – Електрон. дані. – Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3782>

Екзистенційно-аксіологічний аспект нігілізму у філософії Фрідріха Ніцше

Дмитро ГАПЛЕВСЬКИЙ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез — Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Екзистенціалізм з'являється тоді, коли людина опиняється в межовій ситуації, з одного боку вона відчуває загубленість, занепокоєність, покинутість у обточуваному просторі, а з іншого боку, коли вона шукає вибору, коли вона апелює до онтологічної свободи, коли вона усвідомлює свою відповідальність. Екзистенціалізм підкреслює, що людина відповідає за свої дії лише тоді, коли діє вільно, має свободу волі, вибору і засоби їхньої реалізації. Формами прояву людської свободи є творчість, ризик, пошук сенсу життя та інше.

У енциклопедії сучасної України нігілізм (від лат. nihil – ніщо) визначається як світоспоглядання та спосіб людського світовідношення, що містить інтенції заперечення, свавілля, відчаю, розчарування, недовіри тощо. Нігілізм виражається у запереченні існування Бога, безсмертя душі, свободи волі, могутності розуму, можливості пізнання, об'єктивності моралі, духовних підвалин буття, культурних засад, суспільного устрою, прав націй на самоідентифікацію та самовизначення, оптимістичних перспектив людської історії [1].

Виявом нігілізму є світонастанова, що відповідає ситуації межування з екзистенційною «безоднею», для Ф. Ніцше стає засобом переоцінки цінностей.

Фрідріх Ніцше один з перших хто намагався не лише знайти причини нігілізму, а й подолати його. Для цього зробимо аналіз другого розділу

«Генеалогії моралі», де Ніцше простежує походження вини, яку людина переживає в кризових ситуаціях.

Ніцше вважає, що у тварин ознакою витривалості є здатність все забувати. Людині ж, у ході історичного розвитку, не вдалося втратити властивість забувати, а навпаки вона набула протилежної якості – пам'ять. Ніцше пише, що «йдеться зовсім не про чисту пасивну неможливість звільнитися від враження минулого і про активну волю незвільнення, про волю, яка завзято хоче того, що вона вже один раз хотіла, точніше кажучи, про пам'ять волі»[2]. Він говорить про те, що людина стала до такої міри впорядкованою і завбачливою, що з необхідністю може зробити для себе припущення на майбутнє. Тож, маючи свідомість, людина має бути відповідальною, щоб людина твердо пам'ятала своє слово і виконувала свою обіцянку, необхідно закріпити цю обставину в голові.

Він пише, що «Інстинкт відкрив у почутті болю найпотужніший допоміжний засіб мнемоніки ... Чим гірша людська пам'ять, тим жахливіший вигляд приймають звичаї. Зокрема, суворість кримінальних законів дає нам зразок відповідності тих зусиль, які необхідно докласти, щоб подолати забуття і зберегти пам'ять рабів які намагаються порушити закон, елементарні вимоги соціального життя»[2]. Ніцше розглядає громадянську провину, а саме кризовий випадок, коли дебітор не може розрахуватися зі своїм кредитором. Вважалося, що збитки повинні викликати біль у кредитора, отже, він міг помститися за себе. Саме в цій галузі права зобов'язань Ніцше знаходить джерело походження моральних понять провини, свідомості і святого характеру обов'язку: «Змусити страждати приносить дуже велике задоволення. Той, кому завдано шкоди, отримував в обмін за доставлені йому неприємності неймовірно приємну компенсацію: це справжнє свято...» [2]. Дійсно, довгий час відповідальність не існувала як поняття, німецькою слово «вина» дуже близько до слова «борг».

Говорити про справедливість і несправедливість як таких безглуздо..., тому що «життя проявляється постійно в своїх елементарних висловлюваннях, у вигляді зла, порушення, експлуатації, руйнування, і воно немислимо без цього». Тож далі Ніцше розвиває думку про покарання, яке, на його думку, не створює «спотвореної свідомості» і приходить до моральної вини.

«Спотворена свідомість» є хворобою, якою заразилася людина, коли, будучи напівтвариною пристосовувалася до дикого життя, та раптом виявилася ув'язненою примітивною державою: її жорстокі інстинкти обертаються проти неї, і вона може розірвати саму себе.

Ніцше складає генеалогію спотвореної свідомості. Спочатку був інстинкт свободи, загнаний углиб, пригнічений у народах, поневолених першим соціальним порядком, нав'язаний сильними. Ці народи, будучи неспроможними протистояти сильним, прирекли себе до страждання і знайшли у тому задоволення. Як поняття безкорисливості, самозабуття могли укласти у собі ідеал, для Ніцше це є кризою моральної свідомості: «Задоволення, яке відчуває

безкорислива людина, людина, яка жертвує собою, – це задоволення жорстокості» [2].

З іншого боку, борг, що визнавався примітивними співтовариствами по відношенню до предків-богів як захисників племені та засновників раси. Що сталося з цією свідомістю обов'язку з появою християнства? Ніцше зазначає, що «пришестя християнського бога – найвищого ступеня дива, що коли-небудь раніше мало місце, – максимально посилило почуття обов'язку на землі». У спотвореній свідомості ця віра стала ідеєю обов'язку перед Богом, який людина ніколи не зможе повернути. Звідси людина стала розглядати себе у своєму бутті і вона стала «грішником». І саме у формі гріха постала моральна провина.

На думку Ніцше, завдання молоді могло б, якщо в неї будуть сили, стояти так: повернути людській істоті її безгрішність, позбавитись відчуття вини, стати вільною і відповідальною людиною.

Як бачимо Ніцше прагне зрозуміти особистість, знайти вихід з кошмарів епохи – епохи подвійної моралі в усьому: у відносинах з людьми, націями, державами, у відношенні до самого себе.

Таким чином екзистенційно-аксіологічний аспект нігілізму, у філософії Фрідріха Ніцше, виступає усвідомленою характеристикою, що втілилася у викритті оман цінностей в історії людства як хвороби сучасної йому європейської культури.

Література

1. Нігілізм / Т. В. Лютий // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-7408>

2. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. (Прелюдія до філософії майбутнього). Генеалогія моралі: пер. з нім. / Фрідріх Ніцше; Пер. Анатолій Онишко; Вступ Сільс-Марія; Ред. Петро Тарашук. – Львів: Літопис, 2002. – 320 с. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nietzsche_Friedrich/Po_toi_bik_dobra_i_zla_Henealohia_morali.pdf?PHPSESSID=1keq4dri39ublcr1o4ipbhso22

Корупція як суспільна проблема крізь призму беконівського підходу

Віталій ЛЕОНОВ, здобувач освіти

Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Френсіс Бекон (1561-1626), англійський філософ і засновник емпіризму, був переконаний, що людські знання повинні бути очищені від забобонів, хибних уявлень і соціальних пасток, які заважають поступу людства. Його теорія «ідолів» або «ідолопоклонств» (idola), що відображають різні форми хибного мислення, може бути застосована як методологічна основа для аналізу корупції[1]. Відповідно до його філософії, можна припустити, що Бекон засудив би корупцію як перешкоду розвитку суспільства, гідності і наукового поступу, розглядаючи її як форму суспільної патології, що має глибоке коріння у людській природі і соціальних структурах [2].

В системі Бекона чотири види «ідолів» спотворюють людське мислення і заважають досягненню об'єктивного знання: «ідоли племені», «ідоли печери», «ідоли ринку» та «ідоли театру» [3]. Ці ідеї допомагають зрозуміти не лише психологічні основи корупційної поведінки, але й умови, що сприяють її поширенню в суспільстві [2]. Ідоли племені – це упередження, притаманні людській природі, такі як прагнення до влади, схильність до егоїзму та жадібності [1]. Бекон зазначав, що люди часто віддають перевагу швидким вигодам, аніж довгостроковому суспільному добру. У контексті України, де корупція стала одним із проявів цих «ідолів», Бекон вказав би на потребу трансформації суспільної свідомості та культивування чесності як особистої і колективної цінності [4]. Важливо виховувати відповідальність перед суспільством і підсилювати моральні принципи, що утримують від спокус до зловживань владою. Ідоли печери – особисті упередження, що виникають з індивідуальних схильностей, інтересів чи виховання. Сучасні українські чиновники, виховані в культурі, де корупція може бути сприйнята як «норма» або як спосіб досягнення успіху, схильні виправдовувати свою поведінку та підпадати під вплив власних інтересів [2]. Бекон вважав, що тільки критичний аналіз та освіта здатні протистояти індивідуальним упередженням, отже, можна припустити, що він підкреслив би важливість реформування системи освіти і виховання, що культивувала б чесність і прозорість. Ідоли ринку] це забобони, що виникають у процесі соціальної взаємодії [3]. Уявлення про те, що корупція є «необхідним злом», або що державна служба передусім служить для особистої вигоди, є прикладами «ідолів ринку» [2]. Бекон розглядав би їх як перекручені ідеї, що формуються на основі соціального тиску і спотворених уявлень, які зміцнюються в колективній свідомості. Він би наголосив на необхідності прозорості в державному управлінні та відповідальності перед суспільством, щоб уникнути маніпуляцій і взаємного підкріплення хибних уявлень. Ідоли театру – догматичні уявлення або теорії, нав'язані авторитетами [2]. У суспільстві, де корупція поширена, можуть існувати ідеологічні або політичні конструкції, що виправдовують зловживання владою. Наприклад, переконання, що «корупцію неможливо подолати» або що «без хабарів система не працюватиме» є прикладами таких ідолів. Бекон би закликав до критичного осмислення подібних тверджень та до наукового підходу до реформування інституцій. Він би, імовірно, підтримав інституційні зміни, що базуються на об'єктивних даних і є реальними, а не символічними.

Бекон був палким прихильником наукового методу, і його підхід до корупції, ймовірно, також був би прагматичним і раціональним [1]. Він вважав, що суспільство повинно орієнтуватися на досвід і факти, а не на переконання і забобони. Для подолання корупції в Україні Бекон підкреслив би важливість дослідження причин корупції та впровадження ефективних, перевірених практик управління, що спираються на об'єктивні дані. Наприклад, це може включати аналіз прозорих процедур, незалежний контроль та механізми підзвітності, що сприятимуть зниженню рівня корупції.

Бекон вірив, що мораль і цінності є наріжним каменем суспільства, і реформування цих цінностей є ключовим для боротьби з будь-якими вадами суспільства [4]. Для подолання корупції в Україні, на думку Бекона, потрібно не тільки впроваджувати закони, але й змінювати свідомість громадян, виховувати нові покоління на основі ідеалів прозорості, служіння суспільству і справедливості. Він би закликав до створення освітніх програм, що сприятимуть формуванню моральних якостей, таких як чесність, відповідальність та патріотизм, необхідних для здорового суспільства.

Отже, застосовуючи ідеї Френсіса Бекона до сучасної України, можна зробити висновок, що він засудив би корупцію як один із найбільших бар'єрів до прогресу суспільної єдності та гідності [3]. Його теорія ідолів, націлена на очищення мислення від помилкових ілюзій, може стати філософською основою для боротьби з корупцією, вказуючи на необхідність системної освіти, прозорого управління і раціонального підходу. Бекон би закликав українське суспільство долати хибні уявлення, відмовлятися від згубних звичок і поступово формувати культуру відкритості та доброчесності як основу суспільного життя.

Література

1. Картунов О. Ідеї прийдешнього інформаційного суспільства та суспільства знань у творчій спадщині Френсіса Бекона 2007. - № 1. - с. 48-56.
2. Гриб В., Конотопенко О. Актуальність правових та морально-політичних настанов видатного англійського мислителя XVI-XVII ст. Френсіса Бекона // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. - 2019. - Вип. 28. - С. 85-90.
3. Гумін О. М. Законотворча діяльність Френсіса Бекона // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2021. - Вип. 67. - с. 21-24.
4. Шевцов С. П. Сер Френсіс Бекон і зіткнення двох систем права // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2021. - Вип. 32. - С. 126-132.

Про дружбу як етичну цінність

Максим ЛУГВИНЕЦЬ, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ольга ГАПЛЕВСЬКА, старший викладач,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Дружба – це одна з найбільш цінних та значущих форм міжособистісних відносин, що охоплює різноманітні аспекти етики та етикету. Протягом тисячоліть філософи, такі як Арістотель, Сенека, Конфуцій, Кант та інші, наголошували на значенні дружби у житті людини. Вона будується на взаємній довірі, чесності, емпатії, а також потребує дотримання норм поведінки та принципів етикету, що дозволяють уникнути непорозумінь та підтримувати стосунки гармонійними.

У контексті етики дружба має особливе значення, оскільки сприяє моральному розвитку особистості. Через дружбу людина навчається співчуттю, терпимості та вмінню підтримувати інших. Друзі допомагають один одному досягати нових цілей, долати труднощі, і разом з цим вчаться краще розуміти

себе і оточення. Важливо зазначити, що в основі справжньої дружби лежать етичні принципи: здатність приймати іншу людину такою, якою вона є, бути чесним та відкритим у спілкуванні, що дозволяє будувати довготривалі та глибокі зв'язки.

Етикет у дружніх стосунках також грає важливу роль, оскільки він визначає правила поведінки, що допомагають уникнути конфліктів та зберігати взаємоповагу. Етикет у дружбі вимагає ввічливості, тактовності та уваги до почуттів іншої людини. Наприклад, здатність уникати зайвої критики, вчасно вибачатися за непорозуміння та поважати особистий простір іншого — це прояви етикету, які підтримують здорові стосунки. Окрім того, дотримання етичних норм та правил етикету допомагає будувати довіру, що є основою будь-якої дружби.

Таким чином, дружба – це не лише особистісний зв'язок, а й важливий елемент морального виховання, що формує людину як повноправного члена суспільства. Вивчення аспектів етики та етикету у дружніх відносинах дозволяє глибше зрозуміти, як повага, чесність та взаємопідтримка допомагають підтримувати здорові та довготривалі стосунки, які приносять радість і задоволення обом сторонам.

Дружба є унікальною цінністю в етичному контексті, адже вона допомагає людині розвивати і збагачувати моральні якості. Багато філософів і мислителів підкреслювали, що дружба є не лише емоційним, але й етичним зв'язком. Арістотель, наприклад, вважав, що існує три типи дружби: дружба задоволення, користі та дружба заради морального добра. Саме останній тип дружби є найвищою формою стосунків, бо він побудований на взаємному пошуку добра та морального розвитку. Справжня дружба спонукає людей до позитивних змін, викликає бажання бути кращими і сприяти розвитку свого друга.

Крім того, дружба є основою етичної поведінки, адже передбачає чесність, співчуття та відповідальність. Коли ми дружимо з кимось, ми беремо на себе обов'язок підтримувати його морально, співпереживати та допомагати розвиватися. Справжня дружба дає нам приклад того, як спілкування на основі довіри та відкритості може впливати на моральний розвиток особистості. Такі стосунки дозволяють людям не тільки отримувати, але й віддавати, виховуючи в собі чесність, щедрість та альтруїзм.

Етикет у дружбі відіграє вирішальну роль у збереженні гармонійності та стабільності стосунків. Дотримання певних норм ввічливості, тактовності та взаємоповаги допомагає уникнути непорозумінь і конфліктів. Наприклад, вміння слухати, не перебивати, коли друг висловлює свої думки або переживання, є основою добрих манер у дружніх відносинах. У дружбі важливо дотримуватися певної дистанції, навіть якщо стосунки дуже близькі: поважати особистий простір, не втручатися в особисті справи без запрошення, не нав'язувати своїх поглядів.

Етикет також допомагає у вирішенні конфліктів між друзями. Наприклад, вміння вибачитися за образливі слова або визнати свою помилку дозволяє

зберегти взаємоповагу, навіть якщо виникла напружена ситуація. У дружніх відносинах етикет також включає вміння проявляти вдячність – навіть за маленькі добрі вчинки. Така вдячність не лише робить стосунки приємнішими, але й поглиблює довіру між друзями, додаючи дружбі глибини.

Важливим аспектом дружби є етична відповідальність перед другом. Це означає, що кожен учасник стосунків повинен бути готовий нести відповідальність за свої слова та дії, адже вони впливають на почуття та емоційний стан іншої людини. Наприклад, якщо друг просить нас про допомогу або підтримку, важливо відповісти на його прохання або принаймні чесно пояснити, якщо немає можливості допомогти. Відповідальність також проявляється у тому, щоб поважати таємниці друга, не розголошувати їх, що є частиною етичної довіри.

Етична відповідальність також включає вміння об'єктивно оцінювати ситуацію. Якщо друг робить помилку, наша задача – не лише підтримати його, але й допомогти йому виправити ситуацію. Це може вимагати від нас готовності висловити конструктивну критику, але зробити це тактовно і з розумінням. Завдяки цьому дружба стає взаємним розвитком, де кожен з друзів допомагає іншому досягати нових етичних висот.

Отже підсумовуючи все вище сказане дружба сприяє духовному та моральному розвитку людини, будуючи її вміння цінувати інших. Через взаємну підтримку та довіру ми вчимося справжній етиці – розумінню, що доброта й уважність до ближнього не лише роблять нас кращими, а й приносять радість та задоволення в наше життя.

До питання духовного світу людини у творчій спадщини Григорія Сковороди

Тетяна СИЧ, здобувач освіти

*Науковий керівник тез – Ольга ГАПЛІВСЬКА, ст. викладач
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Сьогодні ми спробуємо розкрити деякі питання творчості великого митця, філософа, мандрівника – Григорія Савича Сковороди.

Погляди Г. Сковороди формувалися під впливом античної філософської культури, особливо епікуреїзму та стоїцизму, символічної думки неоплатоників, філософії періоду Київської Русі, та, звичайно, безпосередній його вчителів у Києво-Могилянській академії – Ф. Прокоповича та Г. Кониського. Але ще більшою мірою вони відобразили особливості особистості Г. Сковороди, унікальність його дару мандрівного філософа. Жага до свободи, як зробити людину щасливою, на що спиратися у своєму житті, що є оточуючий нас світ – ось далеко не всі питання які розкриваються в його творчій діяльності.

Григорій Савич Сковороди був дуже освіченою людиною. Світогляд Г. Сковороди має чітко орієнтований пантеїстичний характер – він розуміє Бога

не як верховну всемогутню сутність поза природою, миром та людиною, а як сенс смислів, що скрізь – у природі, людині, світі. Основними положеннями філософії Г. Сковороди є ідеї про дві натури та три світи. Три світи – макрокосм (природа), мікрокосм (людина) та «світ символів» (духовний світ символів Біблії) – уявляють себе в «двох обличчях»: видимій натурі, зовнішнім, не справжнім, буттям і невидимим чином – істинним можливості людського розуму. Він вважав, що джерелом пізнання духовної сутності речей є саме Біблія. Стверджуючи думку, що істинним Богом є природа, закон всього сущого, що має голос істини, Г. Сковорода пише: «Бог, природа і Мінерва є те саме». Недарма Сковорода казав: «Щоб пізнати Бога, треба пізнати себе...». Майже усі свої діалоги та трактати він присвятив роз'ясненню «Святого письма». Він вважав, що людина, пізнаючи себе та навколишній світ, самостверджується, розвиває свої природні схильності, здібності, обирає свій шлях і, як бджола, «сродною» працею досягає своєї мети та у цьому знаходить своє щастя, виконує своє земне призначення. З його концепцією «сродності» пов'язаний принцип «нерівної рівності». У діалозі «Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар світу» Сковорода ілюструє ідею символічного зображення Бога як «фонтану рівної нерівності». Він писав: «Ллються з різних трубок різні токи у різні сосуди, що навколо фонтана знаходяться. Меншій посуд менше має, але в тому рівен більшому, що наповнений доверху». У кожній людині своя доля і вияв Бога у кожній людині теж різний. Григорій Сковорода вважав, що через індивідуально неповторний зв'язок із Богом кожна людина відрізняється від інших за своєю внутрішньою природою. Увесь свій життєвий шлях віддав пізнанню себе, як людини в цілому, спираючись на Біблію.

Тож у центрі філософських пошуків Г. Сковороди – проблема духовного світу людини, її природи та призначення, сенсу життя та щастя.

Творча спадщина великого філософа була і буде невичерпним джерелом мудрості та життєдайної наснаги для українського та інших народів на дуже довгі віки.

Я вважаю, що Григорій Сковорода – український митець, мислитель, сучасний, як ніколи, але...

Але чи готові ми зараз, у часи бурхливого технічного прогресу, коли світ заповнили роботи та різноманітні гаджети, мислити, філософствувати, щоб пізнати себе та віднайти своє призначення, своє місце у Всесвіті?

Література

1. Горський В.С. Історія української філософії: курс лекцій. – К.: Наукова думка, 1997. – 287 с.
2. Григорій Сковорода Вибрані твори: В 2 т. - К., 1972.
3. Книга: Філософія за ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, ІСМВ та Харківський колегіум.
<http://www.nbu.gov.ua/node/6037>

Ідеї стародавньої індійської філософії в сучасному світі

Руслан ЦУКАНОВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD).

Науковий керівник тез – Ольга ПРОЦЕНКО, доктор філос. наук, професор

Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Відповідно до індійської філософської думки всесвіт живе циклічно. Наявні періоди існування всесвіту (манвантари), а також періоди коли всесвіт не існує (пралай). Під час останніх дух (пуруша) та первинна матерія (пракріті) об'єднані в єдине ціле, для опису чого в нас не існує ані слів, ані будь-якої уяви. Перший прояв майбутньої манвантари починається з розділення пуруші та пракріті, тобто духу та первинної матерії.

Якщо подивитися з цієї точки зору, то ми легко зможемо дати відповіді на такі запитання, на які здавалося б відповіді не існує.

По-перше, основним питанням західної філософії ще й досі вважається питання про первинність духу чи матерії. Як бачимо, це питання просто не має сенсу, оскільки дух і первина матерія проявляються одночасно.

По-друге, наша думка вже кілька тисячоріч переймається такими питаннями як: «Скільки існує Земля? Скільки існує Всесвіт?» Індійська думка з давніх-давен дає відповідь на ці запитання. Всесвіт не має ані початку, ані кінця, він живе циклічно, тривалість манвантар та пралай однакова та є схожою на день і ніч. Чотирнадцять манвантар складають день Брахми (кальпу), ще чотирнадцять пралай ставлять ніч Брахми, що разом створюють добу Брахми. 360 діб Брахми складають рік Брахми. 100 років Брахми становить вік Брахми (ВП.1.3.17-22 [2]). І так у нескінченність.

По-третє, навіть досі науці та філософії важко знайти точну відповідь що таке жива матерія, а що таке нежива матерія. Індійська філософська думка ніколи не мала сумнівів в цьому питанні: вся матерія жива, «мертвої матерії не існує» [3]. Різниця не якісна, а кількісна: наскільки проявляється життя в тому, що ми вважаємо неживою матерією.

Д-р Радхакрішнан вважав, що «в Індії було вирішено важку задачу — викликати у народі інтерес до метафізики. <...> Засновники філософських систем докладають зусилля до соціально-духовного перетворення країни <...> її основний характер і мотиви формувалися філософськими мислителями і релігійними умами <...> Ідея Платона про філософів як правителів та керівників суспільства набула в Індії своє перетворення на життя» [4]. Тобто те, що ми ще й досі вважаємо неможливою утопією, насправді вже давно існує в Індії.

Відповідно до опублікованих крупінок езотеричної мудрості структуру світів та будову людини можна уявити наступним чином:

«1. Три вищих основи, які розглядаються як єдине ціле, — істинний суб'єкт в людині, єдиний свідок усіх змін, що переживає людина» [1]. Це і є та сама Трійця, про яку говорять в усіх релігіях. «Однак провести грань між Пурушею, Авьяктою й Атмою всередині нас на теперішній час неможливо» [1].

«2. Духовний елемент — Будді, що означає «мудрість»» [1].

«3. Безсмертна душа, інтуїція — «манас вищий». <...> Ця основа — чистий розум. Вона і створює індивідуальність людини і може бути названа також совістю» [1].

«4. Інтелект — «манас нищий», <...> природа розумова» [1].

«5. Відчуття — «кама», що означає бажання, <...> природа пристрастей та емоцій, або почуттів» [1].

«6. Життєва основа — «прана», що означає життєдіяльність, <...> цю життєву силу ми назвемо ефірною основою, <...> саме ця «життєва основа» і є фактором, що організує наше фізичне тіло» [1].

«7. Фізична матерія — <...> «стухла бхута», <...> тобто грубе тіло» [1].

Приймаючи цю модель, можна сформулювати деякі положення.

Стосовно циклічності проявів Всесвіту: «Цей циклічний процес, що лежить в основі світобудови, у філософії Стародавньої Індії позначався спеціальним поняттям «кальпа», що означає «уяву». Визначення цілком вірне: Всесвіт — воістину уява Бога-Творця, й аналіз об'єктів доводить, що все, що існує, є не більш ніж образи та ідеї» [1].

Стосовно дуалістичних моделей (санх'ї, йоги та міманси): «Це співвідношення Буття і Небуття є неминучим при будь-якому прояві <...>. В усьому, навіть і на фізичному плані, ви знайдете це співвідношення: скрізь два елементи, два полюси, плюс і мінус, додатне та від'ємне. Початок цієї подвійності, що виявляється скрізь та в усьому, виникає саме тут, на другому ступені Божественного прояву [див. рядок № 2]» [1].

Стосовно повноти нашого сприйняття світу: «Реальність приведенного до порядку світу існує тільки для розуму і в категоріях розуму. <...> Реальність усього світу в цілому, в усій його повноті та складності, постулює усесвітній досконалий дух, Ішвару, що містить в собі ті частини всесвіту, які ми не сприймаємо» [5]. Це знаходить підтвердження в тому, що за даними Wilkinson Microwave Anisotropy Probe (WMAP) [6] звичайна матерія (ordinary matter) становить лише 4,5 % всесвіту, а решта: 22,7 % — темна матерія та 72,8 % — темна енергія, про які сучасна наука тільки починає строїти гіпотези. Так запропонована українськими вченими Рябковим В. І. та Толмачьовим М. Г. гіпотеза бі-речовини, в якій ««темна» маса є донором для речовини, що «світиться»», кванти «темної маси» (тахіони) мають форму псевдосфери [7], досить близько підходить до стародавньої уяви про стадії створення всесвіту: «Енергія Логосу, вихровим рухом неймовірної швидкості «просвердлює дірки у просторі» всередині первинної щільної матерії, і цей вихор життя, вбраний у витончену оболонку з недиференційованої матерії, і є первинним атомом; ці первинні атоми і їх агрегати, розповсюджені по всьому всесвіту, створюють всі підрозділи духу-матерії найвищої сьомої сфери. Шоста сфера створюється завдяки тому, що деякі з незчисленних міріад названих первинних атомів створюють, зі свого боку, вихори в найгрубіших агрегатах матерії своєї власної сфери, і такий первинний атом, поміщений у спіральне коло з найгрубіших комбінацій сьомої сфери, стає найтонкішою одиницею духу-матерії або первинним атомом шостої сфери. Ці атоми шостої сфери й їх нескінченні

комбінації створюють підрозділи духу-матерії шостої сфери. Атом шостої сфери, своєю чергою, спричиняє вихровий рух у найгрубіших агрегатах своєї власної сфери й, обмежений стелею цих найгрубіших агрегатів, стає найтонкішою одиницею духу-матерії або первинним атомом п'ятої сфери. В свою чергу і ці атоми п'ятої сфери й їх комбінації створюють підрозділи духу-матерії п'ятої сфери. Той же процес повторюється при послідовному створенні духу-матерії четвертої, третьої, другої та першої сфери. Таким чином виникають сім великих областей всесвіту, оскільки справа йде про їх матеріальні складові» [8]. Це можна уявити вважаючи: «атоми 5-ї сфери як Атма, атоми 4-ї сфери як Атма, поміщена в матерію Буддхі; атоми 3-ї сфери як Атма, поміщена в матерію Буддхі та Манас; атоми 2-ї сфери як Атма, вбрана в матерію Буддхі – Манас – Кама; атоми самої нижчої сфери як Атма, вбрана в матерію Буддхі – Манас – Кама та Стхула» [8]. Тобто науці залишилося ще шість разів повернути цей ключ, для відкриття таємниці всесвіту. Крім того замість гіпотези бі-речовини треба прийняти гіпотезу семи-речовини.

Стосовно взаємодії суб'єкт–об'єкт: «Створивши самосвідомість [ахамкару], Махат стає об'єктом цієї самосвідомості та приймає ім'я Манас [див. рядки №№ 3–5]» [1]. «В упанішадах поява принципу Матерії пояснюється роздвоєнням Божественної самосвідомості (ахамкари) на суб'єкт і об'єкт. Об'єктивний бік позначається як «Велика Дружина, що наповню весь простір», під якою мається на увазі космічна субстанція, цнотлива матерія. На цю об'єктивну цнотливу матерію впливає суб'єктивний елемент, інакше кажучи, Божественна самосвідомість (ахамкара), активна основа природи; кругообертальні рухи, що відбуваються внаслідок цього створюють усі світові вихори» [1]. Таким чином: «Один і той самий елемент — одночасно і життя, і форма: життя — відносно нижчої основи і форма — відносно вищої» [1].

Структура світів та будова людини дає змогу зрозуміти чому за допомогою людського розуму (манасу) ми не можемо скласти вірну уяву про Брахмана (істинно сущого), Брахму (буття), шакті (буття-небуття), махат (божественну свідомість) та буддхі (самосвідомість). Відповідь полягає в тому, що все перелічене знаходиться вище манасу (на більш високому стані вібрацій, які для розуму є недосяжними), саме тому філософи постійно впадають і будуть впадати в спекулятивні розмови про них доти, доки еволюція людства не дасть змогу підняти наш рівень свідомості на вищі плани всесвіту. (Це також можна порівняти з намаганням побачити атоми за допомогою оптичного мікроскопу.)

На завершення, наведемо дві аналогії.

Перша. Світа можна порівняти з долонею людини. Долоня розгалужується не декілька пальців, але вони залишаються єдиними з нею — це атоми окремих живих істот, які завжди поєднані в одне ціле з Брахманом. Далі на цю долоню ми одягаємо багатошарову рукавичку з окремими пальцями — тіла (ментальне, астральне, ефірне та фізичне), що приховують пальці (атми) один від одного. Чи є долоня у рукавичці реальною? І так і ні. Якщо ми приймаємо за реальне очевидність — рукавичку — ні, бо вона не є людиною, в неї немає свідомості і т. д. Якщо ми вважаємо за реальне пальці (яких ми не

бачимо, а тільки з власного досвіду вважаємо, що вони мають бути всередині) — то ми складаємо більш точну уяву про людину.

Друга. Брахмана можна порівняти з закритим ноутбуком. Перша стадія створення Всесвіту відповідає його розділенню на Брахму та пракриті — тобто відкриттю кришки ноутбука, коли ви «розділяєте» його на системний блок та монітор (хоча вони є нероздільними і завжди залишаються поєднаними). Далі виконується Power-On Self Test — POST (нехай це буде появою махата), після чого завантажувач запускає складний процес завантаження операційної системи (створюються чотири нижчих світа — Трійця впадає в Четвірицю). Для виведення інформації на екран вона спочатку рендеридися у відокарті — все, що ми бачимо навколо нас, спочатку відбувається в ментальному, а потім в астральному світах. До речі, колір будь-якого пікселя на екрані створюється комбінацією трьох основних кольорів — саме так, як будь-який об'єкт є комбінацією трьох гун.

Після цього ви можете бачити не екрані багато різноманітних образів — це і є наш фізичний світ. Чи є він реальним? І так і ні. Якщо ми прийнемо за реальні ті образи, що ми бачимо на екрані — ні (бо вони минуці, тобто не є вічними). Якщо ми вважаємо реальністю TFT-матрицю монітора — так (бо вона «практично вічна», переживаючи багато робочих сесій — кальп).

Література

1. Chatterji, Mohini Mohun. Sacred Religious Philosophy of India [Text] / London : Reeves and Turner, — 1898. — 216 p.
2. The Vishnu Purana. Ancient annals of the god with lotus eyes / Translated from the Sanskrit by McComas Taylor [Text]. — Australian National University Press, — 2021. — 562 p.
3. Hillarion. Teachings of the Temple [Text] in 2 vol. V. 1 Halcyon : The Temple of the People, — 1925. — 360 p.
4. Radhakrishnan, S. Indian Philosophy [Text] in 2 vol. V. 1 New York : The MacMillan Company, — 1951. — 738 p.
5. Radhakrishnan, S. Indian Philosophy [Text] in 2 vol. V. 2 New York : The MacMillan Company, — 1951. — 808 p.
6. Dark energy [Electronic code] — URb: https://en.wikipedia.org/wiki/Dark_energy — 16.10.2024.
7. Кириленко, М. В. Етапи розвитку принципу відносності / Кириленко М. В., Рябков В. І. // Proceedings of V International Scientific and Practical Conference 2024: Perspectives of Contemporary Science: Theory and Practice Lviv, Ukraine 24-26 June 2024. pp. 287-289. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-perspectives-of-contemporary-science-theory-and-practice-24-26-06-2024-lviv-ukrayina-arhiv/>.
8. Besant, A. The Ancient Wisdom [Text] / London : Theosophical Publishing Society, — 1898. — 500 p.

Spiritual Values of Buddhism

Dmytro VYKHODTSEV, Degree Candidate

Mentor – Anatoliy KUZNETSOV, Professor KhAI

National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institut»

Buddhism, one of the world's most ancient and widely practiced religions, offers a distinctive spiritual framework that has profoundly shaped global spirituality,

philosophy, and ethics. Its core spiritual principles – mindfulness, compassion, and non-attachment – extend beyond religious boundaries, influencing fields like psychology, wellness, and moral philosophy. In our increasingly interconnected world, where intercultural dialogue and personal spiritual discovery are growing, understanding Buddhism’s spiritual teachings is particularly relevant.

Over its long history, Buddhism has branched into several traditions, each carrying these spiritual values forward in unique ways. Theravāda, Mahāyāna, and Vajrayāna, the three major schools of Buddhism, highlight different facets of these values while sharing the common aim of reaching enlightenment. Foundational teachings such as the Four Noble Truths and the Eightfold Path serve as the basis for Buddhist ethics and spiritual practice, guiding both personal development and societal harmony.

Buddhism is primarily divided into three major schools, each offering distinct interpretations of spiritual values:

1. Theravāda: The oldest branch, Theravāda emphasizes personal enlightenment through meditation, wisdom, and strict discipline.

2. Mahāyāna: This school stresses collective enlightenment and compassion for all sentient beings, encouraging the path of the bodhisattva, a figure dedicated to achieving enlightenment for the benefit of others.

3. Vajrayāna: Known for its esoteric practices, Vajrayāna combines Mahāyāna teachings with complex rituals aimed at transforming desires into wisdom.

Central to Buddhist spiritual philosophy are the Four Noble Truths:

1. The Truth of Suffering (Dukkha): Life inherently involves various forms of suffering.

2. The Truth of the Cause of Suffering (Samudaya): Craving and attachment are the primary causes of suffering.

3. The Truth of the Cessation of Suffering (Nirodha): Ending craving and attachment leads to the cessation of suffering.

4. The Truth of the Path to the Cessation of Suffering (Magga): The Eightfold Path provides a guide to overcoming suffering and attaining inner peace.

Buddhism provides various constructive spiritual paths, focusing on alleviating human suffering, nurturing peace, and encouraging ethical living. Its teachings emphasize cultivating wisdom, moral behavior, and mental discipline—seen as crucial steps toward enlightenment.

1. Mindfulness and Meditation: Mindfulness has become one of the most widely recognized aspects of Buddhism in modern culture. It promotes living fully in the present moment, free from distractions and negative emotions. Through meditation, practitioners develop concentration, awareness, and insight, gradually realizing the impermanence of all things.

2. Compassion and Loving-Kindness: Compassion (*karuṇā*) and loving-kindness (*mettā*) lie at the core of Buddhist values. These practices inspire Buddhists to care for the well-being of all living beings. The meditation on loving-kindness helps dissolve feelings of anger and resentment, replacing them with warmth and care.

3. Non-Attachment and Impermanence: A key teaching of Buddhism is that attachment leads to suffering. By understanding the transient nature of everything, individuals can let go of attachments to material goods, desires, and even relationships, fostering deeper inner peace and balance.

Buddhism, with its emphasis on mindfulness, compassion, and ethical behavior, offers a deeply enriching spiritual path for modern seekers. Its focus on personal growth, understanding the nature of reality, and cultivating compassion makes it a fascinating tradition to explore, particularly when engaging with cultures where Buddhism is prevalent. By grasping its fundamental values, individuals can cultivate greater empathy and respect for different spiritual traditions, contributing to a more harmonious and understanding world.

References

1. <https://www.britannica.com/topic/Buddhism>; “Britanica”
2. <https://www.learnreligions.com/buddhism-basics-449722>; “Religion Learning”
3. <https://plato.stanford.edu/index.html> ; “Stanford Encyclopedia of Philosophy”

Секція III. Проблеми сучасної науки та аерокосмічного інженерінгу: новації і інновації.

Поетика аерокосмосу: українська культурна традиція

Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Українська культурна традиція відкриває багатомірний світ поетичного відношення до неба як в цілому, мріяння про польоти, так й в сфері аерокосмічного інжинірингу зокрема. Політ в народній творчості – це своєрідне перевтілення, трансформація, яка дає змогу перемогти силам добра над злом. Політ допомагає залишити позаду все старе, недобре, складне, він дає надію, що після приземлення буде краще, легше та по-новому. Таке ідеалізоване відношення залишається навіть в сучасному мистецтві: поезія, живопис, музика.

Найбільш цікавим твором в контексті нашого дослідження стає пісня на вірші Михайла Петренка «Небо».

Дивлюсь я на небо та й думку гадаю:
Чому я не сокіл, чому не літаю,
Чому мені, Боже, Ти крилець не дав?
Я б землю покинув і в небо злітав...

Виданий перший раз у 1841 році, вона має декілька варіантів, багато перекладів та дивовижну історію. Український романтизм як літературний напрямок XIX століття відрізняється естетизацією буденності, звернення до ідеалізації мрії та чуттєвого досвіду. Дослідники історії української літератури відмічають своєрідне космічне світосприйняття, яке характерне для

романтизму, найяскравіше виявилось саме в поезіях Петренка, підкреслюють медитаційні ознаки його творчості [3, с. 113].

Слова цього вірша, а потім пісні відгукаються у людей, які стають амбасадорами неба, які не стримують себе у своєму мрійництві. У 1962 року вона стала однією з двох перших пісень, виконаних людьми в космосі: на радянському космічному кораблі «Восток-4» її заспівав українець Павло Попович. Впродовж сеансу радіозв'язку в Центрі управління польотами був присутній Сергій Корольов, також за походженням українець. У космосі Павло Попович заспівав пісню «Дивлюсь я на небо...», начебто для Корольова і знаючи, що пісня йому до вподоби. Попович та Корольов були дивовижними мрійниками, які творили сучасну історію освоєння Космосу. Ця пісня має особистий сайт в інтернеті.

Інший вірш Миколи Вороного «Ікар», присвячений трагічній загибелі Левка Мацієвича – обдарованого інженера-конструктора в галузі суднобудування та повітроплавання, сміливого авіатора, українського патріота, подвижника ідей національного визволення України. «Ікаром назвав Левка Мацієвича поет Микола Вороний. Міф про крилатого юнака, який, пустуючи, піднявся надто високо в небо, за що й розплатився власним життям, згадався Вороному за очевидною аналогією. Мацієвича так само полонили краса й зухвальство польоту, можливість кинути виклик земному тяжінню...» [1, с.5].

О Ікаре нещасливий!
О Дедалів славний сину,
Я мов бачу в цю хвилину
Вид і погляд твій звабливий!
Світлий образе, блискучий!
Ти стоїш переді мною
Гордий силою міцною
І одвагою могутий...

Міфологізація аерокосмічного простору дає змогу трансформувати емоції авіаційної трагедії, долучені епітети, які також романтизують образ авіатора, створюють атмосферу великої пошани та гордості. Така поетика дозволяє нам вшановувати пам'ять загиблих героїв, проживаючи наші переживання.

У поетичних творах українських авторів космос часто стає метафорою духовного пошуку та містичного самопізнання. Це не лише фізичний простір, але й вимір буття, де людина намагається зрозуміти своє місце у Всесвіті. Василь Стус, наприклад, у своїх віршах використовує космічні образи для глибшого осмислення теми екзистенційної свободи та особистого вибору. В листах до сина Василь Стус пише: «Є така приказка: дурний думкою багатіє. Вкрай гидка приказка. Такі дурні, що багатіють думкою, — літають перші в космос, пускаються з Магелланом довкола світу, йдуть на багаття з Джордано Бруно». Багатіти думкою про мрію до неба стає гарною метафорою, яких доволі багато в його творчості.

Чистяк Д. проводить аналіз космологічної символіки в поетичній творчості видатного українського поета В. Стуса. «Пізнання ВСЕСВІТУ поет

здійснює за допомогою серії бінарних опозицій: ПОРЯДОК– ХАОС, ВЕРХНІЙ СВІТ–НИЖНІЙ СВІТ, ВОГОНЬ–ДЕРЕВО, ВОГОНЬ–ВОДА, ПЕЧАЛЬ–РАДІСТЬ, СМЕРТЬ–ВОСКРЕСІННЯ» [2, с. 333].

У культурній свідомості космос стає символом трансцендентного пошуку, що охоплює не тільки окрему особистість, а й націю загалом. Космічні образи в українській культурі відображають вічне прагнення до піднесення, до виходу за межі обмеженого, досягнення нових горизонтів, де межі земного існування розчиняються в нескінченності.

Література

1. Український Ікар : до 145-річчя від дня народження Левка Мацієвича : бібліографічний покажчик (з фондів ОУНБ ім. Д. І. Чижевського) / Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського ; укл. Н. П. Андрійченко; ред. Н. Ф. Калашнікова ; відп. за випуск Є. Г. Літвінова. – Кропивницький, 2022. – 40 с.: фото.

2. Чистяк Д. О. Космологічна концептосистема в поезії в. Стуса вісник мариупольського державного університету // Серія: філологія, 2018, вип. 18 с.330-335.

3. Шарова Т.М. Історія української літератури I пол. XIX ст.: навчальний посібник – Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 21017 – 278с.

Краса і користь у інтеракціях іміджевих стратегій міжнародних авіакомпаній

Лідія КОМКОВА, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Краса, як концепція, є однією з найбільш складних і суперечливих у філософії, культурі, психології та соціології. Ця ідея має безліч аспектів і може тлумачитися по-різному в різних культурах і епохах. Один з аспектів краси – це стандарти, що визначають, які риси вважаються привабливими та бажаними у певній культурі.

У сфері авіації поняття краси виявляється в різних проявах. Одним з них є дизайн літаків та їхніх інтер'єрів, де кожна лінія, кожен кут, кожен кольоровий акцент обдумані й вибрані з метою не лише функціональності, але й естетичної привабливості. Від розкішних салонів першого класу до стильних та ергономічних кабін економ-класу, кожна деталь відображає увагу до дизайну та забезпечує пасажирів комфорт та задоволення від подорожі. Поняття краси в авіації також охоплює високу технологічність та точність виробництва літаків, їхню граційність у польоті, а також вміння пілотів майстерно керувати цими машинами в повітрі, створюючи гармонійний образ, а також у враженнях, які вона одаровує під час подорожей над неймовірними краєвидами та пейзажами.

В авіації особливо помітний взаємозв'язок між технічною досконалістю і красою. Ще на світанку авіації конструктор літаків капітан Фербер говорив: «Гарний літак літає добре, а негарний – погано», – вважав видатний авіаконструктор О. К. Антонов.

Авіаційна галузь є динамічною галуззю з гострою конкуренцією. Регуляція, структура міжнародної конкуренції, соціально-економічна криза,

спричинена COVID-19 і війною в Україні, роблять цей сектор ще більш жорстким.

Авіакомпанії повинні не тільки адаптуватися до мінливих ринкових умов і технологічних удосконалень, але й переосмислювати та будувати власні стратегії, щоб не відставати від поточного етапу зростання в авіаційній галузі, яка стикається зі значними потрясіннями, що впливають на діяльність авіакомпаній. Це аспекти, які включають внутрішню взаємодію та мотивацію співробітників, а також зовнішній імідж і комунікації зі споживачами.

Поняття інтеракції дає змогу розглядати її і як соціальну взаємодію авіакомпаній та їх цільових аудиторій. Взаємодія в комунікації може бути, наприклад: фізичною (реєстрація на рейс авіакомпанії тощо); цифровою (перегляд сайту, сторінок в соціальних мережах); аналоговою (звернення в службу підтримки клієнтів по телефону, перегляд реклами).

Зазвичай інтеракції реалізуються внаслідок дії реклами, сторінок в соціальних мережах та власних інтернет-ресурсів, клубів та спільнот споживачів, в пізнаваності компанії за рахунок відомого засновника або знаменитості, участі у виставках, благодійних заходах, спонсорства, програм лояльності до клієнтів.

Якби не повномасштабне вторгнення РФ, то сьогодні в Україні б говорили про плани розвитку, нові маршрути, чартери на відпочинок та модернізацію злітно-посадкових смуг, зовнішній імідж і комунікації зі споживачами. Однак українське небо закрито для цивільних польотів, і зараз цивільна авіація України переживає, можливо, найтяжчі часи у своїй історії.

Незважаючи на припинення авіаперевезень, українські авіакомпанії вживають заходів для збереження своєї діяльності та персоналу. Війна призвела до повної зупинки цивільної авіації в Україні: всі українські авіакомпанії втратили можливість здійснювати польоти. Щоб утримати працівників і залишити флот у робочому стані, єдиним виходом було працювати за кордоном. Наразі українська авіакомпанія SkyUp одна з небагатьох, яка активно використовує цю можливість і здійснює рейси. Дякуючи цьому, компанії вдалося зберегти свій персонал.

Формування уявлень про «інтелект»: Логос contra Нус (до визначення сутності «штучного інтелекту»)

*Ілля КОСТРОВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Проблема штучного інтелекту у наш час стала предметом дискусій фахівців з різних галузей філософії, науки та культури. Специфікою філософського підходу до вивчення штучного інтелекту є осмислення його сутнісної природи, можливостей та меж використання з огляду на цілісність, цінність та гармонійний розвиток особистості, суспільства та світу в цілому. Одним з головних філософських питань постає завдання з'ясувати, наскільки

він може уподібнюватися людському (природному) інтелекту, тобто, чи може він мислити, розуміти, відчувати, аналізувати, і, в загальному сенсі, бути автономним, здатним самостійно приймати рішення, комунікувати з людиною.

Особливістю філософського осягнення дійсності є прагнення визначити такі сутнісні ознаки об'єкту рефлексії, які зумовлюють вирішення проблемних питань. Початку дослідження штучного інтелекту має передувати питання, що взагалі являє собою «інтелект», тобто, маємо дати відповідь на запитання які саме людські здібності та якості ми намагаємося відтворити у штучний спосіб. Першим кроком на шляху ознайомлення з предметом (об'єктом) зазвичай є звернення до його визначень, яких існують різні види. У цій роботі, пропонуємо розглянути семантичний, етимологічний та історико-філософський аналіз поняття інтелект.

Семантичний аналіз передбачає звернення до словників. Так, у «Словнику української мови» у 20-ти томах (2010 р.) надається таке тлумачення слова «інтелект»: це 1) розум, здатність людини думати, мислити; 2) рівень розумового розвитку. В той самий час, «розум» визначається як здатність людини мислити, відображати та пізнавати об'єктивну (!) реальність, а також, як загальний інтелектуальний розвиток. Отже, як бачимо, відбувається певне ототожнення інтелекту та розуму, при якому залишається невизначеним сам предмет, натомість відтворюється «тавтологічне коло», тобто інтелект стає рівнем розумового розвитку, в той час як розум – загальним інтелектуальним розвитком. Така ж само термінологічна невизначеність панує і у буденному, повсякденному використанні слів «інтелект» та «розум».

Проте, маємо зазначати, що будь який предмет отримує статус самостійного об'єкту рефлексії, коли він відокремлений від інших, схожих на нього предметів. Отже, метою стає визначення таких сутнісних аспектів термінів «інтелект» та «розум», на підставі яких ми будемо розрізняти ці поняття.

У «Філософському енциклопедичному словнику» за редакцією Володимира Шинкарука (2002 р), Євгеній Андросов пропонує наступне визначення: «Інтелект (від лат. *intellectus* – пізнання, розуміння, розсудок) – термін для означення вищої пізнавальної здатності мислення, яка принципово відрізняється *творчим, активним* характером від пасивних чуттєвих форм пізнання». Такий філософський підхід відкриває нове поле для пошуків. З одного боку, вписує поняття інтелект у ширше семантичне поле, де пізнавальна здатність мислення починає розглядається у певному співвідношенні із іншою пізнавальною здатністю – відчуттями, а з іншого – окреслює ще один шлях до розуміння суті терміну, а саме етимологічний.

Звернемо увагу, що етимологічно слово «інтелект» має латинське коріння, що знайшло своє відображення у більшості європейських мов, народи яких у науковому дискурсі послуговувалися, передусім, латиною. Ще цікавіший матеріал для аналізу отримуємо, якщо спробуємо віднайти відповідники латинського терміну «інтелект» у різних мовах. Так, наприклад, як пояснює Ален де Лібера у «Європейському словнику філософії», в українському

перекладі цей термін відповідає таким значенням як «здатність розуміти», «значення», «сенс».

Самий термін «інтелект» виникає та розповсюджується у середньовіччі, як спроба віднайти відповідник грецьким термінам, зокрема, маємо виділити два з них - це Логос та Нус.

Вчення про Логос у Гераклітом посідає центральне місце. Створивши діалектичну картину світу та акцентувавши увагу на мінливості («В одну й ту саму річку не можна увійти двічі»), постійному становленні («все тече, все змінюється») та невизначеності існування речей, він встановлює, так би мовити «межу» їх змінності – Логос, який тлумачить як «слово», «закон», «вчення», «доля». Саме Логос, тобто, слово (назва, ім'я) визначає внутрішнє існування речей, яке робить їх тотожними самим собі не дивлячись на зовнішню змінність та мінливість. Геракліт виділяє два протилежні його значення: Логос як загальний розумний закон, що задає ритм неперервним змінам і взаємним переходам речей, забезпечує стабільність і гармонію світу (принцип, причина, основа) та Логос у світі людей, слова, що ними користуються за власним розумінням та бажанням. Тому, на думку філософа, більшість людей не розуміють сенсу «вічного сущого» Логоса, що править світом. Надалі, Логос як онтологічна формотворча сутність речей стане центральним поняттям у стоїків, де він розкривається як «творчий вогонь», божественний розум та універсальна доцільність, яким підпорядковані світ і людина. У такому ж значенні Логос буде використовувати Філон Олександрійський, який застосовує метод екзегетики до Священних текстів юдеїв, які в подальшому складуть основу європейсько-християнського Старого Заповіту у Біблії, та розкриває їх основні положення за допомогою грецьких термінів античної філософії. Так, Бог визначається як трансцендентна Монада та у створенні світу потребує Посередника – Логос, який розуміється як Боже слово, розум, премудрість, закон існування всесвіту.

Отже, Логос, один з грецьких етимологічних відповідників терміну «інтелект», визначається як «оформлена» думка, розум як знання-інформація про предмети та стан речей. А у логіці Арістотеля «логос» оформиться у «поняття» як первинну форму мислення, що об'єднує предмети у класи та виділяє їх сутнісні ознаки.

Інший термін, Нус, найперше постає у Анаксогора як внутрішній голос, джерело пізнання істинних знань про світ (на відміну від чуттєвого), як частину чуттєво-матеріального космосу, визначальний принцип впорядкування речей. Для Анаксогора, Нус - це нескінченна річ, яка може бути частиною чогось іншого, проте сама не має частин: «Нус впорядкував все, що мало бути, і все що було і чого немає зараз і що є, і цей круговорот, в якому обертаються зорі, і місяць, і сонце, і повітря, і етер, що відокремлені».

У Арістотеля в «Нікомаховій етиці» Нус стає щораз абстрактнішою сутністю – однією з п'яти чеснот душі, що встановлює першопринципи. Спочатку в процесі пізнання вона опановує «техне» - практичні вміння, навички – «знання, як...», потім набуває «фронезіс» - практичної мудрості,

розсудливості, далі, «епістеме» - логічно виведених, наукових знань, і, зрештою, «софії» - теоретичної мудрості. Так, набуваючи практичного та теоретичного досвіду, людина пізнає Нус, тобто, опановує здатність/здібність до мислення. У Арістотеля, Нус – це своєрідний першодвигун (Деміург-майстер), форма для решти форм, вища чеснота людської душі, що віднаходить першооснови та порядки усього, що існує; термін, зміст якого не до кінця вловимий, але який має безпосереднє відношення до мисленнєвих здібностей людської душі. Нус-інтелект – це розуміння, здатність осягати внутрішній стан та порядок речей. Саме, при спробах його перекладу латиною, зокрема, Боецієм, у середньовіччі і вводиться термін «інтелект».

З часом термін «intellectus» набуває найрізноманітніших значень, серед яких слід виокремити розум (ratio), розуміння (conception), здатність до пізнання (нім. Erkenntnisvermögen), осягання (comprehendere), поняття (notion), значення (нім. Bedeutung), сенс (нім. Sinn) тощо. Усі ці відтінки значень в історії філософії множилися й перепліталися в різних контекстах. Терміни однієї мови поступово ставали частиною іншої, а спроби віднайти мовні відповідники лише заплутували непросту систему понять. В українській мові термін «інтелект» вживали на позначення феноменів мисленнєвої сфери, на кшталт «глузду» («здоровий глузд», тобто, правильна оцінка) чи «тями» («тямити», тобто, усвідомлювати, розуміти), що знайшло відображення у першій Українській загальній енциклопедії, яку видали у Львові в 1930-33 рр, де «інтелект» визначено як «здібність думати, що протиставляється волі та почуттю». Так термін остаточно утвердився у науковій терміносистемі української мови, проте, як і в інших мовах, визначеності це не додає.

Таким чином, у результаті семантичного, етимологічного та історико-філософського аналізу поняття «інтелект» досліджені два грецьких відповідники розумової діяльності, від яких його перекладали латиною – мовою, що стала основою для європейської наукової терміносистеми – це Логос та Нус. Ці терміни безпосередньо розкривають феномени мисленнєвої сфери діяльності людини, для позначення яких використовують близькі за змістом поняття «інтелект» та/або «розум». Проте, варто зазначити, що у античній традиції вони не є тотожними та мають відмінності. Якщо Логос як «слово», «розум», «закон» є знанням оформленим, визначеним певним чином, інакше кажучи, інформацією, що визначає впорядкованість речей та світу, то Нус виступає першопринципом, умовою для отримання будь якого знання, тобто, самою здатністю до мислення. Саме в цьому сенсі Ляйбніц до знаменного вислову Лока, що «немає в розумі (інтелекті) нічого, чому б не передували чуттєвий досвід та дослідження», додає «крім самого розуму (інтелекту)».

Варто зазначити що більша частина тлумачень значення інтелекту та розуму розглядаються невідривно від людини, як єдиного можливо об'єкту для аналізу. В контексті чого «штучний інтелект» також сприймається як об'єкт, схожий за поведінкою та можливостями до людини. Що повертає нас до проблеми порівняння людини і не людини в «Розум, мізки і програми» Джона Серля, який розділив інтелект на «слабкий інтелект», тобто, вміння швидко

обробляти та оперувати вже оформленим, запрограмованим знанням, та «сильний інтелект», який може бути здатним до створення та визначення принципів власної мисленнєвої діяльності.

Генеративний штучний інтелект в контексті теорії «маячні» Гаррі Гордона Франкфурта

*Денис СЕЛЮТІН, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник тез - Світлана ШИРОКА, канд. філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

У глобалізованому суспільстві, де інформаційний простір дедалі частіше формується за участі генеративних штучних інтелектів (ШІ), поняття правди, щирості та цінностей стають усе більш розмитими. Генеративний ШІ, здатний створювати тексти, зображення й навіть переконливі симуляції людських емоцій, піднімає фундаментальні питання, що стосуються сутності істини й комунікації. У світлі філософії Гаррі Гордона Франкфурта - зокрема його концепції «маячні» (bullshit) та відмінностей між брехнею й байдужістю до правди - можна дослідити, як генеративні моделі, що не керуються етичними або моральними імперативами, впливають на культурне розуміння правди.

«Однією з найвидатніших рис нашої культури є те, що в ній так багато маячні. Це всі знають. Кожен із нас вносить свою частку» [1]. Франкфурт підкреслює, що «маячня» гірша за брехню, адже вона не зосереджена на істині, а спрямована лише на створення ілюзії достовірності, яка обманює не через свідоме спотворення фактів, а через байдужість до них. Генеративний ШІ, що створює контент на основі статистичних закономірностей і без розуміння суті - це саме те, що втілює цю байдужість до істини, що може мати серйозні наслідки для суспільства в цілому. З огляду на це, постає питання: чи не стає генеративний ШІ інструментом «маячні» у філософському сенсі Франкфурта? І чи не ризикує людство втратити ціннісну основу комунікації та щирість як важливу моральну категорію?

У випадку з генеративним ШІ ми маємо справу з системою, яка генерує текст або інші види контенту не розуміючи суті того, що створює. ШІ не здатний до щирості, оскільки позбавлений емоцій, ціннісних орієнтирів та намірів. Його єдина мета - забезпечити вигляд правдоподібності, що й робить його потенційним джерелом «маячні». Цей феномен може загрожувати суспільному дискурсу і комунікації на декількох рівнях.

По-перше, велика кількість контенту, створеного генеративним ШІ, може затінити справжні ідеї та переконання, збільшуючи кількість поверхневих та неавтентичних виразів. Це може призвести до девальвації правди в інформаційному просторі, де людству буде важче розпізнавати те, що створено та підкріплено фактами, від того, що створено штучно з викривленням фактів.

По-друге, ризик втрати щирості як моральної категорії виявляється у зростаючій тенденції до автоматизованої комунікації. Замість того, щоб інвестувати у щире, емоційно насичене спілкування, суспільство може почати

цінувати швидкість і доступність, які пропонує генеративний ШІ, вище реальних людських емоцій та намірів. Це знецінює етику комунікації, коли слова втрачають свою особисту цінність і стають лише «наповнювачами» інформаційного простору.

Загалом, як зробити так, щоб людство не втратило ціннісну основу комунікації та здатність розрізняти істину від її поверхневої імітації? Франкфурт наголошував на важливості вибірковості у споживанні контенту та підкреслював значення щирості як моральної категорії. Суспільство повинно заохочувати щирість у спілкуванні та підвищувати її культурну цінність, аби уникнути девальвації правди. Також важливо створювати етичні стандарти для використання ШІ та підкреслювати особисту відповідальність за чесність у комунікації. Лише через ці заходи можна захистити суспільний дискурс від поверхневої «маячні».

Література

1. Frankfurt, H. G., (2005). *On bullshit* [онлайн]. USA: Princeton University Press. Режим доступу: doi: 10.1515/9781400826537

Філософія технології в сучасному етичному дискурсі

Володимир ОЛЕЩЕНКО, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Філософія технології стала надзвичайно актуальною наукою в епоху, коли технології буквально проникають у всі сфери людського життя – від побуту до найскладніших наукових досліджень. Філософія має не просто аналізує технології як інструменти, а ставити під сумнів саму суть їхнього існування та вплив на суспільство, культуру, моральні цінності та людську природу. У цьому контексті виникає потреба в етичному осмисленні сучасних технологічних досягнень та їхнього впливу на людину і суспільство.

Сучасні технології формують наше сприйняття світу та власної ідентичності. Вони кардинально трансформують способи нашого спілкування, роботи і навіть способи самовираження. З розвитком соціальних мереж з'явилося поняття онлайн-ідентичності, що стає вагомою частиною загальної ідентичності людини. Важливим питанням тут є вплив технологій на наше сприйняття самих себе. Кібернетичні протези, генетичні модифікації та інші біотехнології ставлять питання: де проходить межа між «людським» і «технологічним»? Чи можлива інтеграція технологій, не змінюючи фундаментальну природу людини?

Технологічні досягнення дозволяють збирати величезні обсяги даних, що спричиняє тривожні питання про приватність. Інтернет речей (IoT) та інші технології створюють ризик втрати контролю над власними даними. Це ставить питання: чи готові ми пожертвувати особистою приватністю заради зручності? Де проходить межа між безпекою та вторгненням у приватне життя? Розробка етичних рамок для захисту даних та приватності користувачів стає нагальною

потребою, оскільки саме в цій сфері існує ризик зловживань з боку держав та корпорацій.

Справедливий доступ до технологій залишається проблемою, яка загострюється через економічну нерівність. Технології часто розробляються в розвинених країнах, і багато з них залишаються недоступними для менш забезпечених регіонів. Наприклад, генетичні модифікації та інноваційні медичні послуги можуть допомогти подолати серйозні захворювання, але не всім це по кишені. Таким чином, технології, замість сприяння рівності, можуть поглиблювати соціальну і економічну нерівність, створюючи так званий «цифровий розрив».

Ще одним аспектом впливу технологій на людську свободу є поширення алгоритмів, які формують наші поведінкові звички та світогляд. Наприклад, алгоритми соцмереж визначають, які новини ми читаємо, які відео дивимося, з ким спілкуємося. Вони можуть підсилювати когнітивні упередження та спотворювати наші уявлення про реальність. Це ставить етичні питання про свободу вибору: чи дійсно наші рішення є нашими, чи вони обумовлені алгоритмами? Як запобігти маніпуляції свідомістю, коли такі системи проникають у всі аспекти життя?

Штучний інтелект (ШІ) є однією з найскладніших і найсуперечливіших сфер сучасної філософії технологій. Чи може машина ухвалювати моральні рішення? Наприклад, автономні автомобілі здатні обирати, кого рятувати в разі неминучої аварії. Чи маємо ми право надавати їм повноваження для таких рішень? Як визначити, хто несе відповідальність за помилки ШІ: розробники, користувачі чи самі автономні системи? Відповідь на ці питання вимагає не лише етичного обґрунтування, але й практичного впровадження регуляцій, які б запобігли використанню ШІ з небезпечними наслідками.

Сучасні технології відкривають можливості не тільки для вдосконалення, а й для зміни самого людського існування. Постгуманізм передбачає переосмислення людського тіла і розуму в умовах, коли технології можуть змінити нашу природу. Трансгуманізм, у свою чергу, підтримує ідею удосконалення людських можливостей через технологічні досягнення. Питання, що виникає тут: чи є це природним розвитком людства або ж ми ризикуємо втратити свою людяність у гонитві за вдосконаленням?

У цифрову епоху виникає ризик втрати автономії у власних рішеннях. Люди все частіше покладаються на технічні рекомендації, наприклад, на програми для покращення здоров'я чи планування фінансів. Це створює ризик втрати критичного мислення і спроможності до самостійного ухвалення рішень. Оцифрування допомагає у багатьох сферах, але водночас посилює залежність від зовнішніх рішень. Це може призвести до втрати моральної автономії та зниження здатності до відповідального вибору.

Технологічний розвиток має значний вплив на довкілля. З одного боку, технології можуть допомогти у вирішенні екологічних проблем, наприклад, створення відновлюваних джерел енергії. З іншого боку, технологічний прогрес супроводжується забрудненням довкілля, змінами клімату та вичерпанням

ресурсів. Питання екологічної відповідальності у філософії технології пов'язане з розробкою стратегій сталого розвитку, де технології використовуються для збереження життя на планеті.

З огляду на всі ризики, пов'язані з технологіями, необхідно створити глобальні етичні рамки та регуляції, які б визначали обмеження та права у використанні технологій. Це завдання не є простим, оскільки різні країни мають свої підходи до моралі та права, що ускладнює створення універсальних етичних стандартів. Важливо, щоб у цьому процесі брали участь не тільки технічні фахівці, а й філософи, щоб забезпечити гармонійний розвиток технологій.

**Ціннісний вибір і розвиток штучного інтелекту:
як автоматизація та цифровізація змінюють уявлення про людяність,
свободу та відповідальність**

*Гліб ГОЛУБЕНКО, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Сьогодні штучний інтелект (ШІ) стрімко інтегрується у всі сфери людського життя — від економіки і медицини до освіти і розваг. У такому світі питання про те, як цей розвиток впливає на наші фундаментальні уявлення про людяність, свободу та відповідальність, стає надзвичайно актуальним. Як автоматизація і цифровізація змінюють те, як ми бачимо себе і своє місце в суспільстві? Чи здатний штучний інтелект змінити нашу моральну і культурну основу? Метою цього виступу є обговорити, як ці процеси впливають на суспільні цінності і які наслідки це має для людства.

З розвитком ШІ виникає потреба у переосмисленні поняття людяності. Що таке «людяність» у світі, де технології можуть імітувати складні людські функції? Наприклад, комп'ютери вже сьогодні можуть розпізнавати емоції, вести розмови, генерувати творчий контент. Якщо раніше ці функції вважалися суто людськими, то тепер вони все більше виконуються машинами.

Коли ми сприймаємо ШІ як «розумного» чи «співчутливого», це змінює наше сприйняття соціальних норм. Люди починають прив'язуватися до роботів і віртуальних асистентів, надаючи їм людські якості, що може призвести до втрати реальних людських взаємозв'язків. Виникає ризик, що ця заміна справжньої людяності знецінює людську унікальність, позбавляючи нас особистої глибини у відносинах і почуттях. Як зазначає Дж. Каплан: «Автономні системи можуть замінити не лише людську працю, а й людяність, перетворюючи емоційну взаємодію на механічну функцію» (Каплан, 2020, с. 104).

Ще одним наслідком технологізації є зменшення живої комунікації. Люди можуть почати сприймати інших лише як «функції», що виконують ті чи інші завдання. Це особливо небезпечно в роботах, пов'язаних із доглядом, медициною та освітою, де емоційна емпатія є критично важливою.

З розвитком ШІ виникає питання про збереження свободи особистості, коли алгоритми починають приймати за нас рішення. Наприклад, алгоритми рекомендацій у соціальних мережах і маркетингу підштовхують нас до певного контенту, який відповідає нашим минулим діям і вподобанням. Виникає питання: наскільки наші вибори є вільними? Як зазначає Ю. Харарі, «збирання даних і штучний інтелект надають небачені можливості для контролю над людьми, що може серйозно обмежити їхню свободу» (Харарі, 2019, с. 156).

Сучасні технології можуть збирати і аналізувати величезні обсяги інформації про наше життя. Соціальні рейтинги, відеоспостереження, трекери активності — усе це створює середовище, де кожен наш крок підлягає аналізу і контролю. Таке проникнення в приватне життя викликає побоювання щодо свободи вибору та особистої автономії.

ШІ може обмежувати культурну різноманітність, підштовхуючи нас до споживання уніфікованого контенту, що підходить під загальні стандарти. Це призводить до того, що люди частіше бачать ту інформацію, яка відповідає їхнім попереднім інтересам, обмежуючи можливість для нових поглядів.

З розширенням можливостей ШІ зростає питання відповідальності — як за самі алгоритми, так і за їх використання. Хто повинен нести відповідальність за дії штучного інтелекту, особливо якщо вони призводять до негативних наслідків?

Розробники, користувачі і суспільство загалом несуть різну частку відповідальності. Наприклад, якщо алгоритм ухвалює рішення в медичній чи юридичній сфері, помилки можуть мати серйозні наслідки для людей. Це вимагає розробки нових етичних стандартів і регулювання для створення технологій, які б мінімізували ризики.

Питання, чи здатний ШІ нести моральну відповідальність, є дискусійним. Багато дослідників вважають, що відповідальність завжди залишається на людях, оскільки ШІ не має свідомості чи емоцій. Однак, через високий рівень автономності таких систем, суспільство змушене замислюватися про нові форми відповідальності, зокрема щодо управління цими технологіями. Важливо встановити етичні стандарти для розробників, користувачів і суспільства в цілому. Л. Флоріді зазначає: «Ми повинні переосмислити етику в умовах цифровізації, адже використання ШІ змінює наші уявлення про те, що таке відповідальність» (Флоріді, 2021, с. 212).

Принципи прозорості та справедливості повинні бути основою у створенні ШІ. Це включає подолання упередженості в алгоритмах, забезпечення етичного використання ШІ у всіх сферах і встановлення механізмів контролю за діяльністю автономних систем.

Штучний інтелект безсумнівно змінює наше уявлення про людяність, свободу та відповідальність. У цьому контексті важливо, щоб людство не втрачало своїх основних цінностей, і щоб технології слугували підтримці людяності, а не її заміні. Питання свободи, особистого вибору і відповідальності в умовах автоматизації мають залишатися у фокусі суспільних обговорень. Таким чином, завданням наукової спільноти є не лише розвиток

ШІ, а й створення ціннісних рамок для його використання, що захищатимуть і підсилюватимуть людські цінності. Це дозволить забезпечити відповідальний розвиток технологій, що підтримуватимуть суспільство, а не загрожуватимуть йому.

Література

1. Тегмарк М. *Життя 3.0. Доба штучного інтелекту* / Пер. з англ. – К.: КМ-Букс, 2018. – 480 с.
2. Бостром Н. *Штучний інтелект: Етапи. Загрози. Стратегії* / Пер. з англ. – К.: Наш Формат, 2018. – 432 с.
3. Харарі Ю. Н. *21 урок для XXI століття* / Пер. з англ. – К.: BookChef, 2019. – 384 с.
4. Флоріді Л. *Етика інформації* / Пер. з англ. – К.: КМ-Букс, 2021. – 320 с.
5. Каплан Дж. *Штучний інтелект: що потрібно знати людству* / Пер. з англ. – Х.: Фоліо, 2020. – 336 с.

Філософія кібербезпеки

*Олександр СЕМЕНЕЦЬ здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник тез - Ольга ПРОЦЕНКО, доктор. філос. наук, професор
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

У сучасному світі, де цифрові технології стали невід'ємною частиною життя, кібербезпека набуває все більшого значення. Водночас із технічними рішеннями, які захищають інформацію, постає низка філософських питань: як визначити межу між приватністю та контролем? Чи може держава втручатися в цифрове життя своїх громадян? Які етичні принципи мають лежати в основі розробки систем безпеки? Базуючись на цих тезах, я хотів би розкрити надважливі теми сучасного світу.

Філософія, як наука, що займається пошуком сенсу, етики та істини, допомагає аналізувати ці виклики на глибшому рівні. Вона ставить питання про відповідальність, свободу і людську природу у світі, де інформація може бути водночас ресурсом і зброєю. Концепції етики, онтології, політики та соціальної справедливості знаходять нове застосування в аналізі цифрового простору та його безпеки.

У цьому контексті, філософія кібербезпеки досліджує не лише технічні аспекти захисту даних, а й морально-етичні дилеми, соціальні наслідки глобального контролю та питання про те, як кіберпростір змінює наше розуміння реальності. Саме на перетині технічного прогресу та філософських ідей відкривається простір для дискусій про нові виклики, які стоять перед людством у цифрову епоху.

Для розуміння цих питань важливо не лише аналізувати сучасні технології, але й звертатися до філософських концепцій, які дозволяють осмислити фундаментальні аспекти кіберпростору та його вплив на наше життя.

Однією з ключових проблем є довіра до технологій і алгоритмів. Люди дедалі частіше передають свої особисті дані цифровим платформам, використовуючи мобільні додатки, соціальні мережі та сервіси електронної

комерції. У своїй праці «Принцип відповідальності» (2001) Йонас наголошував, що технологічний прогрес несе не тільки користь, але й ризики, які можуть загрожувати самому існуванню людства. Він підкреслював важливість відповідальності не лише перед сучасними поколіннями, а й перед майбутніми. У контексті кібербезпеки ця філософія закликає до усвідомлення довготривалих наслідків використання технологій, які впливають на довіру між людьми, державами та корпораціями [1]. Його підхід закликає як розробників, так і користувачів думати не лише про сьогодення, але й про те, як наші дії вплинуть на майбутнє цифрового суспільства.

Важливо підкреслити ще одну проблематику у сучасному світі - проблему приватності. Приватність завжди була однією з ключових цінностей людини, адже вона дозволяє кожному зберігати незалежність, свободу і контроль над своїм життям. Однак у цифрову епоху це поняття набуло нового значення, адже більша частина нашого життя тепер відбувається в інтернеті, де залишаються сліди наших дій, думок і зв'язків.

Іммануїл Кант пропонує філософський підхід, який наголошує на важливості поваги до людської гідності, автономії та права кожного вирішувати, як використовувати свої дані. У цифрову епоху, коли приватність перебуває під загрозою через технології, його ідеї мають ключове значення. Вони допомагають створювати системи, що базуються на принципах моралі, відповідальності та прозорості, які дозволять зберегти фундаментальні права людини в умовах швидкого технологічного розвитку. Автономія є основною умовою моральної дії, і кожна людина має бути здатною діяти відповідно до своїх моральних переконань, а не під зовнішнім тиском [2]. У контексті цифрової епохи це означає, що людина повинна мати контроль над тим, які її дані збираються, як вони використовуються і ким.

Філософські дебати щодо балансу між свободою і безпекою сягають своїм корінням у роздуми про природу держави, суспільства і прав людини. У контексті кібербезпеки ці питання набувають нового виміру, оскільки технології дозволяють досягти безпрецедентного рівня моніторингу і контролю. Ключова моральна дилема тут полягає у питанні: чи виправдане обмеження приватності та свобод заради забезпечення абсолютної кібербезпеки? Хочу розглянути це з позицій різних філософів і їхніх концепцій.

Мілль вважав, що свобода людини повинна обмежуватися лише тоді, коли її дії шкодять іншим. У контексті кібербезпеки це створює кілька важливих дилем: масове стеження, спрямоване на виявлення потенційних загроз, порушує приватність усіх, а не лише тих, хто становить небезпеку. Це означає, що тотальний захист може виходити за межі принципу мінімального втручання; Мілль би закликав до чіткого визначення меж і умов контролю, щоб уникнути ситуації, коли безпека виправдовує необмежене втручання у приватне життя. Міллевий підхід також ставить питання про пропорційність: чи дійсно тотальний захист приносить стільки користі, щоб виправдати масштабні порушення приватності [3]? Ханс Йонас у своїй «Принципі відповідальності» стверджував, що сучасні технології створюють нові ризики, які вимагають

обережного і передбачливого підходу. У контексті кібербезпеки це означає, що: впровадження тотального захисту повинно враховувати не лише короткострокову безпеку, а й довгострокові наслідки для свободи і суспільства; технології масового моніторингу повинні розроблятися з врахуванням моральної відповідальності перед майбутніми поколіннями. Йонас наголосив би на необхідності обмеження технологічного втручання, щоб уникнути дегуманізації суспільства [1]. Кантівська етика заснована на принципі автономії людини і її невідчужуваній гідності. У цьому контексті тотальний захист у кіберпросторі стикається з кількома фундаментальними протиріччями: людина як мета, а не засіб - системи тотального контролю, як-от масове стеження чи аналіз поведінки користувачів, перетворюють людину на об'єкт для досягнення мети - безпеки. Це суперечить категоричному імперативу Канта, за яким до кожної особистості слід ставитися як до самоцінної мети, а не інструменту; порушення автономії - Кант вважав, що моральні рішення мають ухвалюватися вільними і раціональними істотами. Якщо держава чи технології постійно стежать за людиною, це обмежує її автономію і свободу самовираження. Тотальний захист є морально проблематичним, оскільки ставить колективну безпеку вище за індивідуальну свободу і гідність [2].

Тотальний захист у кібербезпеці - це не лише технічне, але й моральне питання. Філософи, від Канта і Мілля до Йонаса, наголошують на необхідності захисту базових прав і свобод людини навіть у контексті глобальних загроз. Моральна дилема полягає у пошуку балансу між безпекою і свободою, між колективним благом і повагою до індивідуальності. Лише етичний, прозорий і відповідальний підхід може забезпечити цей баланс у цифровому світі.

У сфері кібербезпеки найчастіше обговорюють технічні аспекти: системи шифрування, антивірусні програми, алгоритми штучного інтелекту тощо. Проте людський фактор залишається найслабшою ланкою у забезпеченні цифрового захисту. Люди - користувачі, співробітники компаній, навіть фахівці з безпеки - часто допускають помилки, через які зловмисники можуть отримати доступ до конфіденційних даних або систем. Що таке людський фактор у кібербезпеці? Людський фактор - це сукупність дій, рішень, поведінкових моделей і слабкостей, які можуть впливати на ефективність кібербезпеки. Це включає: необережність - наприклад, недбале ставлення до паролів, відкриття сумнівних файлів або посилань; незнання - брак базових знань про кіберзагрози, таких як фішинг чи соціальна інженерія; емоційний тиск - люди можуть піддаватися маніпуляціям, наприклад, діючи в паніці через термінові запити шахраїв.

Кожен користувач має відповідати за свої дії у цифровому просторі, усвідомлюючи, що навіть одна помилка може завдати шкоди багатьом [1]. Компанії повинні забезпечувати належну освіту та умови для дотримання правил, а користувачі мають виконувати свої обов'язки [4]. Свобода людини не повинна шкодити іншим. У контексті кібербезпеки недбалість чи свідомо безвідповідальність можуть ставати загрозою для інших людей або організацій [3].

Людський фактор залишається найвразливішою складовою кібербезпеки, навіть за наявності найсучасніших технологій. Подолання цієї проблеми потребує інтеграції технічних рішень, освітніх програм та етичного підходу, який підвищує рівень відповідальності кожної людини за її дії у цифровому світі. Тільки поєднання технологій і свідомої поведінки дозволить досягти високого рівня захисту в умовах зростаючих кіберзагроз.

Тема кібербезпеки набуває особливого значення для нашої краї, оскільки вона перебуває в умовах гібридної війни, де кіберпростір став ключовим елементом сучасного протистояння. Україна вже кілька років є об'єктом кібератак, які використовуються як засіб політичного, економічного та військового тиску. Це робить вивчення та розвиток кіберзахисту життєво важливим для національної безпеки. У цифрових війнах основними засобами боротьби є кібератаки, злам систем, маніпуляція інформацією та використання штучного інтелекту, а головними питаннями стають захист суверенітету, приватності, цивільного населення та відповідальність за наслідки.

Філософи різних напрямків пропонують свої погляди на те, як сформулювати етичні принципи для цього нового типу конфліктів. Жан-Жак Руссо, хоча і жив у XVIII столітті, може бути залучений до обговорення етики кіберконфліктів через його ідеї про суспільний договір, природу людини і влади. З погляду Руссо, цифрові війни та кіберконфлікти можуть бути інтерпретовані як прояви порушення суспільного договору та руйнування гармонії між державою, суспільством і особистістю. Суспільний договір забезпечує рівність і свободу громадян в обмін на їхню згоду підкорятися загальній волі. У контексті кіберконфліктів: атаки на критичну інфраструктуру, системи управління чи інформаційний простір підривають засади суспільного договору, оскільки ставлять під загрозу безпеку громадян. Держава, за Руссо, є гарантом загального блага. Її нездатність захистити громадян від кібератак або участь у них є прямим порушенням цього договору. Ідеї філософа допомагають переосмислити цифрові війни з позицій моральної відповідальності, рівності та свободи. Він би наголосив на необхідності формування нового «кіберсуспільного договору», який би регулював поведінку держав, корпорацій і окремих осіб у цифровому просторі. Такий підхід спрямований на уникнення хаосу та забезпечення того, щоб технології служили загальному благу, а не перетворювалися на засіб руйнації [4]. Гайдеггер у своїх дослідженнях техніки зазначав, що технології є не просто засобом, а формою впливу на буття. У кіберконфліктах ця ідея наголошує на небезпеці: дегуманізації війни: застосування кіберзброї робить конфлікти абстрактними, віддаляє агресорів від наслідків їхніх дій, що може сприяти безвідповідальності; контроль техніки: кібервійни демонструють, як техніка може стати інструментом домінування, якщо вона не підпорядкована етичним принципам [5]. Згідно з Кантом, кожна людина повинна розглядатися як цінність сама по собі, а не як засіб досягнення цілей. Ця ідея знаходить застосування у сфері кіберконфліктів: захист цивільного населення: атаки на кіберінфраструктуру, які порушують права людей на приватність чи ставлять під загрозу їхнє життя, є порушенням

принципу автономії; заборона маніпуляції: використання фейкової інформації чи пропаганди для впливу на громадську думку суперечить етичним принципам поваги до людської гідності [2].

Різні філософи пропонують багатовимірний аналіз етики кіберконфліктів, акцентуючи увагу на відповідальності, прозорості, справедливості, захисті цивільного населення та обмеженні шкоди. У сучасному світі їхні ідеї спрямовують розробників і держави до створення таких норм і принципів, які допоможуть уникнути катастрофічних наслідків цифрових воєн і зберегти гуманістичні цінності навіть у новітніх конфліктах.

Якщо підсумувати всі наведені тези, то можна зробити висновок, що філософія пропонує не лише аналіз викликів, але й перспективу для створення справедливих норм поведінки в кіберпросторі. Вона нагадує, що кібербезпека - це не лише про технічні рішення, а й про цінності, які визначають, яким має бути суспільство в умовах цифрової трансформації. Спрямовуючи технології на благо людства, ми можемо забезпечити не лише безпеку, але й етичний розвиток майбутніх поколінь.

Література

1. Ханс Йонас. Принцип відповідальності: Етика для технологічної цивілізації / Дух і Літера. Київ, 2001.
2. Іммануїл Кант. Основи метафізики моральності / Київ: Основи, 2002.
3. Мілль Дж.С. Про свободу / Київ: Основи, 2009.
4. Руссо Ж.-Ж. Суспільний договір / Львів: Апріорі, 2010.
5. Гайдеггер Мартін. Питання про техніку / Львів: Афіша, 1997.

Ability to ask questions as the most important in Aircraft

Vitalii KASHTANOV, student

*Mentor – Iryna USHNO, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»*

The answer to the questions
that philosophy leaves unanswered
is that they need to be posed
differently.

– Georg Hegel, German philosopher
of the 18th and 19th centuries.

In everyday life, we often encounter misunderstandings. We ask questions that, to us, have one meaning, yet for someone else, the same words carry a different interpretation. Throughout human history, such issues have repeatedly arisen, hindering and continuing to hinder the development of technology, art, business, human relationships, law, and more.

Any invention begins with a question. This question usually serves as the initial idea for a new discovery in the universe of science and technology. A question is an idea or a thought about how to change a particular problem in society or in the specific lives of a group of people. This applies to the development of technology, manufacturing, and so forth. Take cars as an example: if a particular model from an

independent brand has a flaw, in the next model, the designers will either fix it or reduce its impact. A client raises a question about an issue, and then others work on addressing it.

A question can also inspire a new invention. If one scientist or a group of scientists manages to invent something, and this invention becomes widely known, other scientists and scientific communities begin asking themselves, «How did they do it? How did they make the calculations?» The final question in such a case becomes, «Why couldn't I invent this?» Throughout history, there have been numerous inventions created simply because people recognized the possibility of something new. The most obvious example is the atomic bomb, first developed by the United States and then, just four years later, produced by the Soviet Union. Scientists only needed to realize that such a thing was possible. In the hands of talented individuals, an invention became merely a matter of time. A well-posed question among a group of like-minded individuals created the drive to achieve it.

It should be noted that the inability to ask questions correctly can also lead to the invention of something new and unexpected. A poorly framed question can prompt someone with a different mindset or idea to create a different product or invention. An example of this is the creation of alternating current (AC) motors. Initially, the goal was to develop more efficient direct current (DC) motors, while AC motors emerged as an incredible innovation that no one had even imagined. This happened because the initial surge of current in AC is more powerful than the stable (direct) flow.

The ability to ask questions is valuable not only in the scientific world but also in the corporate world and economically dependent organizations. Many companies begin with a question that people pose to one another. For instance, Amazon: Jeff Bezos initially focused on buying and selling books online and encountered the issue that both sellers and buyers faced inconveniences, which led to the creation of the popular platform. This involved setting up logistics centers, finding new products, and improving the buying process. This approach continues today, with new ways to enhance delivery being constantly developed, which benefits everyone by driving down costs. It all started with a question posed to managers. A well-phrased question helped the company grow, and it continues to grow today. Now, other companies ask themselves if they can replicate this organizational success.

The ability to ask questions correctly also benefits interactions at smaller levels. Relationships between subordinates and supervisors are shaped by well-posed questions. This is a common issue across all workplaces and beyond. Sometimes, a subordinate needs to ask a specific and concise question that can significantly speed up task completion. Many well-posed questions can improve the entire workflow. Time that employees might otherwise spend on executing incorrectly assigned tasks can instead be directed toward the fast and effective completion of objectives. A good question means fewer follow-up questions about task execution, as subordinates will have a clear understanding, saving time for both the supervisor and the team. If a supervisor lacks the skill to ask questions properly, it can waste their time and prevent them from completing a set of tasks that others might accomplish within the

same timeframe without unnecessary «empty questions». Thus, a supervisor skilled in asking questions is more competent compared to those who are not.

The service sector also benefits from questions. Clients often ask questions because of service deficiencies. Globally, services improve through questions that reveal new levels of «comfort». For example, food delivery services have evolved greatly. A service developed in India for the British army, inspired by Chinese and Japanese traditions, established a reliable system as early as the 19th century. Later, such services gained popularity in Europe for their convenience and speed. A question arose that combined several steps at once: (1) Why don't we have this? (2) How can we implement it in a different cultural setting and with a different urban infrastructure?

Thus, I believe that the ability to ask the right questions at the right time and under the right conditions is essential. A well-phrased question is the key to making the world better. I have provided several examples to illustrate this, but there are countless more in our world. Any question can become an idea, and this is where progress begins.

Збірник креслень Леонардо да Вінчі як провісник майбутньої авіації

Софія ШИЯН, здобувач освіти

Науковий керівник тез – ІРИНА УШНО, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Станом на сьогодні людське суспільство у всіх сферах свого життя сягає значного розвитку. Озираючись на минулі часи ми відчуваємо разючу різницю в думках, світоглядах, дослідженнях тогочасних людей порівняно з сучасниками. Без минулого нема й майбутнього, твердження що має підґрунтя. Розвиток аерокосмосмічної діяльності теж починався із звичайних креслень й експериментів. Ще в XV ст. відомий італійський художник, математик і винахідник Леонардо да Вінчі у своїх працях зобразив чимало рисунків сучасних винаходів, але так і не реалізував їх.

Леонардо неодмінно зробив великий внесок в історію й розвиток тогочасного суспільства, але що було якби винахідник зміг таки втілити в життя власні креслення. Чи пришвидшило б це створення відомих сучасності технологій?

Да Вінчі народився в селищі Анкіано поблизу Вінчі, Італія . Був першою хоч і позашлюбною дитиною. Після першої невдачі й бездітного шлюбу, батько забрав хлопчика до себе, зробивши його своїм спадкоємцем, що було нормою в Італії у XV ст. Наступні два шлюби пана П'єро теж не принесли жодної дитини. Леонардо доволі довгий час зростав один і гадаю що саме це посприяло розвитку його потенціалу і реалізації в багатьох сферах людської діяльності. Хлопчик став підмайстром Верроккйю, італійського скульптора та художника

епохи Відродження ще до 17 років, і пробув на навчанні у нього упродовж семи років. У майстерні да Вінчі здобув художні навички малювання, живопису, ліплення скульптур. А також вивчав гуманітарні науки та набув деяких технічних знань, включаючи креслення, хімію, металургію, обробку металів, лиття штукатурки, обробку шкіри, механіку та деревообробку.

Після цього митець спробував себе не тільки в малюванні, а й в ліпленні скульптур, математиці, фізиці, хімії, дослідженні анатомії людини. Також почав зображувати власні креслення, що в майбутньому стали запорукою створення одних з найвідоміших на сьогодні приладів. Наприклад у 1483 році він намалював ескіз парашуту, який за площею полотна є близьким до сучасного. У 1487 році сконструював літальну машину — орнітоптер, яка відтворювала пташиний політ. Леонардо навіть вигадав концепт гвинтокрила, але йому так і не вдалося втілити в життя жодної ідеї.

А що б сталося якби да Вінчі все таки зміг створити гвинтокрил за ескізами чи вдало випробувати парашут? Так, ці творіння не були б досконалими, але уявіть лише реакцію суспільства на ці події. Це призвело б до розвитку різних напрямків людської діяльності, таких як: наука, військова справа, мистецтво, економіка.

Науковці, вчені й дослідники зацікавились би відкриттями Леонардо й працювали б над власними. Відслідковувалися б покращення на фронті, бо наприклад літаки дають значну перевагу тій чи іншій стороні яка їх використовує. Це і розвідка і швидкі непомітні атаки з повітр. Літальні апарати могли б допомогти з перевезенням вантажу, а згодом і самих людей. Це мало б сприяти покращенню економічних стосунків між різними країнами світу. Митців надихнула б можливість польоту для людини подібно птахові і через це виникли б нові мистецькі напрями й течії. Безперечно подібний розвиток подій привів би до позитивних змін у суспільстві та розквіту сфери авіації й техніки на кілька століть раніше.

Внесок кожної людини в історію важко переоцінити. Леонардо да Вінчі не є виключенням. Моє дослідження показує що навіть найменша зміна в поведінці людини, її рішенні і використанні можливостей може повністю змінити хід майбутнього як в кращий, так і в гірший бік.

Історико-філософська ретроспектива авіамодельного спорту

*Денис ЧЕРНЕЦЬКИЙ, здобувач освіти,
Науковий керівник – Ірина УШНО кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Вже в епоху розвитку пілотованої авіації ніхто з конструкторів і дослідників не обходився без побудови моделей. Набагато раніше, ніж людина змогла відірватися від землі і літати, багато винахідників і вчених, які цікавилися тим, чому птахи літають, будували моделі.

Авіамоделізм – один з найпопулярніших технічних видів спорту. Це змагання з конструювання, виготовлення літаючих моделей (літаків, планерів, вертольотів, ракет) та управління ними у випробуваннях на швидкість, тривалість, якість виконання фігур вищого пілотажу. У авіамоделізмі є безліч завдань: від створення простої іграшки до перевірки на практиці теоретичного задуму нової конструкції.

Авіамоделльний спорт – це: політ, свобода, талант, робота, хобі, мистецтво, технології, справа для душі, гострі відчуття, розвиток. Як спорт, розвивався у 20-х років минулого століття. Все починалося з будівництва та запуску найпростіших моделей. У ті роки спостерігалось накопичення досвіду створення моделей та двигунів внутрішнього згоряння, формування викладацьких та інструкторських кадрів. Тривалість, дальність і висота польоту – ось основні критерії авіамоделізму того часу.

Перші Всесоюзні змагання літаючих моделей відбулися у серпні 1926 року. Школу авіамоделізму пройшли найбільші відомі авіаційні конструктори. Спортивні літаючі моделі поділяються на кілька класів і категорій за принципом польоту, розмірами, робочим об'ємом і видом двигуна, умовами змагань та іншими параметрами, але можна виділити три основні класи: вільнолітаючі, кордові та радіокеровані.

З кінця позаминулого століття і початку минулого харків'яни відрізнялися незвичайно сильним бажанням підкорювати небеса, розвивати унікальну високотехнологічну галузь – авіаційну, і конкурувати в цьому на світовому рівні. На основі своїх захоплень люди об'єднувалися, організовувалися і домагалися немислимим, часом фантастичних результатів, які з боку могли здатися за межею можливого.

Історія Харківського аероклубу зіткана з окремих історій сотень і тисяч людей, які до нього причетні. Свідомства перших в Харкові польотів сягають корінням в позаминуле століття. В Харкові одна за одною з'явилися різноспрямовані авіа-організації. Це і найстаріші виші – нині Харківський аерокосмічний університет «ХАІ» та Харківський національний університет Повітряних Сил, утворений на базі вищого військового авіаційного училища льотчиків, Харківський авіаційний завод при акціонерному товаристві «Укрповітрялях».

Авіація – це потужний засіб незалежності і має велике значення в зміцненні народного господарства як спосіб швидкого пересування, вивчення нової місцевості, вирішення наукових і технічних завдань.

Розвиток світової авіації до XIX століття: історико-філософський контекст

Володимир ШЕВЧЕНКО, здобувач освіти

Науковий керівник тез – Ірина УШНО, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Близько 400 року до н. е. Архіт Тарентський, давньогрецький філософ, математик, астроном, державний діяч і стратег, можливо, розробив перший літальний апарат, що є модель птаха, і, як стверджують джерела, пролетів близько 200 метрів. Ця машина, яку винахідник назвав Голубем, ймовірно, підвішувалась на тросі або на стрижні під час польоту.

Літаючий ліхтарик (прототип аеростатів з оболонкою, наповненою гарячим повітрям) був відомий в Китаї з найдавніших часів. щоб вселяти страх у ворожі війська. Однак пристрій, що є лампою в паперовій ємності, зареєстровано раніше, і, згідно з Джозефом Нідхемом, повітряні кулі з гарячим повітрям в Китаї були відомі в III ст. до н. е.

У V столітті н. е. Лю Бан винайшов «дерев'яного птаха», який, можливо, був великим паперовим змієм або раннім планером. У 852 році Аббас ібн Фарнас зробив крила з тканини, натягнутої на дерев'яні розпірки. З цим схожим на парасольку апаратом він зістрибнув з мінарета Великої Мечеті в Кордові — коли він не зміг летіти, його апарат уповільнив його падіння, і він упав, отримавши незначні травми. Його пристрій, як вважають, стало прообразом сучасного парашута.

Через двадцять п'ять років, у віці 65 років, ібн Фарнас розробив покращений проект, який включав перші поверхні управління польотом. Він узяв цей каркас з крилами, який, мабуть, був першим дельтапланом, і спустився з маленького пагорба. Керуючи ним, протримався в повітрі протягом досить довгого часу, за деякими підрахунками цілих десяти хвилин. Це було першою спробою керованого польоту, оскільки він міг змінювати його висоту та напрямок, оскільки він повернувся туди, звідки почав шлях. Після успішного повернення до відправної точки, він зрештою впав на землю, і сказав пізніше, що приземлення можна поліпшити, зробивши хвостову частину. Його політ явно надихнув Ейлмера Малмсберійського, який понад століття (близько 1010 року), на апараті, схожому планер, пролетів близько 200 метрів.

У XVII столітті турецький мандрівник Евлія Челебі повідомив, що у 1630—1632 роках він бачив турецького вченого Хезарфена Ахмеда-челебі, який на апараті з крилами перелетів Босфор. Він зістрибнув з Галатської вежі (висота 55 м) у Стамбулі, і, ймовірно, пролетів відстань близько 3 км, приземлившись на іншій (азіатській) стороні Босфору, без жодних травм.

Перший загальновідомий політ людини було здійснено в Парижі в 1783 Жан-Франсуа Пілатр де Розьє і маркіз де Арландес пролетіли 8 км на повітряній кулі розробки братів Монгольф'є, наповненому гарячим повітрям. Повітряна куля нагрівалася вогнем від деревини, що спалюється, і не була керованою, тобто переміщалася по волі вітру.

Ці перші спроби не завжди були вдалим, але саме вони створили підґрунтя для потужного розвитку авіації у 19 столітті з початком науково-технічної революції.

Soft Skills авіаконструктора

Марія МІРОШНИЧЕНКО, здобувач освіти

Науковий керівник тез – Ірина УШНО, кандидат філософських наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Авіаконструктор – це фахівець, який працює над створенням літальних апаратів, від проектування до випробувань. Людина, що проектує літальні апарати, втілює в реальність багатовікову мрію людства про небо. Проте створення літаків – це не тільки про математичні обчислення, аеродинаміку та знання матеріалів. Це також про здатність мислити критично, спілкуватися з іншими та долати виклики завдяки власному інтелекту та людяності. Щоб успішно виконувати свою роботу, авіаконструктору необхідно володіти не тільки технічними знаннями та вміннями, але й мати розвинені soft skills (м'які навички). Ці навички дозволяють ефективніше взаємодіяти з колегами, приймати обґрунтовані рішення та забезпечувати високу якість проектів. У цій доповіді розглянемо п'ять ключових soft skills, які є важливими для авіаконструктора.

1. Критичне мислення. Критичне мислення є не лише інструментом раціонального аналізу, а й способом переосмислення реальності. Авіаконструктор має завжди ставити під сумнів очевидні рішення та шукати приховані взаємозв'язки. Ця навичка дозволяє не тільки оцінювати технічні аспекти проекту, а й розуміти, як кожна деталь впливає на загальну конструкцію та її поведінку в реальних умовах. Філософія критичного мислення полягає у постійному пошуку істини та розумінні, що відповіді ніколи не є остаточними. Авіаконструктор повинен бути готовий переглядати свої переконання і моделі, адаптуючись до нових знань та технологій.

2. Комунікативна культура. Мова, якою спілкується авіаконструктор, — це не тільки мова технічних термінів, але й мова людяності. Висока комунікативна культура дозволяє створювати простір для взаємного розуміння і злагоди, де кожен учасник проекту відчуває себе частиною великої справи. Глибоке та щире спілкування не тільки передає інформацію, а й формує колективну свідомість, яка робить команду сильнішою. Авіаконструктор повинен вміти не тільки чітко доносити свої ідеї, а й бути готовим вислухати та зрозуміти інших.

3. *Емоційний інтелект*. Емоційний інтелект – це здатність розуміти власні емоції та емоції інших, що є важливим для гармонійної роботи в команді. Авіаконструювання – це процес, який може бути наповнений стресом і напругою через високу відповідальність. Уміння керувати своїми емоціями та розуміти почуття колег допомагає зберігати продуктивну робочу атмосферу. З філософської точки зору емоції є невіддільною частиною людського досвіду. Авіаконструктор, який володіє емоційним інтелектом, усвідомлює, що технічна досконалість нерозривно пов'язана з людською природою та її емоційною складовою.

4. *Креативність*. Креативність – це здатність думати нестандартно, шукати нові підходи до вирішення технічних завдань і впроваджувати інновації. Філософія креативності в авіаконструюванні нагадує про те, що технологічний прогрес не можливий без пориву уяви, який виходить за межі звичного. Створення літальних апаратів – це постійний пошук нових ідей, що спираються на попередній досвід, але прориваються в майбутнє.

5. *Управління часом*. Час – це одне з найбільших багатств, доступних людині, і мистецтво управління часом є важливим навичкою для авіаконструктора. Ця навичка дозволяє ефективно розподіляти ресурси, планувати етапи проекту та досягати поставлених цілей вчасно. Управління часом можна розглядати як вміння усвідомлювати цінність кожного моменту. Конфуцій вчив, що «людина, яка не думає про віддалені труднощі, неминуче матиме ближні проблеми». Авіаконструктор має усвідомлювати, що кожне рішення сьогодні формує реальність завтрашнього дня.

Отже, як висновок можна зазначити, що авіаконструктор – це філософ сучасності, який поєднує логіку і творчість, критичне мислення і мрійливість, це не тільки технічний фахівець, але й людина з розвиненими м'якими навичками, які забезпечують ефективну роботу в команді, прийняття правильних рішень та інноваційний підхід до задач. У своїй роботі він стикається з викликами, які потребують не тільки технічної компетентності, але й глибокого розуміння людських і соціальних аспектів. Soft skills авіаконструктора є фундаментом, на якому будується авіація майбутнього. Критичне мислення та комунікативна культура є важливими критеріями для досягнення успіху в цій професії, оскільки вони сприяють якості проектування та злагодженості роботи всіх учасників процесу.

Проблеми сучасного аерокосмічного інженерінгу

Євгеній ДУХНЯК, здобувач освіти

*Науковий керівник – Андрій ГУМЕННИЙ канд. техн. наук, доц.
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Сучасний аерокосмічний інженерінг є однією з найбільш інноваційних і динамічних галузей науки та техніки, що перебуває на стику фізики, інформатики, матеріалознавства і біології. Успіхи цієї галузі значною мірою

визначаються технологічними проривами, які дозволяють подолати численні проблеми, пов'язані з міжпланетними дослідженнями, освоєнням космосу, і розвитком нових засобів комунікації. Однак з інноваціями приходять і нові виклики, які вимагають як технічного, так і етичного аналізу.

Однією з ключових проблем є забезпечення безпеки космічних апаратів і космонавтів у тривалих місіях. Зокрема, питання захисту від космічної радіації залишається складною технічною і науковою задачею. Сучасні технології екранування не завжди ефективні на тривалих місіях, таких як планована подорож до Марсу. Інженери й учені шукають рішення, які можуть включати нові матеріали або генетичні модифікації космонавтів для зменшення ризиків.

Ще однією важливою проблемою є забезпечення автономності космічних апаратів. З розвитком штучного інтелекту створюється можливість для апаратів приймати рішення без втручання людини, що важливо для віддалених місій. Але виникають і етичні питання – чи може штучний інтелект брати відповідальність за можливі ризики й помилки, а також як уникнути неконтрольованих дій систем в екстремальних умовах.

В аерокосмічній сфері активно розвиваються нанотехнології та нові матеріали. Використання вуглецевих нанотрубок, графену та інших надміцних матеріалів може значно зменшити вагу космічних апаратів і підвищити їхню стійкість до фізичних пошкоджень. Такі новації можуть забезпечити більшу енергоефективність і надійність обладнання, що особливо важливо для автономних систем.

Іншим важливим напрямком є розвиток 3D-друку для виробництва запчастин прямо в космосі. Це не тільки скоротить потребу в запчастинах, які запускають на орбіту з Землі, але і дасть змогу швидше вирішувати неполадки, що виникають під час тривалих місій. NASA та інші космічні агентства вже успішно випробували 3D-друк на Міжнародній космічній станції (МКС), що стало важливим кроком до автономних ремонтів.

У той час як нові технології відкривають безмежні можливості, вони також створюють нові етичні питання. Наприклад, чи є виправданими значні фінансові ресурси, що витрачаються на космічні дослідження, з огляду на соціальні проблеми на Землі? Як слід підходити до питань біоінженерії, яка може вплинути на людський організм у космосі? Чи можливо створити систему відповідальності для штучного інтелекту, що приймає важливі рішення?

Сучасний аерокосмічний інженеринг стоїть на межі нових відкриттів, що можуть кардинально змінити наше розуміння космосу і його освоєння. Але поряд з інноваціями постають і серйозні проблеми, які вимагають міждисциплінарного підходу, етичної оцінки і обережного застосування. Тільки шляхом зваженого і відповідального підходу ми можемо гарантувати, що нові технології дійсно слугуватимуть на благо людства і допоможуть створити більш безпечний і стабільний світ.

Філософські аспекти проблем освоєння космосу

Вікторія СЕРЕДЕНКО, ст. викладач

*Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

З давніх часів людина мріяла підкорити космічний простір. Вважалося, що те, що розташовано на небі недосяжно і таємне. І ця загадковість завжди притягувала. Дивно, але знання про невідоме надається людству маленькими частками, ніби ми повинні бути готови сприйняти і правильно використовувати нову інформацію і нові досягнення. Спочатку люди просто дивилися на зірки, на яких, як вони вважали, мешкають боги.

Вивчення космосу почалось із спроби пояснити зміни погодних умов. Після появи технічних засобів людина почала вивчати космічні явища і поведінку космічних тіл. Змінювались наші уявлення про всесвіт, його будову. Але він все ж таки залишається незвіданим і привабливим. Нас цікавлять інші планети та інші галактики, таємниці чорних дірок та походження людини. Чи готове людство до нових відкриттів? Питання дуже спірне. Після того, як людина навчилася пророкувати і керувати природними процесами, вона наполягає перетворити природу під себе. І ці спроби не завжди позитивно впливають на навколишнє середовище та на людину, як її частину. Створення нових видів техніки та технологій значно полегшило життя людей, але привело планету на межу виживання.

Людина продовжує спроби підкорити космос. Початок цього було покладено 4 жовтня 1957 року. У цей день було виведено на орбіту перший в історії людства штучний супутник Землі, політ якого дозволив уточнити форму і будову газової оболонки Землі. Після цього космічна галузь стрімко розвивається. Було створене космічні апарати і станції, супутники, телескопи для слідування за космічними об'єктами. Вчені намагаються дослідити поверхню інших планет Сонячної системи. Проводяться дослідження зміни в організмі в умовах відсутності гравітації. Людина готується освоювати нові простори.

Багато вчених вважають, що людина зможе жити на інших планетах при певних умовах. Це питання розглядається в світі постійних побоювань, що життя на Землі через деякий час, нехай і достатньо великий, буде неможливим. Але виникає питання: «А зможе людина зберегти іншу планету, якщо загубила свою?» І це не просто запитання. Існує багато доказів, коли великі і корисні відкриття привели до дуже згубних наслідків. Прикладів можна навести багато. Створення літаків дозволило людині швидко пересуватися навіть з одного континенту на інший. Але ті ж самі літаки використовують для бомбардування і знищення. Відкриття поділу ядер дозволило отримувати більш дешеву енергію. Але людина і це відкриття використала не на користь, створивши ядерну зброю.

Космічні відкриття XX століття дозволили нам хоч ненабагато відкрити завісу невідомості та таємничості. Однак досі космос є для нас практично незвіданою областю. Ми не знаємо, які ще таємниці він ховає. Щороку

проводяться нові дослідження. І хто знає, що ми можемо досягти, вивчаючи космос? Політ людини на іншу планету? Контакт із прибульцями та виявлення нової раси? Цього ніхто не може нам сказати, але, безперечно, наука рухатиметься вперед для досягнення нових вершин, і колись космос розкриється перед нами, переставши бути таким чужим і лякаючим.

Наші пізнання не можуть залишатися на одному місці. Людина постійно намагається творити і пізнавати. Без цього неможливий розвиток. Але ми повинні не тільки постійно замислюватися про наслідки наших відкриттів, а і зробити все можливе, щоб вони працювали на благо, а не на шкоду.

Френсіс Бекон і новітні технології: на перетині науки, моралі та людяності

*Олександра КАПІНУС, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD),
Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Френсіс Бекон, відомий англійський філософ і засновник емпіричного методу пізнання, розглядав знання як інструмент для поліпшення життя суспільства. Його ідея, що знання – це сила (*scientia potentia est*), відображена в основоположному творі «Новий Органон» (1620) [1]. Бекон вважав, що наука повинна сприяти практичному покращенню умов існування, але водночас усвідомлював небезпеку знання, якщо воно втрачає етичне підґрунтя. Його заклик до відповідального використання наукових відкриттів є надзвичайно актуальним у сучасну добу швидкого розвитку штучного інтелекту, біотехнологій та цифровізації.

Бекон попереджав про небезпеку ілюзій, або «ідолів розуму», які можуть спотворювати наше розуміння природи. У «Новому Органоні» він пояснював, що ці «ідоли» виникають від впливу звичок і догм, а також від некритичного підходу до знання, яке не піддається етичній перевірці [1]. Тому, з позиції Бекона, розвиток штучного інтелекту – це і вражаюча сила пізнання, і потенційна небезпека. Його погляд на необхідність контролю за науковими відкриттями можна порівняти з викликами самонавчальних алгоритмів, які, за відсутності етичного регулювання, можуть завдати шкоди суспільству.

Щодо біотехнологій, зокрема генної інженерії, Бекон, ймовірно, підтримував би науковий прогрес як засіб для лікування хвороб, але застерігав би від надмірного втручання в природний порядок речей. У своїх роботах Бекон наводив аргументи на користь балансу між застосуванням наукового знання та моральними межами. У трактаті «Про гідність та примноження наук» (*De dignitate et augmentis scientiarum*, 1623) він підкреслював, що наукові методи повинні підпорядковуватися моральним принципам, щоб уникнути загроз, які можуть похитнути основи людяності [2]. В наш час це застереження актуальне у зв'язку з можливостями редагування геному, які вимагають етичного регулювання для уникнення потенційних ризиків.

У своєму підході до знання Бекон наголошував на необхідності збереження цілісності індивідуального досвіду. Зокрема, його есе «*Про істину*» (*Of Truth*) містить застереження щодо зловживання знанням, яке може обмежувати свободу особистості [3]. Погляди Бекона можуть бути актуальними для критики надмірної цифровізації, що порушує приватність, створюючи умови для постійного нагляду. Бекон цінував роль індивідуального досвіду у формуванні знань і, ймовірно, був би стурбований тим, що цифровізація зводить людське життя до коду й алгоритму.

Таким чином, застереження Бекона щодо бездумного прогресу знань без етичних орієнтирів є важливим уроком у наш час. Він, імовірно, нагадав би сучасному суспільству про небезпеку науки, яка втрачає моральний вектор. Його позиція підкреслює, що знання повинне приносити благо, а не ставити під загрозу гуманістичні цінності.

Література

1. Бекон Ф. Новий Органон. (Електроний ресурс): https://constitution.org/2-Authors/bacon/nov_org.htm.
2. Бекон Ф. Про гідність та примноження наук. (Електроний ресурс): https://imwerden.de/pdf/bekon_tom1_1977_text.pdf
3. Бекон Ф. Есеї, або Поради моральні та політичні. (Електроний ресурс): https://imwerden.de/pdf/bekon_tom2_1978_text.pdf

Етичні аспекти соціального життя в епоху штучного інтелекту

Вячеслав ВАЛКОВИЙ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Сьогодення важко уявити без впливу штучного інтелекту (ШІ) на економічну, політичну, соціальну сфери життя. Дедалі більше виникає питання наскільки глибоко потужний розвиток автоматизації може становити загрозу для людського соціального життя, якщо норми етики стануть поза базисом моральних принципів людини.

Зміна ринку праці із використанням ШІ стає більш прийнятною в сучасному світі. З однієї сторони, продуктивність виробництва значно підвищується і конкурентоспроможність досягає нечуваних показників. З іншої - скорочуються робочі місця, здебільшого низькорівневої кваліфікації, що тільки підкріплює соціальну нерівність. Компанії, що застосовують ШІ, збагачують свій прибуток, в той час як люди, що втратили роботу через таке впровадження, вимушені шукати роботу іншого напрямку діяльності. Одним з рішенням цієї проблеми на думку Ніка Бострома є введення важелів регуляції для забезпечення соціальної справедливості та економічної безпеки [1]. Суспільство має створити правила роботи ШІ, в якій мірі він має право впливати на економічну складову та наскільки прозоро він має приймати рішення. Використання неправильних алгоритмів роботи ШІ може призвести до виходу суперінтелекту з під контролю та становлення загрози для всього

людства. Введення правил, що обмежують небезпечні дії ШІ, зможуть забезпечити використання автоматизованих рішень з огляду етичних норм різних груп людей, компаній в різних країнах.

Все більше ІТ компаній, що спрямовані на розробку автоматизованих систем по всьому світу, вдаються до створення етичних алгоритмів, що мають посприяти дотриманню етичної поведінки та моральної відповідальності систем ШІ. За думкою Іммануїла Канта людина має приймати рішення на власний розсуд та діяти за моральними принципами їй притаманними [2]. Так само мають використовуватись і ШІ із врахуванням наслідків своїх дій. Єдине питання залишається відкритим, наскільки людина має надати машині моральну автономію. З погляду Канта моральна відповідальність доручається тому, хто найбільш здатний до раціонального мислення. Якщо розглядати ШІ як автономну одиницю, тоді постає питання: на кого покласти відповідальність за рішення ШІ систем – на розробників алгоритмів автоматизованих систем чи на самий ШІ? В контексті Кантіанської етики можна зробити висновок, що кожне рішення суперінтелекту має відповідати, в першу чергу, питанню поваги до гідності людини, етичним принципам та її нормам моралі. Створення етичних правил та правового поля використання ШІ має бути впроваджене у всіх можливих сферах діяльності людини.

Все ж таки однією із найвпливовішою дією складовою використання ШІ є масштабне спостереження за поведінкою людини. Концепція впровадження алгоритмів збору та обробки великих обсягів персональних даних з банківських, державних систем та з соціальних мереж створює форму надзору за суспільством, що надає владним структурам можливість контролю над кожним окремим індивідом. Мішель Фуко порівнює вплив сучасних інформаційних технологій із в'язницею, де ув'язнені знаходяться під постійним надзором, при цьому фактичний надзор відсутній [3]. Алгоритми ШІ прогнозу поведінки людини настільки потужні, що надають можливості провладним структурам маніпулювати інформацією, надавати персоналізовану рекламу, просувати політичні інтереси до цього непридатні індивіду. Штучна реальність стає основою людських рішень. Звідси постає питання створення механізмів регуляції та впровадження норм та правил використання ШІ, адже такі системи можуть самі створювати правові та соціальні стандарти, що впливають на поведінку людини. Якщо технології контролю систем ШІ відсутні, то свобода людини буде обмежена дедалі більше. Вирішенням цієї проблеми може бути постійний критичний огляд та обговорення алгоритмів спостереження, що використовують ШІ.

Сучасне суспільство нестримно піддається використанню ШІ у власних цілях, на будь якому з рівнів людського життя. Лише усвідомлена межа використання цих технологій, що буде враховувати людську гідність, етичну відповідальність та свободу індивіду, може допомогти уникнути небезпеки провладних амбіцій та все більшого зростаючого безмежного контролю над людиною.

Література

1. Бостром Н. Суперінтелект: Шляхи, небезпеки, стратегії / пер. з англ. Т. Савченко. Київ: Наш Формат, 2018. 432 с.
2. Кант І. Критика практичного розуму / пер. з нім. Ю. Попович. Київ: Основи, 2004. 286 с.
3. Фуко М. Наглядати і карати: народження тюрми. - Київ: Видавництво «Темпора», 2004. - 350 с.

Статус хімії як науки в сфері аерокосмічного інжинірингу

*Микола ЗАХАРЧЕНКО, кандидат хім. наук доцент,
Науковий керівник тез – Ірина УШНО, кандидат філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Хімія, як фундаментальна наука, дозволяє розширювати наші знання про навколишній світ, походження життя в Космосі та на Землі, а також вирішувати практичні задачі в технічних сферах, наприклад аерокосмічному інжинірингу. Показана роль хімії в розробці авіаційних та ракетних палив, без яких польоти авіації та ракет неможливі в принципі. Двигуни ракет та авіації працюють при протіканні хімічних реакцій в паливах – це забезпечує їм достатню швидкість, для подолання земної гравітації. Хіміки розробляють паливні суміші і системи для забезпечення ефективних запусків та польотів авіації та ракет. Також, авіаційно-космічна техніка потребує автономних джерел енергії. Їх також розробляють хіміки. Наприклад, авіацію неможливо уявити без акумуляторів. Космічні апарати, супутники також насичені акумуляторами та паливними елементами. Космічні станції (МКС), як правило, використовують воднево-кисневі паливні елементи.

Хімія відіграє провідну роль в розробці матеріалів для авіації та космічних апаратів – метали, сплави, композиційні матеріали, пластмаси, кераміка, полімери з певними властивостями. Космос, характеризується екстремальними умовами – радіація, вакуум, потоки частинок різного походження, аномально низькі температури. Хімія дає можливість створювати такі матеріали, що витримують такі умови та захищають апарати, обладнання та космонавтів. Авіація, також потребує різних матеріалів з певними властивостями – міцність, легкість, жаростійкість.

Аналіз космічних об'єктів включає в собі фізико-хімічні методи дослідження хімічного складу поверхні таких об'єктів (планети, астероїди, комети, метеорити), їх атмосфери. Це допомагає вивченню походження планет, Сонячної системи та їх генезису.

Ці дані можуть бути використані в майбутніх космічних польотах на планети, побудові баз людства на космічних тілах. Космічні одиссеї потребують знань про склад та характер планет, їх атмосфери, корисні речовини для забезпечення життя людей та роботу техніки. Земля, як космічний об'єкт Всесвіту, Сонячної системи, також досліджується різними фізико-хімічними методами як з практичної, так і суто теоретичної мети.

Системи життєзабезпечення космонавтів, авіаторів базуються на хімічних процесах. Наприклад, отримання та регенерації води, її очищенні від забруднювачів, добування кисню (для дихання та компонент паливних елементів), азоту (інертний розріджувач для дихання), добування водню (енергоносії в паливних елементах).

До того ж, необхідно хімічно зв'язувати фізико-хімічними методами вуглекислий газ, як продукт життєдіяльності людини, утилізувати сечу і інші продукти космонавтів. Склад атмосфери в космічному апараті підтримується завдяки різним хімічним процесам.

Хімічні технології допомагають забезпечувати життєво-необхідні ресурси для астронавтів в довготривалих місіях завдяки хімії, хімічним технологіям. В майбутньому, поселення людей на різних планетах Всесвіту будуть вимагати багато ресурсів для їх життєзабезпечення, а також для функціонування різної техніки, обладнання, приладів, роботів. І без хімії та хімічних технологій людство цю місію виконати не може в принципі. Завдяки хімії людина розширює свої пізнання про Всесвіт, своє місце та роль в ньому.

Як у міфах древньої Греції, Дедал використав для побудови літального апарату та польоту прості матеріали, речовини (дерево, віск, пір'я), так і сучасна людина на практиці відірвалася від Землі, пододала земне тяжіння завдяки сучасним матеріалам, технологіям, речовинам. І при цьому, не загинула (як Ікар) завдяки цим матеріалам та системам життєзабезпечення. І хімія та хімічні технології зіграли в цьому провідну роль.

Філософські проблеми в матеріалознавстві та наноструктурах

Максим ЛУЦЕНКО, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Сучасне матеріалознавство та вивчення наноструктур є результатом довгого історичного розвитку, протягом якого вчені стикалися з різними моральними та етичними викликами. Від перших металургійних відкриттів до сучасних нанотехнологій, кожен етап еволюції цієї галузі супроводжувався не лише науковими досягненнями, але й глибокими роздумами про вплив цих відкриттів на суспільство. У сучасних умовах проблеми етики, доступності інформації та необхідності оперативного оновлення знань стали ще більш актуальними. Для повноцінного розвитку матеріалознавства і нанотехнологій потрібен не лише технологічний прогрес, але й філософський перегляд підходів до етики, екології та освітньої політики в умовах глобальних викликів.

Історія матеріалознавства багата на приклади, коли нові матеріали викликали як технологічний прогрес, так і морально-етичні дилеми. На початку XX століття винахід синтетичних матеріалів, таких як пластмаси, відкрив нові можливості в промисловості та побуті. Однак з часом стало зрозуміло, що деякі з цих матеріалів, наприклад, полівінілхлорид (ПВХ) та полістирол, негативно впливають на навколишнє середовище та здоров'я людини [1]. Це призвело до

обговорення етичних аспектів їх виробництва та використання. Одним із найбільш яскравих прикладів є використання азбесту. Його унікальні властивості зробили його популярним у будівництві та промисловості, але згодом було виявлено, що вплив азбесту призводить до серйозних захворювань, включаючи рак легенів та мезотеліому[2], що викликало глобальні дебати щодо моральної відповідальності виробників та урядів за здоров'я людей і призвело до заборони азбесту в багатьох країнах. З цього ми можемо зробити висновок, що наука не може існувати ізольовано від суспільства, яке вона покликана служити. Недостатня комунікація породжує нерозуміння, страх та опір змінам. І для науки питання виникає у пошуку істини та довіри: як науковцям донести складні ідеї до широкого загалу, зберігаючи етичні стандарти та повагу до громадської думки? Як довести, що не кожний новий винахід буде лише небезпечним для людей? Відкритий діалог між наукою і суспільством є ключовим для гармонійного розвитку, де інновації сприймаються як спільне надбання.

У наш час розвиток нанотехнологій відкриває безмежні можливості для створення матеріалів з унікальними властивостями, здатних трансформувати багато галузей — від медицини до інформаційних технологій. Наприклад, наноматеріали використовуються у створенні більш ефективних сонячних батарей та в розробці інноваційних методів доставки ліків в організмі [3]. Однак, як і в минулому, ми стикаємося з серйозними питаннями, пов'язаними з проблемою етичних аспектів застосування наноматеріалів. Технологічний прогрес може стати як інструментом об'єднання, так і причиною розколу. Коли нові розробки доступні лише обраним, це поглиблює соціальну та економічну нерівність, ставлячи під сумнів справедливість самого прогресу. За даними ООН, станом на 2019 рік приблизно 3,7 мільярда людей у світі не мали доступу до інтернету, що є показником цифрового розриву між країнами та всередині них [4]. Це створює так звану «технологічну прірву», де одні суспільства швидко розвиваються, а інші залишаються позаду. Спроби осмислення цього виклику спонукають до переоцінки наших поглядів до цілей науки: чи служить вона всьому людству, чи лише його частині? Бо відповідальність науковців полягає в тому, щоб їхні відкриття сприяли загальному добробуту, забезпечуючи справедливий доступ кожної людини та кожної держави до плодів інновацій, які повинні поліпшувати рівень життя.

Крім того, обмежений доступ до освітніх ресурсів та наукової літератури через платні бар'єри ускладнює поширення знань і перешкоджає науковому прогресу. За даними дослідження, опублікованого в журналі Science, близько 70% наукових статей знаходяться за платними стінами (paywalls), що створює фінансові перешкоди для дослідників, особливо з країн, що розвиваються. Вартість доступу до окремої наукової статті може сягати від 30 до 150 доларів США, що є значною сумою для багатьох науковців та студентів [5]. Ці високі витрати на доступ до інформації не лише стримують індивідуальний розвиток науковців, але й уповільнюють глобальний прогрес у галузі науки та технологій. Ці дві проблеми переплітаються на глибшому рівні. Нерівність у

доступі до інновацій може бути наслідком недостатньої комунікації та взаєморозуміння між наукою і суспільством. Філософське усвідомлення цього взаємозв'язку вказує на необхідність етичного переосмислення ролі науки: вона має стати містком, що з'єднає знання і суспільне благо.

Аналізуючи питання моральних та етичних проблем, над вирішенням яких науковці працюють кожного дня, історичний аналіз розвитку нашого напрямку матеріалознавчої науки демонструє, що для ефективного розвитку матеріалознавства та наноструктур необхідні не лише технологічні досягнення, але й глибокий філософський перегляд підходів до етики, екології та освітньої політики, а також перегляд методів комунікації з суспільством на тлі досягнень науки. Моральні виклики в матеріалознавстві та нанотехнологіях відображають вічні питання про місце людини у світі та її відповідальність перед собою і іншими. Прагнення до прогресу повинно поєднуватися з етичними принципами справедливості та відкритості. Лише так наука зможе виконати свою справжню місію—служити всьому людству, сприяючи гармонії та добробуту.

Література

1. Geyer, R., Jambeck, J. R., & Law, K. L. (2017). Production, use, and fate of all plastics ever made. *Science Advances*, 3(7), e1700782 - <https://doi.org/10.1126/sciadv.1700782>
2. ВООЗ. (2014). Азбест: ліквідація хвороб, пов'язаних з впливом азбесту. - <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/asbestos>
3. Bhushan, B. (2017). *Springer Handbook of Nanotechnology*. Springer International Publishing. - <https://doi.org/10.1007/978-3-662-54357-3>
4. International Telecommunication Union (ITU). (2020). *Measuring Digital Development: Facts and Figures 2020*. Geneva: ITU. Отримано з <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/FactsFigures2020.pdf>
5. Piwowar H, Priem J, Larivière V, Alperin JP, Matthias L, Norlander B, Farley A, West J, Haustein S. The state of OA: a large-scale analysis of the prevalence and impact of Open Access articles. *PeerJ*. 2018 Feb 13;6:e4375. doi: 10.7717/peerj.4375. PMID: 29456894; PMCID: PMC5815332.

Упередженість та етичні виклики у використанні штучного інтелекту в інтелектуальних системах навчання

Іван ШИЯН, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник тез – Світлана ШИРОКА, кандидат філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Станом на сьогодні інформаційні технології, а також автоматизація процесів дедалі більше поширюються не тільки у специфічних галузях, але і в повсякденному житті. Не став винятком і навчальний процес, де гаджети давно є його невід'ємною частиною. Впровадження інтелектуальних систем навчання є одним із перспективних напрямків розвитку освіти та підготовки висококваліфікованих кадрів. Інноваційність в освітніх підходах, дозволяє використовувати передові технології та методики, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу.

Під час впровадження таких систем у навчанні необхідно враховувати можливі упередженості, що можуть змінити обробку та використання даних в

алгоритмах та моделях машинного навчання. Розробники інтелектуальних навчальних систем повинні активно працювати над тим, щоб мінімізувати ці виклики та гарантувати справедливе й етичне використання даних. Потреба у регулюванні та стандартизації процесу розробки й застосування алгоритмів для забезпечення справедливості та максимального обмеження упереджень зростає щоденно. Активне залучення різноманітних груп осіб до процесу розробки та перевірки цих моделей допомагатиме краще виділяти й вирішувати можливі проблеми.

На думку автора упередженість – це перш за все схильність формувати думки чи судження, які засновані не на об'єктивних фактах чи доказах, а на особистих емоціях, стереотипах, впливах з боку суспільства або інших суб'єктивних чинниках. Відомий філософ Джон Локк [1] розглядав упередження як хибні або неперевірені переконання, які люди приймають на віру, не задумуючись про їхню правдивість. Він стверджує, що це різновид «захворювань розуму», що обмежують здатність мислити критично та об'єктивно, часто через звички чи зв'язок з соціальними стереотипами. Згідно з його поглядами, ці переконання часто приймаються на віру, без доказів, і мають тенденцію до закріплення, коли повторюються або підтримуються оточенням. Локк вважає, що усвідомлення своїх упереджень і здатність самостійно аналізувати свої переконання є ключем до їх подолання і розширення розумових можливостей [1].

Жан-Поль Сартр, розглядав упередженість не тільки як інтелектуальну помилку, але і як соціальну та психологічну пастку, в яку потрапляють люди, приймаючи стереотипи та встановлені соціальні норми без їх критичного осмислення. У своїй праці «Буття і Ніщо» [2] Сартр описує, як люди часто приймають готові соціальні норми та стереотипи, що веде до «поганого вірування». Людина не осмислює самостійно свої переконання, а просто слідує за суспільними чи культурними установками, що є однією з форм упередженості.

Упередженість часто знаходиться в даних, що використовуються для навчання моделей. Прозоре пояснення рішень, які приймаються моделями, є складним завданням особливо при роботі з глибокими нейронними мережами. Це ускладнюватиме виявлення та виправлення упереджень. Наприклад, якщо система відбору кандидатів на роботу використовуватиме дані з гендерною або расовою спрямованостями можна стикнутися з нерівністю і дискримінацією на робочому місці. Однієї зі стратегій вирішення цих питань є розвиток більш різноманітних та інклюзивних наборів даних. Це сприяє уникненню відтворення існуючих соціальних упереджень моделями під час навчання. Боротьба з цим явищем в галузі машинного навчання – це не лише технологічна проблема; це етичне питання, яке потребуватиме постійності у самовдосконаленні через власне осмислення та обговорення стосовно вдосконалень на майбутньому шляху розвитку цих технологій.

Автори статті «Artificial intelligence in education: Addressing ethical challenges in K-12 settings» [3] пропонують кілька методів вирішення проблем

упередженості та етичних викликів у штучному інтелекті та освітніх налаштуваннях. Вони рекомендують використовувати відповідальні педагогічні методи, зосереджуючись на знаннях, сімейному фоні та культурному досвіді учнів для створення навчальних матеріалів, що адресують проблеми спостереження, приватності, автономії та упередженості. Також вони підкреслюють необхідність професійного розвитку для вчителів, які могли б використовувати рекомендовані навчальні ресурси та стратегії викладання. Важливим є наявність безлічі відкритих ресурсів, що надають навчальні матеріали для учнів та вчителів, включаючи плани уроків, практичні завдання та професійні навчальні матеріали. Автори також звертають увагу на необхідність залучення учнів до критичного мислення та колаборативних діяльностей, що змушують їх замислюватися над проблемами упередженості, дискримінації, спостереження та автономії у контексті штучного інтелекту.

Адаптивні алгоритми навчання, які використовують принципи машинного навчання та штучного інтелекту, відкривають нові можливості для індивідуалізації освітнього процесу, забезпечуючи гнучке та ефективне навчальне середовище, яке відповідає особливостям кожного учня. Однак, важливо також враховувати потенційні виклики, зокрема, потреба в увазі до етичних та соціальних аспектів використання машинного навчання, включаючи упередженість в алгоритмах та моделях.

Література

1. Stoneham, T., & Thorsson, E. M. L. (2021). Locke on Cognitive Bias: «Of the Conduct of the Understanding» and diseases of the mind. In J. Gordon-Roth, & S. Weinberg (Eds.), *The Lockean Mind* Routledge.
2. Sartre, Jean-Paul. «Being and nothingness.» (1956).
3. Akgun, Selin. (2022). Artificial intelligence in education: Addressing ethical challenges in K-12 settings. *AI and Ethics*. 2. 10.1007/s43681-021-00096-7.

Критичний погляд від наукової фантастики до футурології

*Олександр ЗЕЛИК, Дмитро КУЧМАМБЕТОВ, здобувачі освіти
Науковий керівник тез – Ольга ГАПЛЕВСЬКА, ст. викладач
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Нас завжди цікавила фантастична література, фільми про космос в яких герої наділені магічними силами, або мають такі технологічні прилади, які допомагають боротися з силами зла. Провідний теоретик постгуманізму італійська вчена Франческо Феррандо не сумнівається, що людина, її сенс, завжди були у космосі, тому питання «чи повинні люди відправлятися в космос» має бути вважається риторичним. Вона досліджує історію космічного суперництва, яка була частиною «холодної війни» між державами. І тому зважаючи на сучасний критичний стан в країні, ми вважаємо тему дослідження наукової фантастики для передбачення майбутнього людства актуальною.

На заняттях по філософії у вишу ми познайомились з такими науковими поняттями як трансгуманізм, постгуманізм, футурологія.

У філософському словнику визначається, що постгуманізм як і трансгуманізм передбачають, що люди зможуть колись перетворити себе в істоти з настільки розширеними можливостями, що заслужать звання «постлюдини». Спільною рисою трансгуманізму і постгуманізму є передбачення якогось нового розумного виду, в який еволюціонує людина. Багато трансгуманістів (зокрема футуролог і винахідник Реймонд Курцвейл) вважають, що технічний прогрес, який безперервно прискорюється, вже до 2050 років дозволить створити постлюдину, здібності якої будуть принципово відрізнятися від здібностей сучасних людей. Особливо в цьому допоможуть генна інженерія, молекулярна нанотехнологія, створення нейропротез і прямих інтерфейсів «комп'ютер-мозок».

Постгуманістка перспектива, пропонує можливість поглянути на майбутнє дослідження космосу та зустрічі з позаземними цивілізаціями на аналізі науково-фантастичних творів. Таку спробу зробив доктор філософії Польського Інституту філософії Університету Зеленої Гури професор Роман Сапенько у своїй статті «Наукова фантастика про розумне життя в космічному просторі. Постлюдська перспектива», яку ми прочитали у польському журналі «Філософія і космологія».

В статті говориться, що фантасти Герберт Джордж Уеллс, Мюррей Лейнстер, Станіслав Лем, Марцин Подлевський та інші сформуvalи науково можливий і привабливий образ майбутнього, в якому людство досягає надзвичайних можливостей завдяки досягненням науки, техніки і вдосконаленню власних тіла й моральності. У цих творах автори часто використовують космічне середовище як платформу для дослідження складних питань, таких як сенс життя, самоідентифікація, моральність, політика та міжособистісні відносини.

Результатами дослідження Р. Сапенько є такі висновки: по-перше показано, що постлюдська перспектива має найбільший когнітивний потенціал щодо проблеми співіснування різних форм життя в космосі, як органічних, так і неорганічних. По-друге це дозволить змінити конфігурацію стосунків між людьми та постлюдьми, включаючи сутності, побудовані на штучному інтелекті. По-третє показано, що всесвіти, представлені в науковій фантастиці, можуть бути важливим вихідним матеріалом для поглиблених філософських роздумів.

Футурологія у широкому значенні – загальна концепція майбутнього Землі і людства, комплексна дисципліна, що базується на даних суспільствознавчих і природничих наук для дослідження і передбачення майбутнього. Основу футурології складає комплекс філософських і загальнонаукових принципів, ідей, понять і абстракцій, смислообразів тощо, а також сукупність певних конкретно наукових знань про суспільство, природу і людину.

Як бачимо, футурологічні передбачення часто реалізуються не тільки в рамках науки, а і в художній творчості, зокрема наукової фантастики. Тож

можна сказати, що футурологія являє собою синтез філософського аналізу, конкретно-наукових знань, художньо-естетичної уяви і буденної свідомості.

Література

1. Космічний простір. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D1%80 (дата звернення: 14.03.2024).
2. Trocha B. Speculative Fiction for the Future of Man and Civilization. *Future Human Image*. Volume 12, 2019. P. 104–114.
3. Sapenko R. Science Fiction about Intelligent Life in Cosmic Space. Posthuman Perspective. *Philosophy and Cosmology*, Volume 26, 2021. P. 114–122.

The man and the pace: the risks of relationships

Mikita KULIKOV, recipient of the III educational and scientific degree (PhD)

National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

Since the beginning of the Space era emergery, the Space has become an important resource, and as it is obviously seen, its development is one of the conditions for the sustainable development and survival of the mankind. The idea that the Space affects in some ways the development of humanity and the nature of the Earth is not the matter to be much disputed about. Conversely, with the emergence of practical cosmonautics, society begins to influence the state of Space. Thus, there is a mutual connection and interaction between humanity and the Space. The following types of relationships can be distinguished. To the first type of such relationships we can refer genetic relations. These relations are generally based on the anthropic principle.

The second type is called functional relations. It is considered that the task of functional relations is to understand the sense of human life. Therefore, it follows that it is impossible to consider the isolated Space of the Earth separately from each other. Our human life on the Earth is essentially connected with the processes that take place in the Space. It is closely interrelated with the fact that people use the energy of the Sun. The impact of cosmic phenomena on our life on the Earth has become obvious, which is confirmed by the appearance of radiation and rubbish in the Space.

The third type deals with technical relations. While carrying out sky observation, people used various measuring devices that made it possible to determine the position of bodies in the sky. If earlier a person mentally went into Space in order to possibly leave this planet in the future and explore other existing Worlds, now it has become a reality to visit the Space. There are different points of view as for the origins of modern mutations that lead to new and not investigated diseases.

The forth type is called evaluation relations. The ground of evaluation relations stipulates the idea that the man contemplates a perfect harmonious cosmos. For the ancient Greek philosophers, the world was a living, harmoniously arranged by Cosmos. In ancient Greek, the word "cosmos" meant order, the world order. The cosmos of the ancient Hellenic, "material-sensual and living, which is an eternal cycle of matter, which sometimes arises from undivided chaos and impresses with its harmony, symmetry, rhythmic structure, sublime and

calm majesty, then goes to destruction, breaks its orderliness and transforms itself again himself to chaos" (Losev O.). True characteristics of cosmos is a matter of numerous discussions: The fifth type comprises the matter as for the afterwards of active interaction between the Space and people. This type mainly concerns with the matter if the mankind ready to take on the responsibility for further evolution, for the preservation and health development of future generations, for the realization of the natural-historical and social-historical regular processes of the cosmoplanetary evolution of man as an anthropocosmic phenomenon?

ЗМІСТ

Доповіді пленарного засідання	
ФІЛОСОФІЯ У НОВІЙ ПАРАДИГМІ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ <i>Олексій ЛИТВИНОВ</i>	3
АКТУАЛІЗАЦІЯ КАНТІВСЬКОГО ПИТАННЯ «ДОЛІ РОЗУМУ» У РАЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЯХ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ <i>Надія КОРАБЛЬОВА</i>	4
МІСЦЕ ФІЛОСОФІЇ І ПАРАДИГМ ФІЛОСОФУВАННЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ЗНАННЯ <i>Ігор БІЛЕЦЬКИЙ</i>	9
ПРИРОДА ЯК ЦІННІСНИЙ ВИМІР ЛЮДИНИ <i>Віктор МІЩЕНКО</i>	12
УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ В ОСЯГНЕННІ СУЧАСНОСТІ <i>Андрій АРТЕМЕНКО</i>	15
ГЕНДЕРНА СТРАТЕГІЯ В АЕРОКОСМІЧНІЙ ГАЛУЗІ: ЖІНКА В АВІАЦІЇ <i>Надія СЕВЕРИН</i>	17
Тези. Секція І. Філософія у системі соціогуманітарного та технічного знання	
КОСМОС ЯК ЕМАНАЦІЯ ПАСІОНАРНОСТІ <i>Анатолій КУЗНЕЦОВ</i>	19
НА ПЕРЕХРЕСТІ ПОЧУТТІВ І ДУМОК: ВЗАЄМОДІЯ МИСТЕЦТВА ТА ФІЛОСОФІЇ <i>Олександра ЗІНЧИНА, Олександра ПЛИГУН</i>	20
ДЕГУМАНІЗАЦІЯ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ <i>Наталя БІЛЬЧУК, Світлана ШИРОКА</i>	23
КОМПЕТЕНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ СИМУЛЯЦІЇ <i>Олексій ЗЕНЯКІН</i>	26
ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ: ВІД БАГАТОРІЧНОГО РЕМЕСЛА ДО МИТТЄВОГО ДОСТУПУ ДО ЗНАНЬ <i>Євген ОВДІЮК</i>	29
ЦІННІСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ: ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ <i>Олександр ШИРОКИЙ</i>	30
ВПЛИВ КУЛЬТУРИ «ШВИДКОГО УСПІХУ» НА СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ЗДАТНІСТЬ ДО НАУКОВОГО РОЗВИТКУ <i>Максим РИБНИЦЬКИЙ</i>	33
ЯКІСТЬ ВИКЛАДАННЯ: ПОШУК БАЛАНСУ МІЖ СТАНДАРТИЗАЦІЄЮ ТА НЕВИМІРЮВАНІСТЮ <i>Світлана ШИРОКА, Георгій ПІВЕНЬ</i>	35
ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: НОВА АКСІОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА <i>Олександр ЦИРОВ</i>	37
КОСМОЛОГІЯ ТА ГАРМОНІЯ СФЕР ПІФАГОРА <i>Артур ШВЕЦЬ</i>	40
ПРАВО КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ <i>Єгор ХАЛЮЗОВ, Василь ОСТРОПІЛЕЦЬ</i>	41
БУДИНОК ЯК ПРОСТІР ЗАТИШКУ: ФІЛОСОФІЯ РОЗУМНОГО БУДИНКУ ТА ЕСТЕТИКА ОСЕЛІ <i>Марія КОСМИНІНА</i>	42

ІНТЕГРАЦІЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗНАНЬ У СФЕРУ СУЧАСНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ Валентин ІВЧЕНКО, Ольга ПРОЦЕНКО	44
ФІЛОСОФІЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМА ЦІЛІСНОГО СВІТОГЛЯДУ ТА СВОБОДИ ОСВІТНЬОГО ВИБОРУ Євгеній ІГНАТЮК	48
ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ Юрій ПОЛУПАН	51
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ЦІННІСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ Роман КРАВЧУН	52
ФІЛОСОФІЯ У СИСТЕМІ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ТА ТЕХНІЧНОГО ЗНАННЯ Олексій СТРУКОВ	54
ПРОБЛЕМА ЗЛОВЖИВАННЯ АВТОРИТЕТОМ У НАУКОВІЙ СФЕРІ Світлана ЧМИХУН, Дар'я КЕЙГЛ	55
Тези. Секція II. Людина і соціум в ціннісних пріоритетах сучасного світу	
ЛЮДИНА У ЦІННІСНОМУ СВІТІ НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ Лідія ГАЗНЮК	57
ПАМ'ЯТЬ ЯК ЦІННІСНИЙ ЕКЗИСТЕНЦІАЛ Наталя БІЛЬЧУК	59
АКСІОСФЕРА В ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ ЛЮДИНИ Виталій АНТЮШИН	63
ФІЛОСОФСЬКА ІДЕЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ ГАНСА ЙОНАСА Вадим ПОВОЛОЦЬКИЙ	65
ВІД ПОТРЕБИ – ДО СПОЖИВАННЯ ТА ЗАДОВОЛЕННЯ: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР Софія ПРОЦЕНКО	66
ТРАНСФОРМАЦІЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ Елізавета БАБАК	68
РОЗВИТОК ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СТУДЕНТАМИ В УМОВАХ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ Антон РУДЬКОВСЬКИЙ	69
ЕТИКА І ЦІННОСТІ В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН Андрій РАК	71
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА МОРАЛЬНІ ДИЛЕМИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОЗВІДКИ НА ОСНОВІ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ Олесь ЮДІН, Володимир ПЄВНЄВ,	73
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОНЛАЙН-ФОРМАТІ Лідія ВАСИЛЬЧЕНКО	75
ЛЮДИНА – ЗАРУЧНИК ПРОГРЕСУ? Максим БЕЛЕЙ	77
ТРАНС-ФОРМАЦІЯ В ОСОБИСТІСНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТАХ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ Яна КУНДЕНКО, Дар'я ЛИТВИН,	79
АКСІОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО ГЛОБАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА Богдан ПОДЛЄСНИЙ	81

ВИБІР ЛЮДИНИ ЯК ЦІННІСНИЙ ПРІОРИТЕТ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ Яна КУНДЕНКО, Ганна КРУТЬКО	83
HUMAN HEALTH AS A PHILOSOPHICAL CATEGORY: PROBLEM STATEMENT Mikita KULIKOV	86
ФЕНОМЕН ЖЕРТВИ В ІСТОРИЧНОМУ ЦИКЛІ НАСИЛЛЯ І НЕНАСИЛЛЯ Михайло БЕЙЛІН	88
КУЛЬТУРА СКАСУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУСПІЛЬНОГО ВПЛИВУ Володимир ПЕРЕСЕЛКОВ	91
САМОЗАХИСТ У ПРОСТОРІ НЕБЕЗПЕК СУЧАСНОГО ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА Юлія СЕМЕНОВА	93
СТОЙЧНЕ ВЧЕННЯ ПЕРЕД ЛИЦЕМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ Ірина КОЛИВАШКО	96
МОРАЛЬНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ ТА ОБ'ЄКТИВНІ НОРМИ: ЧИ ІСНУЮТЬ УНІВЕРСАЛЬНІ МОРАЛЬНІ НОРМИ? Денис МОЗОЛЕВСЬКИЙ	97
ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ Іван АТАМАНЧУК	100
ПРИРОДА ТА ДИНАМІКА ДОВІРИ В ОСОБИСТІСНОМУ ТА СУСПІЛЬНОМУ ВИМІРАХ Дмитро ПОДЗЕГА	101
ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ МІШЕЛЯ ДЕ МОНТЕНЯ Олександр СКИБА	103
СКЕПТИЦИЗМ ЯК ОСНОВА ФІЛОСОФСЬКОГО ПІЗНАННЯ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ Роман РЕБЛЯН	105
БЕНДЖАМІН ФРАНКЛІН І СУЧАСНА БАГАТОЗАДАЧНІСТЬ: ЧИ МОЖЛИВА ГАРМОНІЯ МІЖ ПРОДУКТИВНІСТЮ ТА ЩАСТЯМ? Тетяна РИБАЛЬЧЕНКО	107
ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ КУЛЬТУРНОГО РЕЛЯТИВІЗМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ ЄВРОПИ З ПОЗИЦІЙ НІЦШЕАНСЬКОЇ ЕТИКИ Сергій НІКУЛІН	109
СВОБОДА ВОЛІ ТА ДЕТЕРМІНІЗМ Денис ПСТУХОВ	111
ФРІДРІХ НІЦШЕ. ВОЛЯ ДО ВЛАДИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ Тимофей ВИННИЧЕНКО	113
ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ НІГІЛІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ ФРІДРІХА НІЦШЕ Дмитро ГАПЛЕВСЬКИЙ	114
КОРУПЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНА ПРОБЛЕМА КРІЗЬ ПРИЗМУ БЕКОНІВСЬКОГО ПІДХОДУ Віталій ЛЕОНОВ	116
ПРО ДРУЖБУ ЯК ЕТИЧНУ ЦІННІСТЬ Максим ЛУГВИНЕЦЬ	118
ДО ПИТАННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ ЛЮДИНИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ Тетяна СИЧ	120

ІДЕЇ СТАРОДАВНЬОЇ ІНДІЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ Руслан ЦУКАНОВ	122
SPIRITUAL VALUES OF BUDDHISM Dmytro VYKHODTSEV	125
Тези. Секція III. Проблеми сучасної науки та аерокосмічного інженерінгу: новації і інновації	
ПОЕТИКА АЕРОКОСМОСУ: УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА ТРАДИЦІЯ Ірина УШНО	127
КРАСА І КОРИСТЬ У ІНТЕРАКЦІЯХ ІМІДЖЕВИХ СТРАТЕГІЙ МІЖНАРОДНИХ АВІАКОМПАНІЙ Лідія КОМКОВА	129
ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО «ІНТЕЛЕКТ»: ЛОГОС CONTRA НУС (ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ «ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ») Ілля КОСТРОВ	130
ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ «МАЯЧНІ» ГАРРІ ГОРДОНА ФРАНКФУРТА Денис СЕЛЮТІН	134
ФІЛОСОФІЯ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ ЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ Володимир ОЛЕЩЕНКО	135
ЦІННІСНИЙ ВИБІР І РОЗВИТОК ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЯК АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЗМІНЮЮТЬ УЯВЛЕННЯ ПРО ЛЮДЯНІСТЬ, СВОБОДУ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ Гліб ГОЛУБЕНКО	137
ФІЛОСОФІЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ Олександр СЕМЕНЕЦЬ	139
ABILITY TO ASK QUESTIONS AS THE MOST IMPORTANT IN AIRCRAFT Vitalii KASHTANOV	143
ЗБІРНИК КРЕСЛЕНЬ ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ ЯК ПРОВІСНИК МАЙБУТНЬОЇ АВІАЦІЇ Софія ШИЯН	145
ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА РЕТРОСПЕКТИВА АВІАМОДЕЛЬНОГО СПОРТУ Денис ЧЕРНЕЦЬКИЙ	147
РОЗВИТОК СВІТОВОЇ АВІАЦІЇ ДО XIX СТОЛІТТЯ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ Володимир ШЕВЧЕНКО	148
SOFT SKILLS АВІАКОНСТРУКТОРА Марія МІРОШНИЧЕНКО	149
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ АЕРОКОСМІЧНОГО ІНЖЕНЕРІНГУ Євгеній ДУХНЯК	151
ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМ ОСВОЄННЯ КОСМОСУ Вікторія СЕРЕДЕНКО	152
ФРЕНСІС БЕКОН І НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ: НА ПЕРЕТИНІ НАУКИ, МОРАЛІ ТА ЛЮДЯНОСТІ Олександра КАПІНУС	153
ЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ Вячеслав ВАЛКОВИЙ	154
СТАТУС ХІМІЇ ЯК НАУКИ В СФЕРІ АЕРОКОСМІЧНОГО ІНЖИНІРИНГУ Микола ЗАХАРЧЕНКО	156

<i>ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ В МАТЕРІАЛОЗНАВСТВІ ТА НАНОСТРУКТУРАХ Максим ЛУЦЕНКО</i>	157
<i>УПЕРЕДЖЕНІСТЬ ТА ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ У ВИКОРИСТАННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМАХ НАВЧАННЯ Іван ШИЯН</i>	159
<i>КРИТИЧНИЙ ПОГЛЯД ВІД НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ ДО ФУТУРОЛОГІЇ Олександр ЗЕЛИК, Дмитро КУЧМАМБЕТОВ</i>	161
<i>THE MAN AND THE PACE: THE RISKS OF RELATIONSHIPS Mikita KULIKOV</i>	163

Філософія в аксіосфері глобалізуючого соціуму // Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару – Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2024. – 170 с.

ОРГКОМІТЕТ

Співголови:

Ольга Проценко, доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії та суспільних наук ХАІ
Яків Таророев, доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії ХПІ

Заступник голови:

Світлана Широка, кандидат філософських наук, доцент,
в. о. декана гуманітарно-правового факультету

Відповідальні за секції:

Ольга Проценко, доктор філософських наук, професор
Наталя Більчук, кандидат філософських наук, доцент
Ірина Ушно, кандидат філософських наук, доцент

Відповідальний секретар,

виконавець оригінал-макету – Ольга Гаплевська

Робочі мови семінару – українська, англійська

Електронний варіант розміщено за адресою: <https://doi.org/10.32620/PAGS.24>

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Україна, 61070, Харків-70, вул. Вадима Манька (Чкалова), 17

Тел.(8-057) 788 42 78

E-mail: k701@khai.edu

За достовірність інформації та редакцію, що міститься в опублікованих матеріалах, і відповідність її використання чинним нормативно-правовим актам України відповідальність несуть автори.

Доповіді та тези друкуються в авторській редакції

Матеріали друкуються відповідно до плану проведення міжвузівського міського науково-практичного семінару Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», затвердженого Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації (Посвідчення № 543 від 14.10.2024 р.)